

DE GEBOUWEN VAN DE BANK IN BRUSSEL (I)

Zoals aangekondigd in ons vorig nummer, vatten we de heruitgave aan van de historische tekst van Pierre KAUCH. Deze verscheen oorspronkelijk enkel in het Frans, in een extra nummer. Vandaag beschikken we tevens over een vertaling in het Nederlands. Nu terug naar onze «prehistorie»...

EERSTE VESTIGING VAN DE BANK IN DE NIEUWE KONINGSSTRAAT

Belangrijke gebeurtenissen worden niet altijd naar waarde geschat. Indien Frère-Orban na de goedkeuring van het Handvest van de Bank — één van de beste teksten in dat genre die ooit werden geschreven — van het politieke toneel was verdwenen, was het niet ondenkbaar geweest dat die wet zonder resultaat zou zijn gebleven of dat zij ongelukkige wijzigingen zou hebben ondergaan. Zich daarvan bewust en beducht voor de wisselvalligheid van de politiek, gunde hij zich geen rust vooraleer de Bank haar loketten had geopend. Hij koesterde de wens dat zulks zou geschieden in november 1850, d.i. zes maanden na de goedkeuring van de wet ; er verstreek echter heel wat tijd alvorens de statuten in

gemeenschappelijk overleg met de Banque de Belgique en de Société Générale — die zeer terughoudend was — werden goedgekeurd. Nog moeilijker was het om medewerkers te vinden die met beide instellingen geen te nauwe banden hadden, over de vereiste vakkennis beschikten en genoeg oog hadden voor het algemeen belang en die bovendien bereid waren een leidinggevende functie te aanvaarden in een instelling die in feite alleen op papier bestond en waarvan de toekomst voor velen allesbehalve verzekerd was.

Op 12 augustus, zijnde drie maanden vóór de bewuste datum, was hij er eindelijk in geslaagd een gouverneur aan te trekken, t.w. Baron François-Philippe de Haussy, afstammeling van een familie van magistraten, senator en Minister van Justitie. De eerste raad van beheer werd echter pas ingesteld op 10 september. Op dat ogenblik beschikte de Bank evenwel nog niet over lokalen, personeel of biljetten, en was er nog geen sprake van agenten of kantoren. Daar het voor Frère-Orban duidelijk was geworden dat de Bank haar activiteiten in november niet zou kunnen aanvangen, stelde hij de opening van de loketten noodgedwongen uit tot 2 januari 1851.

In een tijdperk waaruit de telefoon en de auto niet meer zijn weg te denken, kan men zich moeilijk voorstellen hoe het leven van de eerste gouverneur er gedurende vier en een halve maand moet hebben uitgezien. Bijgestaan door de directeurs wier invloedrijke relaties in regerings-, industriële en handelskringen wonderen verrichtten, wist de Haussy echter uitstekend te roeien met de riemen die hij had.

VAN DE WARMOESBERG TOT AAN DE BOOMGAARDEN

De Raad, die de toekomst met vertrouwen tegemoet zag, had een ruim gebouw op het oog, het liefst zo dicht mogelijk bij het centrum van de zakenwereld, de banken en de administratie. Brussel was toen in volle expansie.

Het strekte zich uit over de helling van het Paleis van Justitie tot aan de Sint-Mariakerk — wier koepels de hoogstad nog niet afbakenden — en reikte zo over het Leopoldskwartier — dat men destijds het West-End placht te noemen, « het trefpunt van mode, luxe en schitterende gevolgen, de wijk van de paleizen en van de prinselijke hotels »⁽¹⁾ — de toen nog nieuwe Koningsstraat — waar later de Congresszuil zou komen — tot aan de boomgaarden van Schaarbeek, waar een weg werd getrokken naar de koninklijke residentie. Brussel strekte zich uit tot aan Ter Kameren via de Louizalaan, die toen nog midden in de velden lag. In het oude stadsgedeelte zelf — waarvan de plattegrond de Fransman Lepeintre⁽²⁾ deed denken aan een op een helling rustende platgedrukte peer — werden zowat overal eeuwenoude gebouwen gesloopt, nauwe straten verbreed, werd ademruimte geschapen in doodlopende steegjes, in water voorzien voor de nieuwe buurtbewoners en naar ruimte gezocht voor markten en winkels; de Stad begon te lijden aan « verfraaiingskoorts ».

Temidden van al dat geharrewar nam de raad van beheer van de Nationale Bank in 1850 voorlopig zijn intrek in het hotel Duquesne, in de lokalen van één van de eerste trusts die door de « Générale » in het leven werd geroepen, nl. de Société Nationale die, na de overname van de Manufacture de Glaces, waarvan de Haussy beheerder was, tijdens de crisis van 1848 als gevolg van een interne reorganisatie in vereffening werd gebracht⁽³⁾. Dat gebouw bevond zich Warmoesberg 10, op een boogscheut van het hotel dat dienst deed als verblijf voor Delfosse, vice-voorzitter van de Kamer, boezemvriend van Frère-Orban, die op het laatste moment bedankt had voor de functie van gouverneur van de circulatiebank; eveneens op enkele stappen van Adam, Lacapitaine-Piet en Vanden Kerkhove, vermaarde effectenmakelaars; nabij de Sint-Hubertusgalerij die drie jaar tevoren plechtig was geopend; tegenover de Barcelone, een

café-restaurant befaamd door de kroegentochten van de studenten⁽⁴⁾; tegenover een drukbezochte en rumoerige veilingzaal en niet ver van de Bains Saint-Sauveur, die nog kuipen dampend water aan huis bezorgden en gespecialiseerd waren in stofbaden, hydraulische baden en stortbaden; het Hôtel du Grand Eperon, tegelijk restaurant en herberg; de galerie waar de schilderijen werden tentoongesteld van Graaf Coghen, één van de steunpilaren van de Générale; de winkels van Buse, de antiquair; het Café de la Renaissance, het Café de Foy en het Café du Théâtre⁽⁵⁾. Zoals Théophile Gauthier ooit zei, waren er in die tijd in Brussel meer cafés dan huizen⁽⁶⁾.

De Warmoesberg was een drukke straat waar het verkeer voortdurend vastliep⁽⁷⁾.

Geen moment heeft de Bank ook maar overwogen zich daar te vestigen. Aangezien de tijd drong en zij toch niet overeenkomstig haar wensen kon bouwen, was zij op zoek naar een tamelijk groot gebouw met een ligging die een eventuele uitbreiding niet in de weg zou staan.

Directeur Prévinaire richtte zich tot zijn vriend de Brouckère, burgemeester van Brussel, om lokalen te verkrijgen in het Hotel van Financiën, een gedeelte van het vroegere paleis van Granvelle, waarnaast zich in 1843 de Universiteit was komen vestigen. De Hertog van Ursel werd gepolst omtrent zijn hotel, gelegen op de hoek van de Houtmarkt en van de Putterije waar, na de beschieting van 1695, de gemeentelijke administratie voorlopig was ondergebracht en waar thans de toren van het Westburyhotel te zien is. Tevergeefs echter. De Bank diende af te zien van een vestigingsplaats in de buurt van het Paleizenplein. Zij weigerde haar intrek te nemen in het paleis van de prins van Chimay, gelegen in de Kanselarijstraat, op een gedeelte van het terrein waar zich vroeger de abdij van Heylisse bevond en dat later eigendom werd van de kanselier van Brabant. Ze moest bovendien ook afzien van het Everaerthotel, in de Koningsstraat. Geen van beide panden was namelijk groot genoeg. Het tijdstip was overigens heel slecht gekozen; er waren niet veel huizen beschikbaar. Metternich, verbannen uit Oostenrijk en vervolgens uit het huis gezet van violist de Bériot, in de Sterrewachtlaan, had de grootste moeite van de wereld gehad om een huis te vinden in de nabijheid van de Zavel, niettegenstaande zijn behoeften veel bescheidener waren dan die van de Bank⁽⁸⁾. Deze kon uiteindelijk de hand leggen op een hotel op de hoek van de Abrikozenstraat (thans Moniteurstraat) en van de Nieuwe Koningsstraat die sedert 1821 het verlengstuk was van de straat gelegen tussen het Koningsplein en de Wetstraat.

Heden ten dage blijkt dat een gunstige vestigingsplaats te zijn geweest. De Nieuwe Koningsstraat, die al lang niet nieuw meer is, begon omstreeks het midden van de vorige eeuw immers in trek te komen: Graaf de Meeus, gouverneur van de Société Générale, woonde reeds vóór de Revolutie in de buurt van de Schaarbeekse Poort; de echtgenote van L. Deswert, directeur van de Bank, en één van de mooiste

De Koningsstraat omstreeks 1850 naar een tekening van Batty, graveerd door I.G. Martini. (Verzameling van de Bank).

La rue Royale vers 1850. Dessin de Batty, gravé par I.G. Martini. (Collection de la Banque).

vrouwen van Brussel (Barones Wilmar⁽⁹⁾ noemde haar een Griekse schoonheid) had, hoewel zij een vrouw van de wereld was, het ten zeerste naar haar zin op het nummer 113 ; Baron van Anethan, kabinetssecretaris van Leopold I, verbleef er op het nummer 142 ; dichterbij de ministeries woonden advocaten, geneesheren, François Navez, beroemd leerling van David, directeur van de Académie⁽¹⁰⁾, en André Langrand, die berucht zou worden onder de naam Langrand-Dumonceau omdat hij in 1869 de misschien opzienbarende krach van onze financiële geschiedenis veroorzaakte.

Die straat, waar nochtans een select gezelschap vertoefde, behoorde evenwel nog niet tot het Eldorado van de hoofdstad, zoals de reiziger Santo-Domingo indertijd de « buurt van het Park of van de bankiers » had genoemd⁽¹¹⁾.

De Congresszuil die dateert van 1854. Tekening van J. Schoumans, steendruk door Gérard. *(Verzameling van de Bank)*.

La colonne du Congrès, commencée en 1854. Dessin de J. Schoumans, lithographie de Gérard. *(Collection de la Banque)*.

Zij was onderbroken door braakliggende gronden en grensde aan een zeer armoedige wijk, die van Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuw : een aaneenschakeling van duistere steegjes en doodlopende straten. Het geheel vormde echter een pittoresk kader waar Portaels korte tijd voordien nog zijn atelier had in de Sint-Apollinagang die uitkwam op de Abrikozenstraat ; waar zich in de Wafelgang de Frascati, een dansgelegenheid, bevond ; waar de onwettige zoon van Chênedollé een krot tot tegen het plafond volstouwde met zo'n twintigduizend boeken over sterk uiteenlopende onderwerpen⁽¹²⁾. Enkele jaren vóór de Bank zich in de Koningsstraat installeerde, was de ruimte tussen het Leuvenseplein en de Noordlaan nog bezaaid met tuinen en boomgaarden, hier en daar onderbroken door straatjes en lanen ; de Stad had er één daarvan overgenomen van de Godshuizen van Brussel, met de bedoeling er de Congresszuil neer te zetten samen met de gebouwen die deze naar de Zavelstraat toe ondersteunden, totdat besloten werd er het Rijksadministratief Centrum te bouwen⁽¹³⁾.

Het was eveneens in de nabijheid van één van die tuinen, doorkruist door valleitjes, beekjes en vijvers, dat zich de gebouwen bevonden die de Bank op 2 december 1850 verwierf in de Koningsstraat, nr. 29 (dat later nr. 27 werd). Die gebouwen behoorden vroeger toe aan het kapittel van Sint-Goedele ; genationaliseerd ten tijde van de Revolutie, werden ze op 8 vendémiaire van het jaar XII voor een prijke aangekocht door een zekere Jean Van Assche, die ze enkele jaren nadien met een behoorlijke winst doorverkocht aan Graaf Marie-Charles Vandermeere de Cruyshautem. Een latere eigenaar was Graaf de Marnix, gevolmachtigd minister, hofmaarschalk, die de gebouwen aan de Bank verkocht voor 225.000 frank.

Kort tevoren waren die lokalen nog bezet door Quinette, Frans ambassadeur, die echter zo vlug mogelijk zijn intrek nam in het diplomatenkwartier omdat hij niet langer dan nodig wenste te verblijven in dat gedeelte van de Koningsstraat met zijn armoezaaiers, kunstenaars, oude geleerden en eenvoudige bedienden, gelegen achter het Parlement en de ministeries, ver van de paleizen en van de aristocratische hotels rond het Park, waarlangs een dubbele rij gaslantaarns een bron van inspiratie was voor dichters en de bewondering wekte van Gérard de Nerval⁽¹⁴⁾. In afwachting van een meer gepaste vestiging, kon de Bank troost putten uit het prachtige panorama dat zich nagenoeg aan haar voeten uitstreckte, boven het dal waar zich de Congresszuil bevond die in 1859 onthuld zou worden. Links van haar tekenden zich de torens af van de Collegiale, in de schaduw waarvan zij zich vijftien jaar later zou vestigen.

DE BANK BETREKT HAAR LOKALEN

Zodra de verkoopakte voor notaris Bourdin verleden was, gaf gouverneur de Haussy opdracht de bureaus van zijn hotel in te richten. Men zou kunnen denken dat hij zich met zulke onbelangrijke zaken toch niet had hoeven bezig te houden, maar de werkelijkheid zag er helemaal anders uit. De eerste

gouverneur stond in den beginne voor alles in en diende oog te hebben voor de kleinste details. Aangezien hij gedurende die eerste weken slechts over enkele bedienden beschikte — zijn directe medewerkers hadden zich nog niet vrij kunnen maken — stelde hij de meeste brieven zelf op en oefende hij toezicht uit op alle werkzaamheden en aankopen.

Het gebouw van de Bank omvatte een hotel met binnenplaats, tuin en bijgebouwen, in de Nieuwe Koningsstraat, en twee panden in de Abrikozenstraat. Het geheel vormde een hoek die een groot gedeelte innam van de driehoek die werd gevormd door die twee straten en door de Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuwstraat, « die plaag », zoals Rogier in 1861 in de Senaat zou zeggen « waarvan elkeen van ons de hoofdstad zou willen verlost zien »⁽¹⁵⁾. Het door de Bank aangekochte gebouw was als dusdanig geschikt als verblijf voor de gouverneur, maar de panden gelegen aan de vroegere doodlopende Abrikozenstraat dienden te worden verbouwd, net als de kelders overigens, waarvan de twee verdiepingen, uiterst geschikt voor de beveiliging van de waarden van de Bank, vermoedelijk deel uitmaakten van het uitgebreide ondergrondse gangennet dat onder het Koningsplein zijn oorsprong vond⁽¹⁶⁾.

De werken werden toevertrouwd aan architect Joseph Dumont, befaamd om de bouw van een dertigtal gotische kerken, de Sint-Bonifatiuskerk te Elsene, de gevangnissen van Brussel, Luik, Marche, Dinant en Leuven, en om de restauratie van het stadhuis van Léau⁽¹⁷⁾.

De belangrijkste werken kon hij, zij het met veel moeite, binnen de gestelde termijn gedaan krijgen, t.w. : de nodige doorgangen maken om de twee belendende panden met elkaar in verbinding te stellen, stevig traliewerk voor de vensters plaatsen, sommige lokalen vergroten. Gedurende de eerste vijf maanden van 1851 moesten de bedienden in het troffel- en hamerlawaai werken en probeerden de klanten zich in al die drukte aan de loketten verstaanbaar te maken. De geschiedenis zou zich ongeveer honderd jaar later herhalen, bij de herbouw van de Bank aan de voet van de kathedraal.

Er werd uitzonderlijk veel aandacht besteed aan de brandbeveiliging. De bevolking in het algemeen en de Bank in het bijzonder waren nl. uitermate beducht voor brand. Wanneer de Bank later in de Wildewoudstraat zou bouwen, zou één van haar belangrijkste bekommernissen de onbrandbaarheid van de materialen zijn. Niet te verwonderen eigenlijk, wanneer men bedenkt dat in die tijd de bureaus van de directie uitsluitend werden verwarmd met behulp van een open haard, terwijl in de overige bureaus met kolenkachels werd gestookt, zoals blijkt uit de inventarislijsten ; dat de verlichting voornamelijk afkomstig was van kaarslicht, van petroleumlampen voorzien van reflectoren, en van spaarzame olielampen, terwijl gas vooral werd gebruikt voor de verlichting van de hoofdstraten. Zo werden aan de Koningsstraat acht gaslantaarns geplaatst : op de binnenplaats, aan de portierswoning (« het verblijf van de dienstboden »), de

keuken, de kleine trap en onder het voorportaal, net alsof dat soort van verlichting alleen maar voor gewone stervelingen geschikt was.

De vrees dat brand zou ontstaan, was des te groter omdat de waterbevoorrading primitief en ontoereikend was. De meeste woningen bevoorraadden zich aan — doorgaans gemeenschappelijke — waterputten, pompen en stadsfontein. Pas in 1854-1855 werd een systeem van waterbevoorrading per huis ingesteld : zo werden er door de Stad alleen permanente vergunningen verleend aan eigenaars die erin toestemden 60 frank te betalen per hectoliter verschaft in een tijdspanne van 24 uur⁽¹⁸⁾. De Bank verwierf een levenslange vergunning tot aansluiting op de waterleiding ten belope van 25 hectoliter...

De gevel van de eerste vestiging van de Bank op de hoek van de Koningsstraat en de Moniteurstraat. Thans afgebroken (foto uit de jaren '50).

(Verzameling van de Bank)

Façade du premier siège de la Banque, au coin de la rue Royale et de la rue du Moniteur, aujourd'hui détruite (photographie des années '50).

(Collection de la Banque)

Ondertussen nam de Bank alle mogelijke voorzorgsmaatregelen. Zij liet op de binnenplaats een vaste pomp installeren ; ze liet een grote waterput graven voorzien van twee zuigpompen ; de zolder werd uitgerust met zes waterreservoirs en de gangen met waterleidingen ; ook in de kelder werd een pomp geïnstalleerd ; in de bergplaats, ten slotte, werden twee reeksen ladders opgeborgen die lang genoeg waren om aan de daklijst te geraken, vijftientig lederen emmers, enkelvoudige bijlen en bijlen met twee handgrepen. Al die voorzorgen zijn gelukkig overbodig gebleken ; en door een komisch toeval liepen de kelders van de Bank — uitgerust met pompen, waterputten en waterreservoirs — zelfs onder. Brand is er, God zij dank, nooit geweest.

Een kelder van de vestiging aan de Koningsstraat. Thans verdwenen (foto uit de jaren '50).

(Verzameling van de Bank).

L'une des caves du siège de la rue Royale (détruit). Photographie des années '50.

(Collection de la Banque).

EEN HERENHUIS MET EEN PROVINCIALE KANTOORUITRUSTING

Het grootste gedeelte van de gebouwen werd ingenomen door het hotel van de gouverneur. Het was een zeer eenvoudig, uiterst bescheiden herenhuis waarin het kabinet van de beheerder van de nieuwe instelling was ondergebracht samen met de raadzaal en de zaal waar de aandeelhoudersvergaderingen zouden worden gehouden⁽¹⁹⁾. De bureaus lagen aan weerskanten van de binnenplaats. Die aan de linkerkant kwamen uit op de Abrikozenstraat zonder daartoe echter doorgang te verstrekken. Er was slechts één ingang : die in de Koningsstraat. Het hoeft geen betoog dat daaraan een heleboel nadelen verbonden waren : rijtuigen van het transportbedrijf Van Gend, klanten, arbeiders, leveranciers en bedienden betraden en verlieten de Bank via één en dezelfde doorgang, weliswaar onder het waakzame oog van de eerste conciërge van de Bank : Pierre Cortelle.

Links op de benedenverdieping bevonden zich de kassen alsook de kantoren van de rekeningen-courant, m.a.w. de

lokalen die het drukst bezocht werden : de invorderingskas, de kas voor de betalingen en de biljettenomwisseling, de Rijkskas en, ten slotte, de kas voor de betaling van de coupons van overheidseffecten. Op de eerste verdieping bevonden zich het secretariaat en diverse kantoren (disconto, overdrachten, boekhouding van de Rijkskassier, aanmaak van biljetten) ⁽²⁰⁾.

De directeurs hadden hun kabinet in de buurt van hun diensten ; ze vergaderden in de raadzaal die tegelijkertijd het kantoor was van directeur Eugène Prévinaire, belast met het secretariaat.

Het meubilair was een echte mengelmoes : overblijfselen van de Société Nationale en van de in vereffening zijnde Société de Commerce, nieuwe of herstelde meubelen, stevig maar niet luxueus. Bureaus voor de diensthoofden, tafels met krukjes voor de ondergeschikten, hier en daar een lessenaar, papiermanden en enkele kasten. Aan de muren : leggers, fonteinen en, wat in die tijd opvallend was, paraplubakken en kwispedoors.

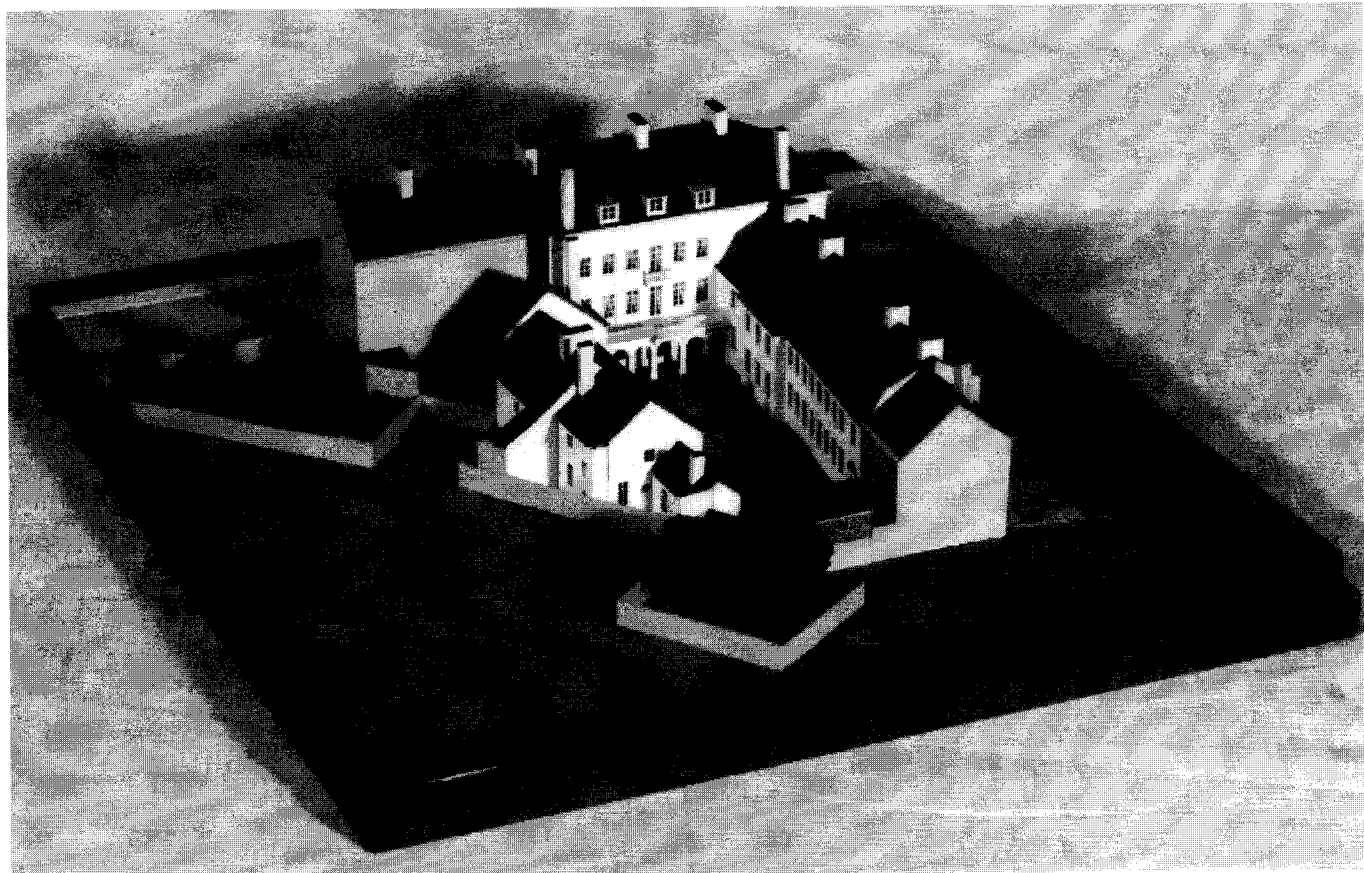
Waarschijnlijk werden de wanden door de waardige ambtenaren versierd met prenten en lithografieën die toen in overvloed werden verstrekt door de vele uitgevers die Brussel rijk was. Onder die uitgevers, die geld wisten te slaan uit de publikaties van bannelingen (n.a.v. de Staatsgreep in Frankrijk), bevond zich één van de latere gouverneurs van de Bank, nl. A. Jamar ⁽²¹⁾. De inventarislijsten beperkten zich echter tot de bezittingen van de instelling : het enige siervoorwerp waarvan zij melding maken is een planisfeer in het kantoor van de chef van het secretariaat. De magazijnen van de Bank waren in 1851 niet veel zaaks. Er waren geen versterkte « schatkamers ». Voor het opbergen van haar liquiditeiten en tegoeden, beschikte de Bank slechts over ijzeren kisten en enkele brandkasten, waarvan de grootste (die van de Société Nationale was overgenomen) na veel heen en weer gepraat tegen verminderde prijs kon worden aangekocht. De aanvankelijk gevraagde prijs — 4.000 frank — was door de censoren immers te hoog bevonden.

Maquette van het hotel in de Koningsstraat.

(Museum van de Bank).

Maquette de l'hôtel de la Banque rue Royale.

(Musée de la Banque).

In afwachting dat de Drukkerij, die door haar lawaai het kantoorwerk verstoorde, zou verhuizen naar het lokaal rechts van de binnenplaats, nabij de stallen en het koetshuis, nam zij een gedeelte in van de benedenverdieping. Het was een uiterst bescheiden drukkerij bestaande uit : vijf bijjettenpersen, twee kleine typografische persen van De La Rue, te Parijs, een derde van de firma Gibson, een vierde overgenomen van de Société Générale, en een lithografische pers. Het waren zodanig kleine machines dat die welke uit Frankrijk kwamen, in drie middelmatig grote kisten pasten. Daarbij kwamen nog twaalf fremen voor drukrollen en een zinken bak om het papier te bevochtigen. De clichés en de stempelmachines, de vijftiengestalten letters en de dozen met de coupurevormen werden bewaard in een kast die onder het toezicht stond van de dienst bijjetten.

De kantoren van de leden van de raad van beheer waren zeer eenvoudig, met als enige decoratie gordijnen en overgordijnen. Geen sierstukken op de schoorsteenmantels, geen schilderijen ; aan de wand van het lokaal dat dienst deed als bureau van Prévinaire, hingen een kaart van Europa en een kaart van België, gedrukt bij Vandermaelen, een vermaarde firma waaruit het Militair Cartografisch Instituut is ontstaan. Directeur Doucet kon wegdromen bij een schilderachtige kaart van Frankrijk. Vice-gouverneur Deswert kon zich bekijken in één van de twee spiegels die de gouverneur bij de Manufacture had besteld, wat in die tijd een hele luxe was: Gouverneur de Haussy was iets beter gelogeerd : hij beschikte over een bureau-ministre, een cilinderbureau, een mobiele lessenaar, een ronde tafel met stoelen en een fauteuil ; op de schoorsteenmantel, vóór een grote spiegel, stond een pendule met twee tweedehands vazen ; op zijn bureau, twee vierarmige kandelaars ; twee boekenkasten ten slotte bevatten een serie oude boeken overgekocht van de Société Nationale : het Journal Officiel, een boek over invoerrechten en accijnzen, een verzameling afkondigingen en besluiten van de afgevaardigden van het Franse volk, een verzameling consulaire wetten en het Belgische Staatsblad.

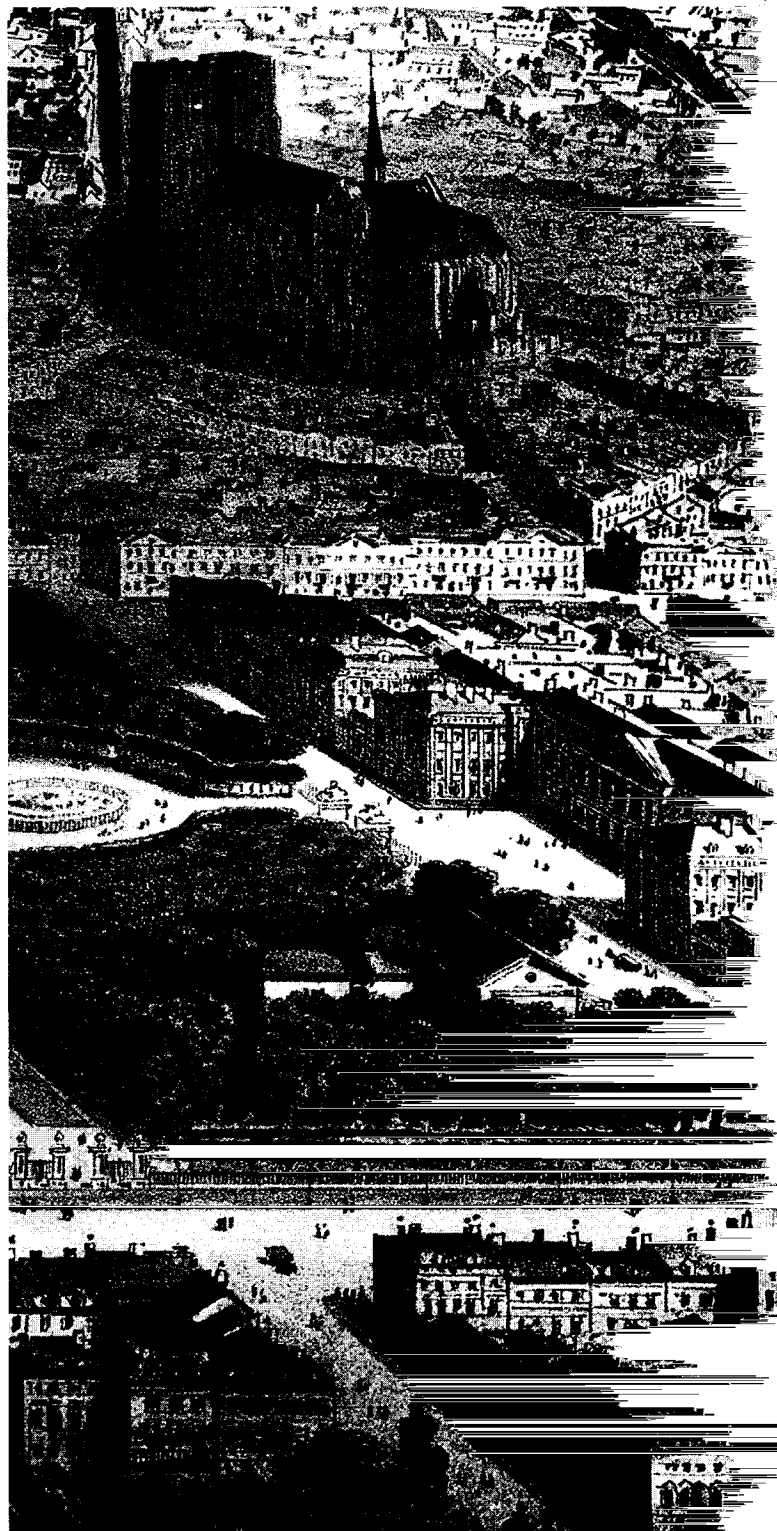
De Bank beschikte niet over al te veel middelen. Om te beginnen was zij niet zeker dat zij over haar kapitaal een rentevergoeding zou kunnen betalen. Gelet tegelijk op haar functie van openbaar nut en op de rechtmatige eisen van

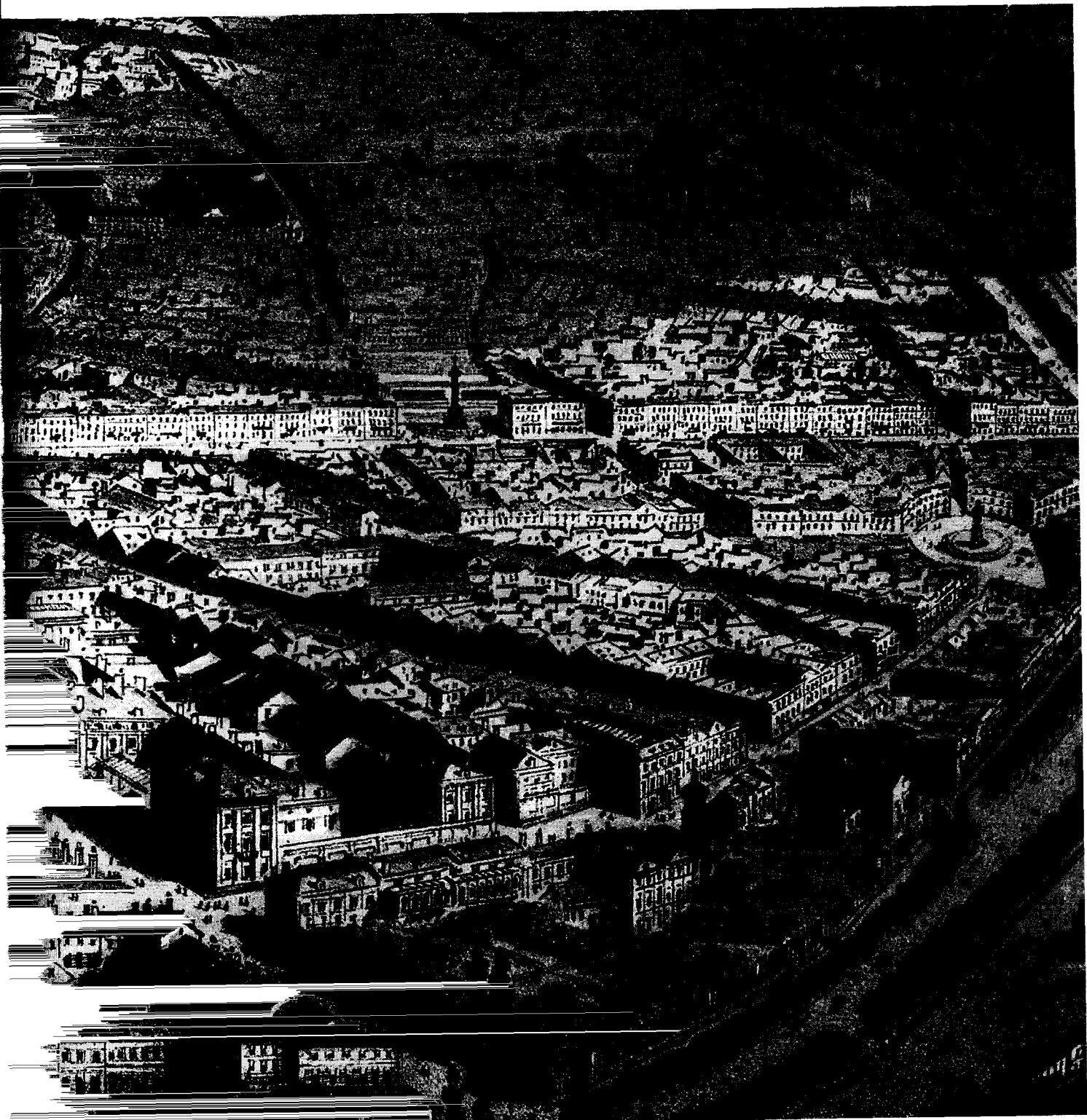
Detail uit een gezicht op Brussel door F. Stroobant (1859). Men ziet de eerste vestigingsplaats van de Bank (Koningsstraat - Moniteurstraat) en in de schaduw van de kathedraal de wijk waar de huidige gebouwen van de Bank zullen gevestigd worden. Meer naar rechts de kazerne die later plaats zal ruimen voor de huidige gebouwen van de Drukkerij.

(Verzameling van de Bank).

Détail d'une vue Bruxelles par F. Stroobant (1859). On y voit l'emplacement du premier siège (rue Royale - rue du Moniteur) et, au pied de la cathédrale, le quartier où s'implantera la Banque actuelle. Plus à droite, la caserne à l'emplacement de laquelle est aujourd'hui installée l'imprimerie.

(Collection de la Banque).

haar aandeelhouders — in een periode dat de beste financiers er genoeg aan hadden intelligent en filantroop te zijn, in de weet dat een intelligent en praalziek financier, die aan kleine dingen geen belang hecht, onvermijdelijk moet eindigen zoals Beaumarchais of Ouvrard, t.w. de ene geruïneerd, de andere de helft van zijn leven achter de tralies-, was de Bank zeer matig in haar uitgaven.

In die periode kocht zij nog briefpapier per twee reeksen van vijfhonderd vellen ; kwam de prijs voor het inrichten van de lokalen haar zo hoog voor dat, na met haar klachten een vermaard architect en een toegewijd aannemer te hebben verontwaardigd, zij zich voornam nooit meer zonder aanbesteding te werk te gaan ; werd er van de drie gaslantaarns op de binnenplaats nooit meer dan één aangestoken. Hoewel Graaf de Marnix erop stond dat de Bank huur zou betalen voor het genot van zijn hotel vanaf de datum van de onderhandse verkoop tot op de datum dat de akte voor de notaris verleden werd, was het pas in 1852 dat de Raad, na veel heen en weer gepraat, besloot hem een vergoeding te betalen. Diezelfde Raad volgde van zeer nabij alle facturen van Adolphe Jouvenel, leerling van Rude, één van onze bekende stempelgraveurs die de handtekeningstempels voor de biljetten vervaardigde, en van Hart, leerling van Braemt, door wie het eerste zegel van de Bank werd vervaardigd.

Het is pas later, wanneer de zaken een onverhoopte bloei zullen kennen, dat de Bank de snoeren van de beurs wat lossen zal laten. De Nationale Bank was nog niet de Nationale Bank van België. De schitterende verklaringen die enkele maanden voordien ten gunste van de nieuwe instelling waren gedaan, hadden hun schittering verloren.

Het portaal van de Bank werd door slechts één lantaarn verlicht, terwijl dat van de Société, dat uitkwam op het Park en schuin tegenover het Parlement lag, twee lantaarns rijk was... De Gouverneur had aan Frère-Orban gevraagd of het zegel van de Bank de nationale wapens mocht bevatten. Aangezien zulks echter geweigerd werd, konden slechts de

wapens van de negen provincies erop worden weergegeven. Hij had voor de Bank evenwel militaire bewaking verkregen ; voor het portaal van het nummer 29, in de Nieuwe Koningsstraat, werd overdag één schildwacht uitgezet, 's nachts waren er dat twee. De eer was gered...

(wordt vervolgd)

- (¹) L. HYMANS en J.-B. ROUSSEAU, *Le diable à Bruxelles*, Brussel, 1853, vol. III, blz. 203.
- (²) M. LEPEINTRE, *Quatre mois dans les Pays-Bas*, Parijs, 1830, deel I, p. 165.
- (³) *Le centenaire de la Société Générale de Belgique, 1822-1922*, Brussel, 1922, blz. 49-50.
- (⁴) L. HYMANS en J.-B. ROUSSEAU, o.c., vol. II, blz. 30.
- (⁵) Details uit gidsen en almanakken uit die periode.
- (⁶) Th. GAUTHIER, *Zig-Zags*, Parijs, 1845, blz. 88.
- (⁷) *Bulletin communal de Bruxelles*, 1847, deel I, p. 82.
- (⁸) K. METTERNICH, *Mémoires*, deel 3 (1848-1859), Parijs, 1884, blz. 72.
- (⁹) A. WILLMAR, *Souvenirs de Bruxelles*, Brussel, 1862, blz. 468.
- (¹⁰) Details uit E. BOCHART, *Bruxelles ancien et nouveau*, Brussel, s.d., en uit almanakken uit die periode.
- (¹¹) Ch. PERGAMENI, *La psychologie bruxelloise*, Brussel, 1938, blz. 197.
- (¹²) C. BRONNE, *Léopold Ier et son temps*, Brussel, 1942, blz. 142.
- (¹³) Deze en de hierna volgende details komen uit de successieve verkoopakten van het gebouw. Deze akten werden welwillend te onze beschikking gesteld door de directie van de Bank Joire gevestigd in de Koningsstraat nr. 47, waar destijds de Nationale Bank werd opgericht.
- (¹⁴) G. de NERVAL, *Souvenirs d'Allemagne*, 1850, geciteerd door C. BRONNE, o.c., blz. 220.
- (¹⁵) *Annales de la Société Royale d'Archéologie de Bruxelles*, Verhandelingen, verslagen en documenten, deel 37, 1934, blz. 141.
- (¹⁶) J. DIERICKX de ten HAMME, *Souvenirs du Vieux Bruxelles*, Brussel, 1929, blz. 255 e.v.
- (¹⁷) E. DE SEYN, *Dictionnaire des sciences, des lettres et des arts*, Brussel, 1936, 2 vol.
- (¹⁸) *Annales de la Société Royale d'Archéologie de Bruxelles*, o.c., blz. 118.
- (¹⁹) *L'Indépendance belge*, 4 januari 1851.
- (²⁰) IBIDEM.
- (²¹) Zie M. DES OMBIAUX, *Psychologie d'une capitale*, Brussel, 1929, blz. 191-200.

DE GEBOUWEN VAN DE BANK IN BRUSSEL (II) DE BANK VESTIGT ZICH IN DE OUDE SINT-GOEDELEWIJK

In een eerste deel — verschenen in ons vorig nummer — beschreef Pierre KAUCH de — soms pittoreske — omstandigheden van het ontstaan van de Bank.

DE BANK VERHUIST VAN DE NIEUWE KONINGSSTRAAT NAAR DE WILDEWOUDSTRAAT

Na een tiental jaar had de Bank te kampen met plaatsgebrek en besloot zij te verhuizen.

De Koningsstraat, die aan weerszijden bebouwd was met herenhuizen en uitliep op de majestatische Sint-Mariakerk, gelegen op de grens van Schaarbeek⁽¹⁾, was op dat moment weliswaar stijlvoller dan in 1850, maar de Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuwwijk was nog even vuil en ongezond als vroeger : de vernieuwingswerken, die steeds maar werden uitgesteld, begonnen pas in 1874⁽²⁾.

Die omgeving alleen zou de Bank er niet toe gebracht hebben een ander onderkomen te zoeken, ware het niet dat zij te kampen had met onoverkomelijke uitbreidingsmoeilijkheden. Hoewel zij in 1851, 1856 en 1858 drie kleine huizen had kunnen kopen in de onmiddellijke

omgeving van haar vestiging, beantwoordden haar lokalen hoe langer hoe minder aan haar behoeften. De effecten en portefeuilles puilden uit de kasten. De kassen, vooral de invorderingskas, waren — hoewel zij vergroot waren — te klein om de cliënteel te ontvangen : op drukke dagen moest men in soms gure weersomstandigheden aanschuiven tot op de binnenplaats. De toegang tot het discontokantoor, het kantoor van de rekeningen-courant en het kantoor van de leningen op onderpand van overheidseffecten was moeilijk. De nervositeit nam toe⁽³⁾.

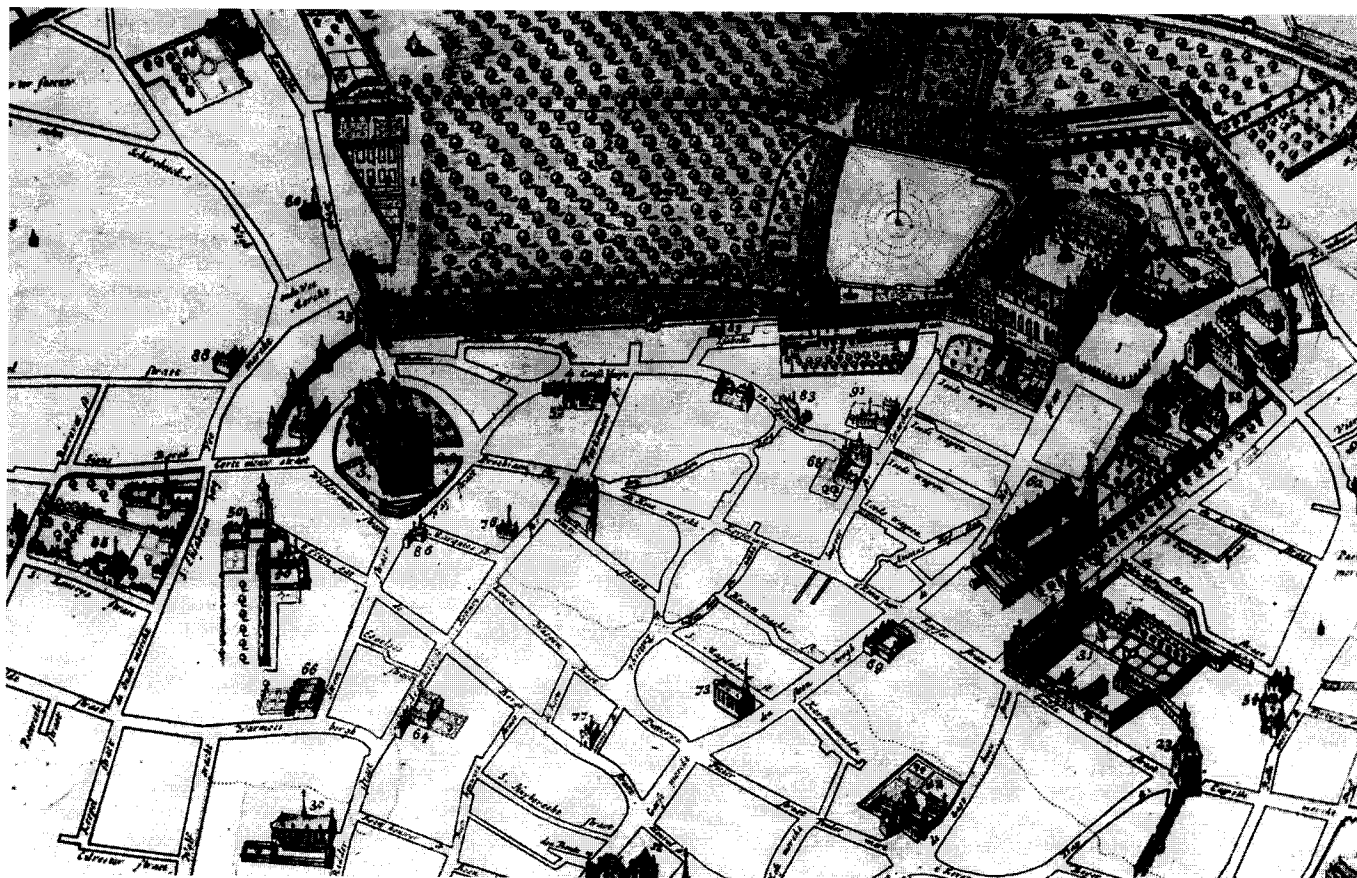
De problemen met de omgeving werden steeds talrijker : nu eens moest men verzet aantekenen tegen de vestiging van een bakkerswinkel in de buurt van de diensten van de Rijkskassier, dan weer was er een geschil met de rijtuigenverhuurder in de Abrikozenstraat. In 1861 deed zich

Plan de Bruxelles par Laboureur et Van der Baeren (1695). Fragment de la partie orientale avec le parc, la Cour et les principaux monuments de l'époque.

Archives de la Ville de Bruxelles.

Uittreksel uit het plan van Brussel door Laboureur en Van der Baeren (1695) : het oostelijk gedeelte, waarop het park, het Hof en de belangrijkste gebouwen uit de eeuw.

Archief van de Stad Brussel.

een breuk voor in de riolering van diezelfde straat, waardoor de funderingen werden aangetast. Het vuile rioolwater drong door tot de kelderverdieping, deed de kelders onderlopen en veroorzaakte diepe scheuren in de muren. Enkel de kwajongens van de Sint-Apollinagang, de Potjensstraat en de Boterhammenstraat, straten die thans verdwenen zijn, konden hun hartje ophalen tijdens de graafwerken die de architecten verrichtten om de oude afvoerbuizen die acht meter onder de grond liepen — zes meter onder de nieuwe riolering — terug te vinden en vervolgens te herstellen. De cliënten en de ambtenaren ploeterden in de modder. De beheerraad werd, op klacht van de burens, door de stad aangemaand om de doorgang onmiddellijk vrij te maken. Uiteindelijk diende de Bank een steun te zoeken : zij plaatste stutten dwars over de Abrikozenstraat tegen de muren van het huis van Virginie Chasse, een tolerante weduwe, maar toch ook weer niet zo tolerant dat zij dit ten eeuwigen dage duldde. Na zes jaar spande zij een proces aan tegen de Bank, dat zij ook won.

Vanaf 1857 zocht de directie een nieuw onderkomen. Graaf Vilain XIII bood zijn hotel op het Koningsplein aan, samen met aanpalende terreinen. Tot groot ongenoegen van de gouverneur — aan wie het oude Marnix-hotel maar matig beviel — wees de raad dit aanbod af, omdat de ligging niet centraal genoeg werd geacht ⁽⁴⁾, terwijl men zeven jaar eerder juist op die plaats een gebouw had gezocht.

De goedkeuring in 1858 van de nieuwe rooilijnen van de Wildewoudstraat en de Berlaimontstraat ⁽⁵⁾ bood een unieke gelegenheid om te bouwen, aangezien verscheidene huizen moesten worden afgebroken voor de aanleg van het voorplein van de Sint-Goedelekerk, die niet kon vermoeden dat zij honderd jaar later zou worden omgedoopt tot Sint-Michielskathedraal.

Met de hulp van het gemeentebestuur en vooral van Fontainas, de toekomstige burgemeester en een politieke vriend van de meeste leden van de raad, verwierf de Bank in 1859 vijf gebouwen in de Wildewoudstraat en drie in de Berlaimontstraat, zodat zij over twee toegangen kon beschikken ⁽⁶⁾.

EEN WIJK MET EEN RELIGIEUZE, MONDAINE EN BURGERLIJKE GESCHIEDENIS

Zo legde de circulatiebank de grondslag voor haar huidige gebouwen die het oude blok bestrijken dat werd afgebakend door de Wildewoudstraat, de Collegialestraat, de Berlaimontstraat en de Bankstraat, en het blok dat gevormd werd door de Komediante(n)straat, de Sint-Laurensstraat, de Zandstraat en de Sionberg. Bovendien bevinden zij zich in het centrum van een derde blok, begrensd door de Berlaimontstraat, de Stormstraat, de Warmoesberg en de Komediante(n)straat.

Laten we een stukje geschiedenis onthullen van de oude stadswijk, die alleen nog voortleeft in naïeve plannen, oude onleesbare geschriften, vergeelde boeken en in de werken van enkele oprechte minnaars van het oude Brussel ⁽⁷⁾.

De Bank is gevestigd op een vlakke strook tegen de flank van de heuvel die van aan de oevers van de Zenne oploopt naar het plateau van de bovenstad en stopt verscheidene meters onder de Koningsstraat, als aan de voet van een vestingmuur. Nog in het midden van de vorige eeuw liepen slechts twee straten, de Speldenstraat en de Treurenberg, moeizaam tegen de heuvel op en had men tussen die twee toegangswegen een open kijk op de steile helling.

Op die strook bevinden zich de locatie van de Sint-Goedele, de Wildewoudstraat en de De Lignestraat die uitloopt op de Congreszuil. De grond is kleiachtig en vroeger trof men er poelen met stilstaand water aan. Een van die poelen strekte zich uit waar de De Lignestraat en de Bankstraat een hoek vormen : hij werd gedempt in 1485 en de aanwonenden dienden hun water te halen uit een put die op dezelfde plek werd gegraven.

Op de plaats waar de Bank gevestigd is en in de onmiddellijke omgeving bevonden zich eeuwenlang velden en braakland. Later werden moestuinen, wijngaarden, boomgaarden en siertuinen aangelegd. Deze werden teruggedrongen buiten de rond 1100 opgetrokken omwalling — aanvankelijk niet meer dan een aarden wal die de komende decennia werd versterkt met vestingmuren, torens en grachten — en nadien zeer langzaam buiten de bredere, tussen 1357 en 1383 gebouwde omwalling. Het gedeelte van de stad gelegen tussen de nieuwe en de oude muren, vooral de strook tussen Sint-Goedele en Schaarbeek, behield echter lang een landelijk karakter, tot Napoleon de opdracht gaf om op de plaats van de wallen lanen aan te leggen.

De eerste versterkingen beschermden de drie voornaamste stadscentra, waarvan de Sint-Goedelewijk niet de minst belangrijke was : zij kruisten er de Treurenberg, de Wildewoudstraat en het blok gelegen tussen de Stormstraat en de Komediante(n)straat. Vandaag blijft er weinig meer over dan een toren en enkele muurresten in de tuinen van de deken ⁽⁸⁾ alsook overblijfselen van een wal en van een andere toren in de gebouwen gelegen op de plaats van de Bains Saint-Sauveur, in welke gebouwen de archieven en de parkeergarage van de Bank werden ondergebracht. Door de bouw van de grote stadsmuur werd de wijk rond de kerk een ruim toevluchtsoord voor de groten van toen : de patriciërs en de clerus ⁽⁹⁾.

Reeds vóór de veertiende eeuw verzezen op die plaats talrijke herenhuizen die aan de Brabantse adel toebehoorden en verschillende religieuze instellingen : het Sint-Goedele- of Sint-Geertruidgodshuis, het Drievuldigheidsgodshuis en het Calvariegodshuis in de Markiesstraat. Ook aan de andere kant van de muur bevonden zich religieuze instellingen : het Godshuis van Elisabeth van Hongarije in de Zandstraat en gedurende enige tijd, het gasthuis naast de Sint-Laurenskapel in de gelijknamige straat.

In de vijftiende eeuw — de « gouden eeuw » van de hertogen van Bourgondië — begon de adel met de bouw

Détail d'un plan manuscrit dressé pour Charles de Lorraine (ca. 1770). Ce qui deviendra le boulevard de Berlaimont s'appelle encore « Etengat », et la rue du Bois sauvage « Wilde Wouter straete ».

Detail van een plan, getekend voor Karel van Lotharingen (ca. 1770). De latere de Berlaimontlaan heette toen nog « Etengat » en wat later de Wildewoudstraat zou worden « Wilde Wouter straete ».

ANNO 1770

van zijn praalwoningen op het plateau dat begint bij het Paleis van Koudenberg of verfraaide zij de paleizen die zij er reeds had. In die periode werden ook de torens, de linkerzijbeuk en het bovendeel van de middenbeuk van de kathedraal voltooid. De familie 't Serclaes, de burggraven van Bouchout, de barons van Zaventem, Marguerite de Lalaing, de graven van Konigsegg, Jean de Corselaer, heer Van Withem, woonden in het Etengat, een steeg die tweehonderd jaar eerder was aangelegd⁽¹⁰⁾ en die later de Berlaimontstraat en daarna de De Berlaimontlaan zal worden. In de Markiesstraat vestigden zich Spinola, de graven van Calenberg, de markies van Sfondrato en de machtige familie van Thurn en Taxis, die kan worden beschouwd als de stichtster van het postwezen in Europa en vestigingen had in Brussel, Antwerpen, Augsburg, Praag, Wenen, Innsbruck, Triëst, Venetië, Milaan, Rome en Madrid.

Achter de kerk bevond zich een groot herenhuis dat achtereenvolgens werd bewoond door de heren van Evere, de heren van Berghes, de prinsen d'Épinoy, Henriette de Cusance, schoonzuster van Karel van Lotharingen en door de prinsen de Ligne. Aartshertog Filips logeerde er tijdens het verblijf van keizer Ferdinand III te Brussel in 1486, en in 1557 nam de kardinaal van Trente, die tijdens zijn verblijf in Brussel « iedere dag met honderdvijftig personen aan tafel zat »⁽¹¹⁾, er zijn intrek.

In de vijftiende eeuw, meer bepaald in 1429, wordt ook het klooster van de Sionsberg, het zogenaamde Sint-Elisabethklooster, opgericht op de plaats waar zich nu de drukkerij van de Bank bevindt. Het werd gesticht door enkele vrome vrouwen die een kluisenaarswoning betrokken in de buurt van de Sint-Laurenskapel en leefden volgens de derde regel van Sint-Franciscus. Een van hen, die ambitie en geld had — want voor het oprichten van een klooster was geld nodig — slaagde erin die kluisenaarswoning, met de hulp van Isabella van Portugal, de vrouw van Filips de Goede, om te vormen tot een klooster. Dit nieuwe klooster kreeg de naam van de Sionsberg « ter ere van de moeder van God die is als een cypres in Sion » en werd opgedragen aan Sint-Elisabeth, de moeder van Johannes de Doper. Op 26 mei 1432 verleende de bisschop van Kamerijk de stichtingsakte en legde aan de zusters de regel van Sint-Augustinus op, samen met de afzonderingsplicht.

Honderdzeventig jaar later, in 1599, vestigden benedictinessen die door « paus » Elisabeth uit Engeland verdreven waren zich in de buurt van de Sionsberg, op het einde van het Etengat, waar zich nu het midden van de lokettenzalen van de Bank bevindt. Tijdens de laatste dagen van de eeuw woonden aartshertog Albert en aartshertogin Isabella de intrede bij van de eerste postulanten in het klooster van de « Engelse nonnen », het zogenaamde klooster van de glorierijke Maria-Tenhemelopneming.

Vijfentwintig jaar later werd in de onmiddellijke omgeving, met rijkelijke steun van Marguerite de Lalaing, gravin de

Berlaimont, het « klooster van de Koningin van Alle Heiligen » gesticht. Het bevond zich ongeveer op de plaats waar na de Franse Revolutie de Cité en de Bains Saint-Sauveur gebouwd werden en waar nadien de nieuwe parking van de Nationale Bank en de belendende panden opgetrokken werden.

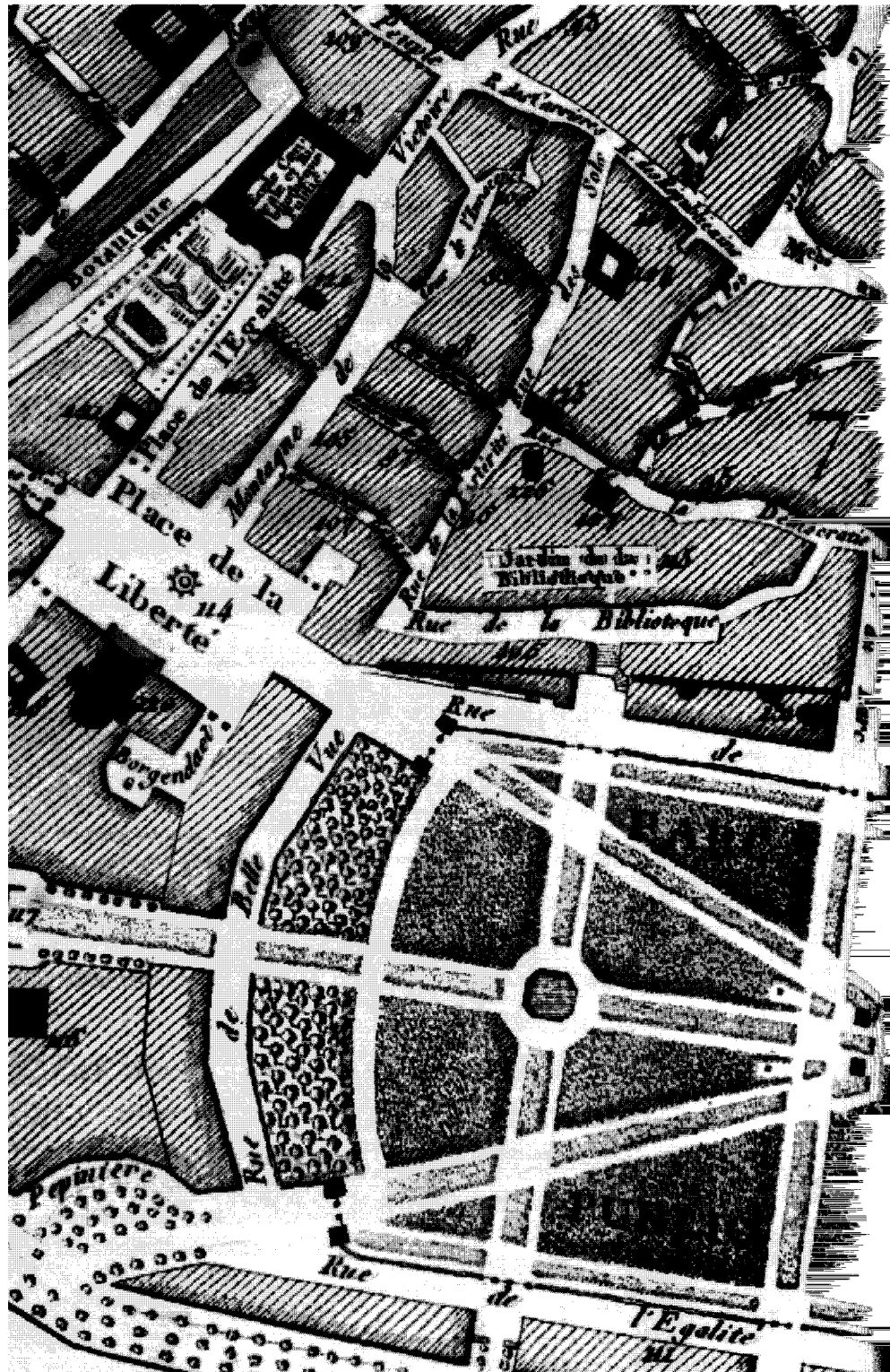
Toen in 1637 de Korte Nieuwstraat werd aangelegd — sedert de bouw van de Bank de Bankstraat geheten — kwam een directe verbinding tot stand tussen Sint-Goedele en de wijk van de Schaarbeekse boomgaarden. Hierdoor werden andere religieuze gemeenschappen aangetrokken in dat gebied, dat de mysterieuze naam Alboem⁽¹²⁾ droeg. Op de rechte lijn die de eerste vestiging van de Bank, op de hoek van de Nieuwe Koningsstraat en de Abrikozenstraat, verbindt met haar definitieve vestigingsplaats betrokken de Oratorianen rond 1662, aan de oude Veemarkt — het huidige Leuvenseplein — een groot huis omgeven door uitgestrekte tuinen die liepen tot aan de Speldenstraat : het was een werkelijke oase, vanwaar het uitzicht op de omgeving van Sint-Goedele « de bewondering wekte van alle vreemdelingen die te gast waren in de bescheiden woonst van de Paters... »

Het plan van Martin de Tailly (1639) en dat van Laboureur en Van der Baeren (1695) geven een vrij exact beeld van de opgesomde gebouwen, ook al is de topografische weergave vervormd. Uit die plannen blijkt het verschil tussen het stedelijke karakter van de omgeving rond de kathedraal, waar zich nog de muren en de torens van de oude omwalling bevinden, en het landelijke uitzicht van het gebied tussen de oude en nieuwe vestinggordel. Op de eerste kaart kan men de bruggen zien waarlangs de bewoners van sommige huizen in de Wildewoudstraat het kerkplein en het naast Sint-Goedele gelegen kerkhof konden bereiken. In de linker driehoek is de rand zichtbaar van de put die werd gegraven op de plaats van het drooggelegde moeras⁽¹³⁾.

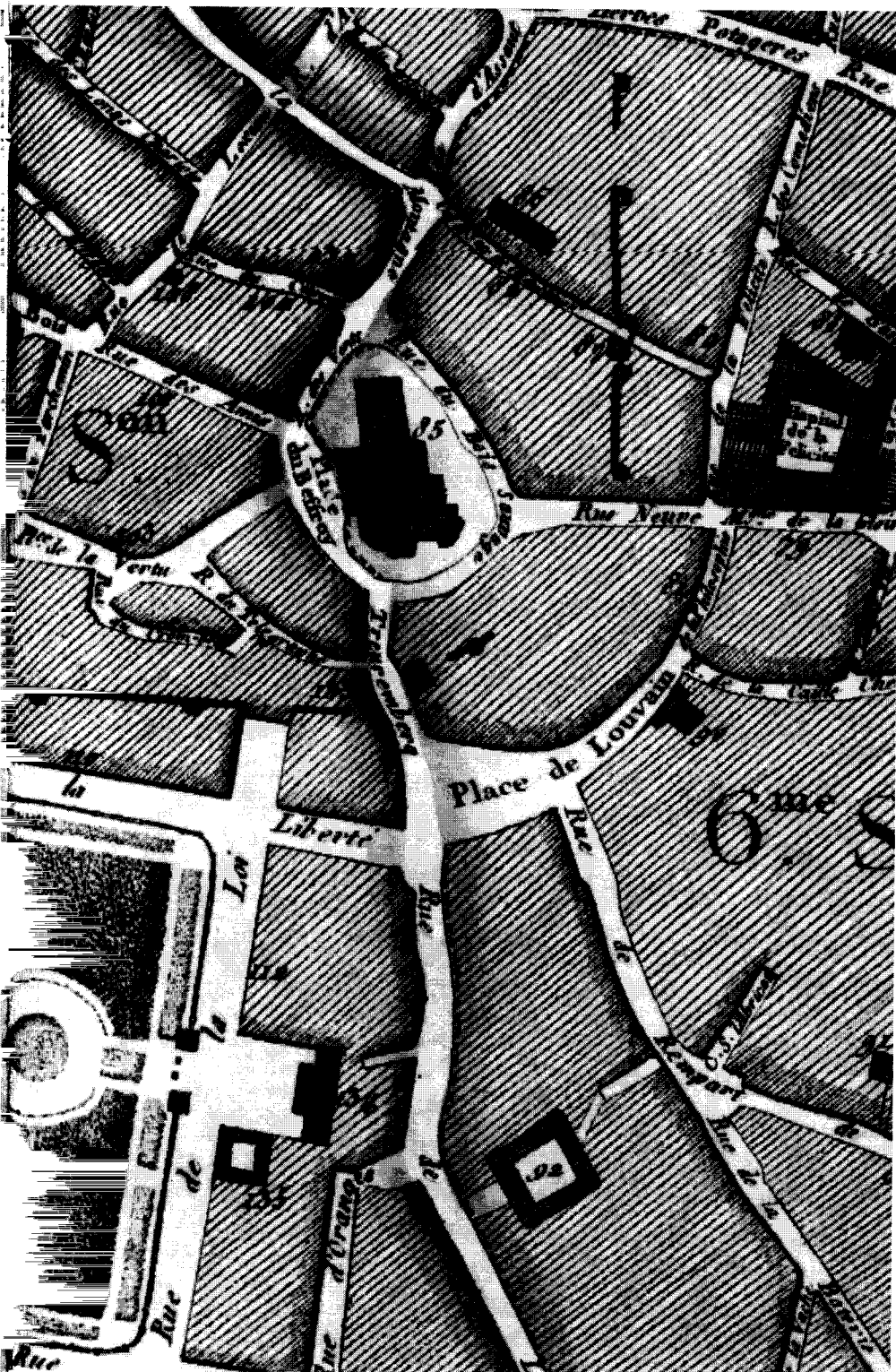
Die stadswijk behield haar religieuze charme en wereldse schittering tot het einde van de 18de eeuw, toen de hervormingszucht van Jozef II en de vernielingswaan van de Franse revolutionairen het onherroepelijke einde betekenden voor een zeer groot aantal kloosters.

Jozef II beperkte zich nochtans tot de afschaffing van kloosters die behoorden tot contemplatieve orden en als zodanig niet bijdroegen tot de economische vooruitgang. Op 6 mei 1783 sloot hij dan ook het Sint-Elisabethklooster, dat behoorde tot de categorie die geen genade vond in zijn ogen. De kloosterzusters kwamen terug op 22 januari 1791, zodra Jozef II uit de Nederlanden verjaagd was, maar het jaar nadien werden zij definitief verdreven door de Fransen. Zij waren toen nog maar met zestien, waaronder vier lekezusters. Het was de eerste van de drie in de buurt van de Bank gevestigde kloostergemeenschappen die zou verdwijnen.

De zusters van Berlaymont en de Benedictinessen werden door de Oostenrijker niet lastig gevallen, maar hun kloosters was geen erg lang leven beschoren. Na de overwinning van

Fragment du *Plan itinéraire de la ville de Bruxelles* avec l'indication des nouvelles et anciennes rues (...). (1799), par Maillart et sœur. Collection de la Banque.

Uittreksel uit het plan wegwijzer van de stad Brussel met de aanduiding van de nieuwe en de oude straten (...) (1799), door Maillart en zuster.

Verzamelingen van de Bank.

Dumouriez te Jemappes, in november 1792, leefden zij de laatste maanden in voortdurende angst voor plunderingen en heiligschennis.

In juni 1794 vertrokken de Engelse Benedictinessen naar Rotterdam, waar zij inscheepten op de « Providence » met bestemming Engeland. Zij herbouwden hun klooster in Haslemere, in het graafschap Surrey, waar het thans goed gedijt.

De zusters van Berlaymont kregen het bevel om vier dagen na de Engelse nonnen te vertrekken. Met de hulp van kardinaal van Franckenberg troffen zij maatregelen om het onderwijs tijdens hun afwezigheid in stand te houden. Zij emigreerden naar Nederland en nadien naar Duitsland, vanwaar zij terugkeerden na de Terreur, op 3 oktober 1795, teneinde een — vergeefse — poging te wagen om hun rechten te handhaven. Hun klooster werd definitief gesloten, maar zij weigerden halsstarrig het te verlaten tot op het ogenblik dat de slopers hen op de vlucht dreven, namelijk drie jaar later. Het klooster van de Koningin van Alle Heiligen vestigde zich in het Salazar-hotel, in de Stuiversstraat, nadien

in de Manegestraat, vervolgens in de Wetstraat en ten slotte in Argenteuil.

In luttele jaren werd de wijk door de Franse bezetting gedemocratiseerd en gelaïciseerd. De bezittingen van de geestelijken, de kloosters en de emigranten werden staats eigendom. Het huis van de koorknepen — de zogenaamde « boninfanten »— in de Wildewoudstraat werd overgedragen aan de stad, die het eerst gebruikte als een toevluchtsoord voor oude vrouwen en nadien als een tehuis voor vondelingen⁽¹⁴⁾. De Etengat-kloosters werden gesloopt en de steeg werd doorgetrokken tot de Komediante straat. Het vroegere Paleis van de prins van Epinoy, dat in 1804 werd afgebroken en vermorzeld, diende als grondslag voor de Lignestraat. Het uitgestrekte eigendom van de Konigsegg-Erps, waarvan edelvrouw Ziérotin, gravin van Thurn en Taxis, de laatste erfgename was, werd met de grond gelijk gemaakt en verkocht.

Derrière une vieille tour des remparts, démolie en 1871, l'un des clochers de Sainte-Gudule et, à droite, le « ci-devant » couvent des bénédictines anglaises, en démolition. Lavis de P. Vitzthumb, XIXe siècle.

Achter een oude toren van de omwalling, afgebroken in 1871, één van de klokketorens van Sint-Goedele. Rechts de restanten van het klooster van de Engelse benedictinessen. Gewassen tekening van P. Vitzthumb, XIXe eeuw.

Het terrein waarop de nieuwe drukkerij is gebouwd, onderging hetzelfde lot. Alleen het Sint-Elisabethklooster werd niet gesloopt. Het werd gedeeltelijk verkocht ; de rest zou gedurende meer dan honderd jaar dienst doen als kazerne, nadat het eerst een tijdje was omgevormd tot militair hospitaal door de Oostenrijkers en nadien door de Fransen, die het spottend Hospice de la Félicité noemden. Het was een ontzaglijk groot gebouw, dat in het midden van de negentiende eeuw een onderkomen verschafte aan 2.400 mensen en 300 paarden. Gedurende enkele jaren werden er de werkplaatsen in ondergebracht van de aannemer die rond 1900 was belast met de uitbreiding van de Bank⁽¹⁵⁾ en in 1912 werd het definitief buiten gebruik gesteld. De Sint-Laurenskapel ruimde de plaats voor een grote brouwerij — een onmisbaar bedrijf in de buurt van een kazerne — en in de gelijknamige straat, die eens zo eerbiedwaardig was, verbleven voortaan « dames » van een andere orde dan die van Sint-Augustinus.

De overige religieuze gebouwen in de omgeving verdwenen eveneens. De Société typographique (drukkerij, zetterij) Wahlen & Cie vestigde zich op de plaats waar het Godshuis van Sint-Elisabeth van Hongarije stond en op het terrein van het Kapucijnenklooster werd de eerste tulfabriek van het land opgericht ; het Sint-Geertruigasthuis aan de Markiesstraat werd een burgergasthuis ; de Sinte-Machielskapel op de hoek van de Treurenberg en het Sint-Goedeleplein, die reeds lang in een erbarmelijke staat verkeerde, werd omgebouwd tot een woningblok.

De Revolutie veranderde zelfs een groot aantal plaatsnamen die al te sterk aan het Ancien Régime herinnerden : Etengat werd cul-de-sac de l'Education, de Sint-Elisabethberg Montagne de la Félicité, de Oratoriënberg Montagne de la Philosophie, en de Sint-Laurensstraat veranderde in rue des Droits de l'Homme en nadien in rue du Sans Souci. In 1806 kregen die straten hun oorspronkelijke namen terug⁽¹⁶⁾.

De aristocraten ruimden de plaats voor de bourgeoisie : zij vestigden zich in de buurt van het Park en verhuisden daarna naar de Leopoldswijk. Op het kadastrale plan van Craan (1836) is duidelijk de versnippering te zien van de terreinen waarop statige herenhuizen en grote kloosters voor de Revolutie hun trapgevels, torentjes en torendaken verhieven. Het enige eigendom van de gravin van Thurn en Taxis werd verdeeld in acht kavels. Twee van de percelen bleken, na enige toevoegingen, groot genoeg om de Bank in 1860 in staat te stellen haar eerste bouwwerken aan te vatten.

De meeste van deze eigendommen werden in het begin van de eeuw tegen een lage prijs aangekocht. Zij verwisselden herhaaldelijk van eigenaar en brachten aanzienlijke winsten op. De meerwaarde werd nog vergroot door de snelle bevolkingsaanwas. Op een schilderij van Vervloet (1835) zijn de kathedraal en de Wildewoudstraat, gezien vanaf de hoek van de Bankstraat, weergegeven. Het schilderij geeft een beeld van hoe de wijk destijds er uitzag.

Het is een rustige en vredige plek die het door de collegiale gevormde bolwerk omsluit. Het kerkhof dat de kathedraal omringde is verdwenen sinds 1809, tot groot genoegen van de omwoners. Indien men een verslag mag geloven dat kort voordien aan de burgemeester van Brussel was gericht, zag die begraafplaats er toen uit als volgt : « afschuwelijk en weerzinwekkend : het regenwater vermengde zich met het straatvuil ... en met de mensenbeenderen die ontbloot werden door het slopen van verscheidene muren en het verwijderen van enkele lagen aarde »⁽¹⁷⁾.

Sedertdien werd het kerkhof vervangen door een breed terras, waarop een aantal huizen staan die tegen de kerk zijn aangebouwd. Die bekrompen maar schilderachtige krotten zullen na 1851 geleidelijk verdwijnen. De in 1703 gebouwde trap die naar de kerk leidt, is zowat totaal verwoest ; pas in 1859 kan worden begonnen met de wederopbouw. De torens en de gevel zijn eveneens vervallen, na de vernieling door de revolutionaire beeldenstormers ; tussen 1839 en 1844 krijgen zij een vernieuwd uiterlijk : de wachtpost die boven de linkergevel uitsteekt, zal enkele jaren later verdwijnen⁽¹⁸⁾.

De Wildewoudstraat is nog maar nauwelijks geplaveid : in die tijd hebben de reizigers in Brussel de indruk dat ze op speldekoppen lopen⁽¹⁹⁾ ; men zinkt weg in het slijk van de Sint-Goedeleheuvel, die bezaaid is met enkele schrale bosjes gras. De omliggende wegen zijn smerig bij gebrek aan een riolering. In de richting van de Bergstraat versmalt de driehoek op de voorgrond van het schilderij van Vervloet tot een sterk hellende, nauwe gang van amper zes meter breed ; trottoirs zijn er nauwelijks : die worden pas vanaf 1846 aangelegd⁽²⁰⁾.

De gevels van de Wildewoudstraat zijn eenvoudig en saai, geschilderd in 't geel, grijs en groen, een kleur die bij de toenmalige Brusselaars geliefd was⁽²¹⁾.

Zes van de huisjes zijn identificeerbaar. Bij het afdalen van de straat onderscheidt men het sombere portaal van het vondelingenhuis. Daartegenover stonden voor de verdwijning van het kerkhof de « Trappekens drij », die reikten tot het voorplein van Sint-Goedele. Vervolgens zien we een groot gebouw dat toebehoort aan het echtpaar Vander Gucht, waarin rond 1850 volksvertegenwoordiger Jourez zal wonen, twee huizen die in het bezit zijn van de h. de Waha, een eigendom dat wordt bewoond door Sauveur, hoogleraar in de medicijnen aan de Université de Liège, en een iets ouder lijkend huis, dat op het schilderij samenvalt met het hoekhuis dat zijn uitgang heeft aan de Collegialestraat en wordt gehuurd door de hh. Ost en Mainville, handelaren en restaurateurs van schilderijen⁽²²⁾. Aan het einde van de straat verrijzen de gevels van het Sint-Geertruigasthuis en de Sint-Geertruikapel, die enkele jaren later zullen worden gesloopt.

De waterput uit de middeleeuwen wordt vervangen door een pomp die in 1857 buiten werking zal worden gesteld, tot

A la Société
SAINTE CÉCILE
 érigée en 1864 au Couvent de
BERLAYMONT.

COLLECTION DE MORCEAUX DE CHANT.

DE CONINCK. F. La Jeune Captive. *Mélodie à une voix avec chœur*
 ad lib

DE PEELLAERT. A. Prière à la Vierge, pour deux Soprani
 Priez pour moi. *Mélodie*

GUBOIS. A. Ave Maria pour une voix avec accomp. d'orgue.

CREGOIR. J. Ce que chante une mère. *Berceuse*

Pauvreté et Contentement. *Moralité*

Stances à l'Éternel, avec accompagnement de
 piano et d'harmonium

MARINA. L. Chanson de la Brise

Mon Dieu je n'étais rien. *Mélodie.*

EBINGREY. Espir en Dieu. *Romance.*

L'Étoile cachée

Propriété des Editeurs.

Paris. SCHOTT Editeur
 30, rue N.° S. Augustin.

Londres. 157 & 159, Regent Street.

Bruxelles SCHOTT frères.

82, Montagne de la Cour.

Mayence, les fils de B. SCHOTT.

Le couvent de Berlaymont, à l'emplacement duquel s'est pieusement installée notre imprimerie. Lithographie, ca. 1864.

Collections de la Banque

Het Berlaymontklooster, dat later plaats ruimde voor onze Drukkerij. Lithografie, ca. 1864.

Verzamelingen van de Bank.

La façade principale de
Sainte-Gudule.
Dessin de Batty gravé par Woolnoth,
Londres, 1824.

De voorgevel van Sint-Goedele.
Getekend door de Batty, gegraveerd
door Woolnoth, Londen, 1824.

groot ongenoegen van de omwoners, die voortaan verplicht zijn de stad te betalen voor het water dat zij tot dan toe gratis konden ⁽²³⁾ putten.

Hoewel Brussel in 1819 als eerste stad op het vasteland werd voorzien van gasverlichting, blijft dit gedeelte van de stad hiervan verstoken; nog heel lang zullen alleen de wegen tussen het Koningsplein en de Grasmarkt volgens Nerval er uitzien als « één van die betoverende Oosterse paleizen, waarin Parijs en Londen in het klein samengaan » ⁽²⁴⁾.

De plaats is rustig en vredig als een provincieplaatsje tijdens een weekdag. Hier verlaat een groep nonnen de kerk nadat ze hun religieuze verplichtingen zijn nagekomen, daar spelen kinderen op de met gras begroeide helling. Naast de pomp staan groepjes te praten. Naderende Brusselse vrouwen dragen zware lasten op het hoofd en nemen als van nature dezelfde plechtstatige houding aan als vrouwen uit de

klassieke oudheid, Arabische vrouwen en negerinnen van alle tijden. Twee abten verdringen elkaar in de deur van de sacristie. Een man duwt een beladen kruitwagen voort. Een door vier paarden getrokken rijtuig rijdt de straat af, gevolgd door een knecht te paard. Het is nog te vroeg voor moeders die — of zij nu gewetenloze misdadigsters dan wel wanhopige ongelukkigen zijn — heimelijk hun kind te vondeling leggen aan de « schuif » die in 1857 zal verdwijnen.

Rond Sint-Goedele is het leven gelijkmatig en lijnrecht. Men leeft er binnen een nauwe kring. Zoals op vele andere plaatsen van de stad eet het gewone volk om één uur, de burgerij van drie tot vier uur en de rijke lui tussen vijf en zes uur. De avondklok luidt nog om elf uur in de winter en om half twaalf in de zomer. Soms woedt de cholera-plaag, en dan gaan de hele nacht processies rond ⁽²⁵⁾. Maar de omliggende wijken beginnen te veranderen, te bruisen. De bevolking groeit zeer snel.

Sainte-Gudule et la rue du Bois sauvage.
Huile sur bois de P.F. Poelman, 1826.
Collections de la Banque.

Sint-Goedele en de Wildewoudstraat.
Olie op hout van P.F. Poelman, 1826.
Verzamelingen van de Bank.

Brussel overweegt zijn muren te doorbreken en voorsteden in te palmen : in 1860 wordt de tol afgeschaft. De stad besluit het wegennet te verbeteren en de Zenne, die zo vervuild is dat epidemieën af en toe verschrikkelijke verwoestingen aanrichten, te overwelven.

Vanaf 1841 start het gemeentebestuur met de uitbreiding van de riolering, die pas dertig jaar later zal voltooid zijn. Kort daarna maakt zij een bestek op betreffende de trottoirs, alsook een algemeen plan van de rooilijnen. In 1858 verschijnt de « wet inzake de onteigening ten algemenen nutte », die het na de tweede wereldoorlog mogelijk zal maken de Noord-Zuidverbinding aan te leggen en de nieuwe gebouwen van de Bank op te trekken ⁽²⁶⁾. De Wildewoudstraat, de Berlaimontstraat, de Komediëntenstraat, de Collegialestraat en de Lignestraat zullen herademen...

Beyaert, de toekomstige architect van de Bank, werkt aan het eerste plan van de aanpassing van het wegennet tussen het Paleizenplein en het Muntplein ; in dat plan omvat hij ook het terrein van de kathedraal, die vanaf het Koningsplein slechts bereikbaar is via de Treurenberg — aangezien de Warandeburg praktisch onbruikbaar is tengevolge van zijn al te scherpe helling — en die van de benedenstad afgesneden is door een woningblok tussen de Markiesstraat en de Bergstraat, dat vanaf 1847 zal worden doorsneden door de Sint-Goedelestraat ⁽²⁷⁾.

Kort nadien schrijft Doublet de Villers, met de romantische geestdrift die ook veel van zijn tijdgenoten bezielt : « Brussel wordt van dag tot dag interessanter ; de stad mag worden beschouwd als één van de grootste wonderen van Europa. De snelle groei en uitbreiding van de stad, de pracht van haar gebouwen, de bloei van haar handel en industrie, kortom alles draagt ertoe bij om van deze prachtige, rijke en schitterende hoofdstad een betoverende en heerlijke verblijfplaats te maken » ⁽²⁸⁾.

In 1865 droeg de Bank bij tot de creatie van die « betoverende plaats » door de restanten van de gebouwen die zich vroeger op haar nieuwe vestigingsplaats aan de voet van de kathedraal uitstrekten, over te leveren aan de houwelen van de slopers, terwijl de kathedraal zelf, die na een restauratie mooier en groter was geworden, de plek bleef sieren die haar in de volksdevotie sinds eeuwen toekwam.

Het huis van de vondelingen, gelegen op de plaats waar zich de hoofdingang aan de Wildewoudstraat bevindt, viel het eerst onder slopershanden. Nadien verdwenen de laatste resten van de eigendom van het geslacht van Thurn en Taxis.

In 1873 liet de beheerraad van de Bank een gedeelte van de nog overblijvende versterkingen van het hof van Penaranda afbreken. Hier werd de Drukkerij gebouwd. Aan de voet van die versterkingen had zich na de Franse Revolutie één van die talrijke badhuizen gevestigd die toentertijd in de hoofdstad als paddestoelen uit de grond opschoten maar die één na één over de kop gingen ⁽²⁹⁾.

De ruïnes van de Elisabethkazerne verdwenen als gevolg van de opeenvolgende verbouwingen aan de opperste nationale kredietinstelling, die werden bekroond door de huidige uitbreiding.

Alleen de restanten van de muur die de Engelse benedictinessen scheidde van de zusters van Berlaymont — en deze laatste van hun grote tuin die onderaan de muren lag — konden gedeeltelijk aan de sloping ontsnappen. Op deze tuin werd onlangs de parkeergarage van de Bank gebouwd.

Een overblijvende toren van de omwalling werd gered van de totale afbraak door hem te integreren in de lokalen van de Bank. Hij bevond zich naast een soort kerktoren, waarlangs de zusters van de Koningin van alle Heiligen vroeger hun leerlingen naar hun tuin leidden. Die tuin stond bekend als één van de mooiste van de hoofdstad.

Bij de laatste slopingswerken werden slechts weinig historische vondsten gedaan ⁽³⁰⁾ : enkele beenderen, een loden plaat, afkomstig van het graf van Marie de Duras, eerste priores van het Berlaymontklooster — naar dit graf hebben de oversten van dit klooster, aan wie de plaat in 1946 door de firma François werd bezorgd ⁽³¹⁾, trouwens tevergeefs gezocht — en verder onbekende beenderen op de plaats waar zich het kerkhof bij de Sint-Laurenskapel bevond en een gedenksteen op naam van R.P. Ghio, waarschijnlijk een biechtvader van de kloosterlingen. In de grachten van de omwalling werden kanonskogels (gedachtenissen aan de barbaarse beschietingen door Villeroy en Maurice de Saxe) gevonden, alsook een degen uit de vijftiende eeuw (waarschijnlijk verloren door een brave poorter die een glaasje te veel had gedronken om de verveling van een nachtwake te doorbreken), witte aarden pijpjes zoals die te zien zijn op de schilderijen van Breugel en Teniers, en enkele glas- en aardewerkscherven. In de grote rioleringen in Spaanse baksteen, waarvan een gedeelte werd blootgelegd tijdens de funderingswerken voor de nieuwe gebouwen, werden keramiekscherven en overblijfselen van glaswerk ontdekt. Onder de funderingen der oude kloostergebouwen vond men enorme stammen van dennen en eiken. Deze hadden vroeger als beschoeiing gediend en waren diep geheid in de losse grond die afliep in de richting van de moerassen aan de Warmoesberg en de Broekstraat.

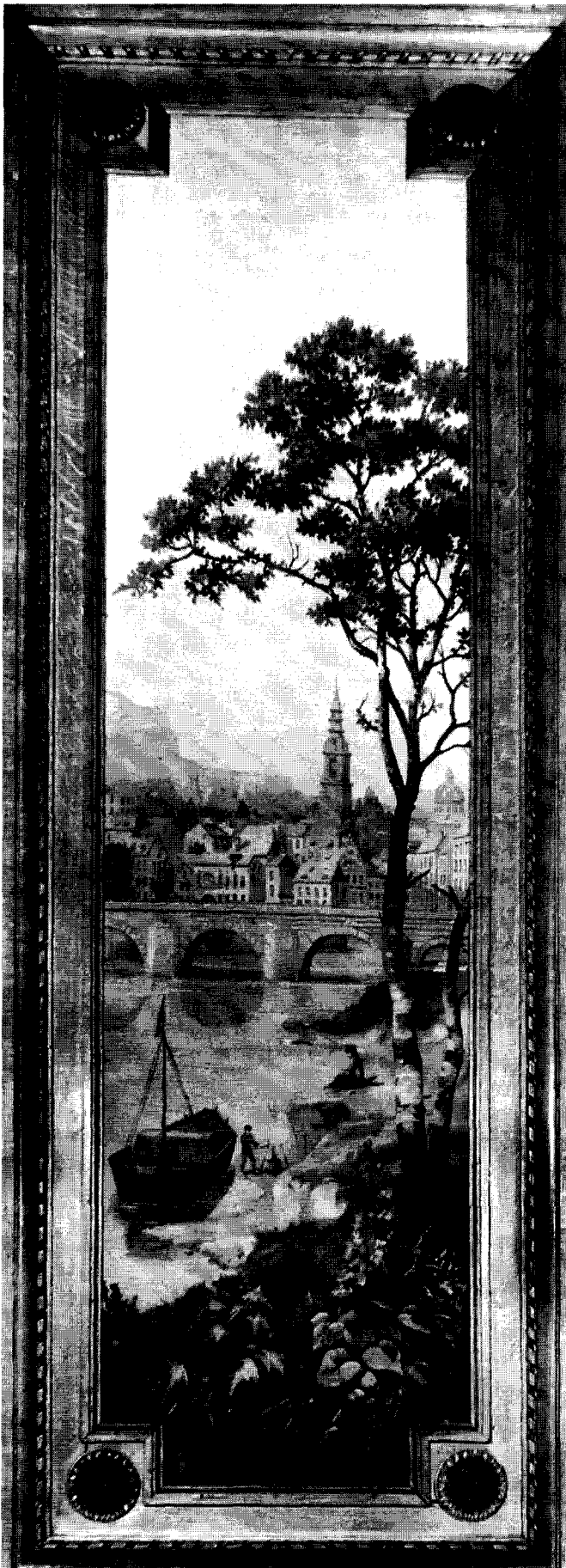
(wordt vervolgd)

⁽¹⁾ C. BRONNE, o.c., blz. 220-221.

⁽²⁾ *Annales de la Société Royale d'Archéologie de Bruxelles*, Verhandelingen, deel 37, 1934, blz. 141 ; J. GARSOU, *J. Anspach*, Frameries, 1942, blz. 93-96, 159-161.

⁽³⁾ *Rapport du Gouverneur à l'assemblée générale des actionnaires*, 1858, blz. 18.

- (⁴) Notulen van de Raad van Beheer, 3 december 1857.
- (⁵) *Bulletin communal de Bruxelles*, 1849, blz. 316; 1854, deel I, blz. III; 1855, deel II, blz. 19; 1858, deel I, blz. 17, 34.
- (⁶) Notulen van de Raad van Beheer, 5 februari, 14 mei, 7 en 30 juni 1859.
- (⁷) De volgende bladzijden zijn voornamelijk gesteund op gegevens uit de hierna geciteerde werken: A. HENNE en A. WAUTERS, *Histoire de la Ville de Bruxelles*, Brussel, 1845, 3 vol.; E. BOCHART, *Bruxelles ancien et nouveau*, Brussel, s.d., 594 blz.; L. en P. HYMANS, *Bruxelles à travers les âges*, Brussel, s.d., 3 vol.; L. VERNIERS, *Bruxelles, esquisse historique*, Brussel, 1941, 419 blz.; G. JACQUEMYS, « Rôle de l'administration dans le développement de l'agglomération bruxelloise », *Revue de l'Université de Bruxelles*, 37e jaargang, 1931-1932, oktober-november 1934; IDEM, *Histoire contemporaine du Grand-Bruxelles*, Brussel, 1936, 248 blz.; M. VANHAMME, *Bruxelles-capitale*, Brussel, 1947, 81 blz.
- (⁸) De versterkte omwalling, die naar alle waarschijnlijkheid niet meer was dan een aarden wal vanaf 1134 voorzien van schuttingen en omgeven met grachten, werd vóór het einde van de Xlle eeuw verfraaid met vestingmuren en torens. Overblijfselen daarvan zijn: de *Anneessens-toren*, de toren en het muurvak gelegen tussen de Cellebroersstraat de Villersstraat en de Dinantstraat, de Zwarte Toren, de toren en de muren in de tuinen van de deken van Sint-Goedele. De muurresten in de Bankstraat nr 14, die volgens VERNIERS (o.c. blz. 36) in 1941 nog te zien waren, vormden één geheel met een gedeelte van het vroegere hotel van Thurn en Taxis dat eigendom was van de familie Penaranda en werden in feite in 1873 door de Nationale Bank gesloopt. De muurresten die volgens VERNIERS vanuit het Sint-Goedele Instituut (de Berlaimontlaan nr 20) te zien waren, werden gedeeltelijk afgebroken tijdens de werken aan de Noord-Zuidverbinding. Een overblijfsel van de toren werd bewaard in de lokalen die de Bank liet bouwen op het terrein van het gewezen cité Daÿ, gelegen naast de vroegere Bains Saint-Sauveur.
- (⁹) Gérard de NERVAL, o.c., blz. 260.
- (¹⁰) « On rapporte que les ouvriers qui étaient employés à la construction de Sainte-Gudule, et qui recevaient journellement, ajoute-t-on, une pièce de cuivre dite braspenninck, se réunissaient en cet endroit pour y prendre leur repas. De là le nom d'Etengat (trou à manger) que cette impasse portait déjà au XIIIe siècle. » (vert.: « Naar verluidt, kwamen de arbeiders die meewerkten aan de bouw van de Sint-Goedele en die, naar men voorts beweert, dagelijks een koperen penning — de zogenaamde braspenninck — ontvingen, op die plaats bijeen om er te eten. Vandaar dat die steeg reeds in de XIIIe eeuw Etengat (Trou à manger) werd genoemd (A. HENNE en A. WAUTERS, o.c., deel III, blz. 213), een etymologische verklaring die echter lang niet bewezen is!»
- (¹¹) A. HENNE en A. WAUTERS, o.c., deel III, blz. 288.
- (¹²) Alboem zou volgens HENNE en WAUTERS « elke boom » betekenen (o.c., deel III, blz. 572), m.a.w. bosje (*La Belgique communale*, maart 1947, blz. 329).
- (¹³) Tot omstreeks het einde van de XVIe eeuw wordt naar de Wildewoudstraat, die uitloopt op de Treurenberg, verwezen als « achter St. Goedele ». Later noemt men haar achtereenvolgens: rue de l'Eventail (Wayerstraete of Waysstraete, tegenover de clyne trappen van het kerckhof), rue Walter-le-Sauvage (Wilde Wouters straete) en rue du Soufflet (Blaesbalckstraat).
- (¹⁴) Wat dit huis betreft, zie A. HENNE en A. WAUTERS, deel III, blz. 284 e.v.; J.-F. VANDER REST, *Aperçu historique sur les établissements de bienfaisance de la ville de Bruxelles*, Brussel, 1860; A. MAES, « Regards sur le passé », in *Revue BNB*, november 1947, blz. 8-9.
- (¹⁵) Op zoek naar een locatie voor de werkplaatsen die nodig waren voor de uitbreiding van haar gebouwen, kreeg de Bank op 5 mei 1904 de toelating om in een gedeelte van de kazerne een werf voor metaalconstructies onder te brengen; op 27 januari 1905 kreeg ze de toelating om er een verplaatsbare stoomketel te installeren die in verbinding stond met een breekmachine. Pas op 23 mei 1912 werd het lokaal opnieuw ter beschikking gesteld van de Staat.
- (¹⁶) Ch. de CHENEDOLLE, *Les rues de Bruxelles débaptisées*, Brussel, s.d., blz. 41 e.v.
- (¹⁷) L. en P. HYMANS, o.c., deel I, blz. 225 e.v.
- (¹⁸) De wachtpost werd reeds vóór het einde van de 19de eeuw afgeschaft.
- (¹⁹) M. LEPEINTRE, o.c., deel I, blz. 310.
- (²⁰) L. VERNIERS, o.c., blz. 279.
- (²¹) M. LEPEINTRE, o.c., deel I, blz. 327; R. HILLS, *Sketches in Flanders en Holland*, Londen, 1816, blz. 66.
- (²²) Overeenkomstig de verkoopakten bewaard in de archieven van de Nationale Bank.
- (²³) Wat de klachten betreft die n.a.v. de afschaffing van deze pomp gerezen zijn, zie L. QUIEVREUX, « L'évolution de Bruxelles vue par la lognette du théâtre », in *Le folklore brabançon*, 18e jaargang, 1938-1939.
- (²⁴) G. de NERVAL, o.c., blz. 265.
- (²⁵) In verband met die nachtelijke processies, zie *Bulletin Communal*, 1866, deel I, blz. 27.
- (²⁶) G. JACQUEMYS, o.c., blz. 54-55 en 62.
- (²⁷) Dit zorgvuldig uitgewerkte ontwerp werd in 1865 door de Gemeenteraad goedgekeurd. Het werd evenwel niet uitgevoerd als gevolg van het Paleis van de Graaf van Vlaanderen en het Paleis voor Schone Kunsten (*Exposition de l'œuvre d'Henri Beyaert*, april 1904, Brussel, blz. 11 en F. BRUNFAUT, *Notice sur Henri Beyaert*, Brussel, 1908, blz. 7).
- (²⁸) V. DOUBLET de VILLERS, *Dictionnaire national belge*, Brussel, 1869, blz. 165.
- (²⁹) *La Belgique communale*, oktober 1847, blz. 1228
- (³⁰) Volgens de Firma Ed. François en Zonen, bestaat de enige vondst, sedert het begin van de werken aan de Bank, in een schat aan zilverstukken die, met uitzondering van enkele munten met de beeltenis van Lodewijk XVI en de vermelding « Liberté, Egalité, Fraternité » niet van groot belang zijn. « Afgezien daarvan », schrijft de Hr. M. François in een brief dd. 9 maart 1951 « werd gedurende de werken aan de Noord-Zuidverbinding nooit enige vondst gedaan. Dit is trouwens toe te schrijven aan het feit dat de aannemer nooit heeft kunnen graven op de plaatsen met drijfzand die ontoegankelijk zijn gebleven zolang er geen mechanische technieken werden ontworpen voor de bouw, de bronbemaling en het inheien van damplanken, technieken die echter pas sedert een dertigtal jaren van toepassing zijn ». Deze laatste bewering werd evenwel tegengesproken n.a.v. de werken die door deze firma voor rekening van de Bank werden uitgevoerd op de plaats van de cité Daÿ, waar men in een gelijkaardige bodem « damplanken » in de vorm van boomstammen heeft teruggevonden.
- (³¹) Het stoffelijk overschot van Marie de Duras, eerste prioeres van het Berlaymontklooster, kon worden geïdentificeerd dankzij een loden plaat, die terzelfdertijd werd teruggevonden. In augustus 1946 werden de beenderen en de plaat, evenals een kruisbeeld waarmee Marie de Duras begraven wenste te worden, door de firma Ed. François en Zonen teruggevonden en overgedragen aan de religieuzen van het Berlaymontklooster, dat op dat ogenblik in de Wetstraat gevestigd was. Deze relikwieën werden in een verzegeld koffertje in de trappen van het altaar van de privékapel van het klooster ingemetseld. (Inlichtingen en foto werden welwillend ter beschikking gesteld door de Hr. M. François); zie ook X. CARTON de WIART, « Marie de Duras (1587-1648) », in *Le patriote illustré*, 16 mei 1948.

DE GEBOUWEN VAN DE BANK TE BRUSSEL (III)

In de twee vorige afleveringen van zijn studie over de gebouwen van de Bank in Brussel had Pierre KAUCH het over de eerste vestiging van de Bank in de nieuwe Koningstraat (*NBB* 1993.5) en over haar vestiging in de oude Sint-Goedelewijk (*NBB* 1993.6). In dit nummer krijgt u een hele brok architectonische en ook anekdotische geschiedenis.

DE EERSTE GEBOUWEN IN DE WILDEWOUDESTRAAT

BEYAERT, GEDURENDE VIJFENDERTIG JAAR
HOOFDARCHITECT VAN DE BANK

Zodra de panden bestemd voor de nieuwe installering van de Bank waren aangekocht, de gesprekken met de huurders voor de ontruiming ervan waren aangevat en de gebouwen onder beding van sloping te koop waren gesteld, ging de Bank op zoek naar een architect. De aanbiedingen stroomden toe. Men kan zich voorstellen hoe aantrekkelijk een dergelijke opdracht wel was. De Bank was een instelling met top-aanzien geworden : in de « Almanach de poche de Bruxelles » stond zij, anders dan bij haar oprichting, niet langer na de Société Générale en de Banque de Belgique gerangschikt ; zij keerde hoge en opmerkelijk stabiele dividenden uit ; haar directeuren waren in de Brusselse society zeer bekend ⁽¹⁾.

Er stroomden zoveel aanbiedingen toe dat de directie besloot een wedstrijd te organiseren. Dat wekte bij sommigen verontwaardiging op, want toen reeds weigerden vermaarde architecten vaak aan dat soort van wedstrijden deel te nemen. Toen de stad kort nadien besloot onder dezelfde voorwaarden het « de Brouckère-monument » op te richten, diende zij van die procedure af te zien en duidde zij Beyaert aan ⁽²⁾. Haar beslissing lokte o.m. hevige tegenstand uit van de beroemde Cluysenaer, de bouwer van de Sint-Hubertusgalerijen. « Het is een ordinaire wedstrijd » schreef hij op 28 juli 1859 naar de raad van beheer, « zoals in de scholen tussen jonge mensen gebruikelijk is. Laat mij toe, mijne heren, u erop te wijzen dat u geen academie bent, een korps dat zich bezighoudt met de ontwikkeling van ontluikend talent. Wat een ernstige instelling zoals de uwe, die zulke enorme kostbaarheden bevat, nodig heeft, is een man met ervaring die bewezen heeft over een stevig talent te beschikken, en die in staat is u te adviseren en te informeren in zulk een moeilijke aangelegenheid ».

Namur : la cathédrale Saint-Aubain
(tapisserie).

Namen : de Sint-Aubankathedraal
(wandtapijt).

De Bank maakte zich om zo weinig nauwelijks druk. Andere architecten hadden niet de hoogmoedige scrupules van een Cluysenaer. Op de vastgestelde datum werden negen plannen ingediend : op 1 oktober 1859, door Wynand Janssens en H. Beyaert, F. Seghers, L. Spaak, A. Trappeniers, die naar de plannen van Poelaert de kerk van Laken bouwde, alsmede de gebouwen van de vroegere Universiteit in de Stuiversstraat ; H. Raeymakers, die de plannen tekende van Sint-Rochus in Laken, en de Onze-Lieve-Vrouw Onbevlekt in Curegem ; Partoes, die de rusthuizen Pachéco en Sint-Jan bouwde ; L. De Curte die het Posthotel bouwde en die samen met Viollet-le Duc Sint-Goedele, Sint-Baafs en de kathedraal van Beauvais restaureerde ; F. Pauwels, architect-ingenieur die de restauratiewerken aan het Paleis van de Prinsbisschoppen voltooide en de Société Centrale d'Architecture stichtte ; F. Laureys, die het feodale kasteel van Wynendaele restaureerde ; hij was de enige die voor de gelegenheid een ietwat originele en typisch Brusselse leuze koos : « de saus is beter dan de slakken ».

Ofschoon hij zich de moeite had getroost die waarheid in het Spaans te citeren, hoefde de Bank echter noch zijn « salsa », noch zijn « caracolas ». De eerste prijs - vierduizend franken - werd toegekend aan Seghers ; de overige prijzen - elk ter waarde van duizend franken - gingen naar Laureys, Trappeniers, De Curte en Spaak.

Zodra de ontwerpen bekroond en de prijzen uitgereikt waren, werd beslist een architect te belasten met het uitwerken van de plannen en de bestekken alsmede met de leiding van de werkzaamheden. Drie ontwerpen kwamen in aanmerking. Na twee stemmingen viel de keuze op Beyaert en Janssens, die zich voor de gelegenheid hadden geassocieerd ; Pauwels en Seghers vielen uit de boot.

Toen de gouverneur Beyaert en Janssens opdracht gaf de nieuwe gebouwen op te trekken, nam hij de juiste beslissing ; beiden hadden talent en kenden elkaar goed ; het feit dat zij uit dezelfde streek afkomstig waren, had hun wederzijds begrip versterkt, wat uiterst belangrijk was voor het welslagen van het kunstwerk waaraan ze zich gingen wijden. Ondanks haar relatief bescheiden omvang waren aan deze hele onderneming immers niet geringe moeilijkheden verbonden. In België stond de burgerlijke functionele architectuur nog in haar kinderschoenen ; zelfs het buitenland, waar die vorm van architectuur nochtans reeds enige vooruitgang had geboekt, toonde belangstelling : zodra met de bouw een aanvang was gemaakt, vroegen en kregen de Bank van Pruisen en de Bank van Portugal, die zelf ook gingen bouwen, inzage in de plannen van Beyaert-Janssens⁽³⁾, terwijl De Nederlandsche Bank begin 1864 haar architect naar Brussel stuurde.

Malines : la cathédrale
Saint-Rombeaut (tapiserie).

Mechelen : de
Sint-Rombouts-kathedraal (wandtapijt).

De technische problemen waren wellicht moeilijker op te lossen dan die welke zich na de tweede wereldoorlog bij het optrekken van nieuwe gebouwen voordeden : geen kantoren voor de ingenieurs-adviseurs, geen nauwkeurige grondplannen die de plaats aantoonde van sinds eeuwen kriskras door elkaar aangebrachte rioleringen met onbekende loop, die tijdens de uitgravingswerken plotseling tevoorschijn kwamen en vaak netelige problemen deden rijzen i.v.m. het recht van uitwatering ; geen grote vrije ruimte om de gebouwen weids op te trekken, maar een oppervlakte verzonken in een wirwar van eigendommen met onregelmatige oppervlakten.

Bovendien vond men ter plekke niet steeds de arbeiders die het scholingsniveau hadden dat voor de geveldecoratie of voor het gebruik van tot dan toe weinig verwerkte materialen, zoals ijzer en spiegelglas, vereist was. Vaak diende men voor de binneninrichting in het buitenland te gaan aankloppen, want heel veel voorzieningen die volgens ons inherent zijn aan ieder gebouw waar mensen werken, waren toen vrijwel allemaal innovaties. Het was omstreeks dat tijdstip dat men in de gebouwen centrale verwarming, liften, toiletten (ter vervanging van de ouderwetse gemakstoel) begon te installeren, en dat men lucht, zonlicht, kalme en een harmonisch decor als essentiële elementen van een bouwwerk ging beschouwen.

Hoe verdeelden Beyaert en Janssens hun werk ? Dat kan moeilijk nauwkeurig worden achterhaald. Men weet bijvoorbeeld dat de hele decoratie van de gevel in de Wildewoudstraat, van de zaal van de algemene vergaderingen en van de raadszaal, van het kantoor van de gouverneur uitsluitend het werk van Beyaert is. Dat geldt ook voor het buitentraliewerk in smeedijzer waarvan hij de industrie in België nieuw leven trachtte in te blazen ; de versiering en de meubilering van de privé-vertrekken alsook de praal van het hotel werden daarentegen grotendeels ontworpen door Janssens, die er tot in 1868 toezicht op hield⁽⁴⁾. Alle andere werkzaamheden lijken het resultaat te zijn van een nauwe en constante dagelijkse samenwerking ; de algemene en de gedetailleerde plannen, het ontwerp voor de wedstrijd alsook de correspondentie hebben ze hoe dan ook samen ondertekend. Beyaert was echter de chef-architect, wat niet hoeft te verwonderen aangezien hij er met sommige directeurs van de Bank vriendschappelijke betrekkingen op nahield, inzonderheid met A. Jamar voor wie hij reeds had gewerkt⁽⁵⁾ en die, als uitgever, in artistieke kringen zeer bekend was. Na de voltooiing van de eerste gebouwen, tegenover Sint-Goedele, werd de samenwerking tussen beide architecten niet meer hernieuwd. Van dan af tot aan zijn dood, in 1894, was Beyaert de enige architect van de Bank, die alle uitbreidingen in Brussel voor zijn rekening nam, de imposante bijbank in Antwerpen bouwde, en sommige agentschappen in de provincie inrichtte of optrok⁽⁶⁾.

Mons : le beffroi (tapissérie).

Bergen : het belfort (wandtapijt).

De Bank had niet beter kunnen doen want weinigen hadden én het talent én de uitzonderlijke ervaring van deze man die gedurende een lange carrière opmerkelijke werken uitvoerde en samen met Balat en Acker, en vergeleken met Poelaert, zeker niet moest onderdoen voor de grote Franse architecten uit die tijd, aldus M. Schmitz (7). In 1866, toen nog maar mondjesmaat decoraties werden uitgereikt (8), werd Beyaert reeds tot ridder in de Leopoldorde onderscheiden voor de bouw van de Bank en van het de Brouckèremonument — in die tijd de Brouckèrefontein genoemd (9). De maquettes van die fontein, die tot in 1957 de Naamse Poort versierde, werden vervaardigd in het hotel van de Bank, meer bepaald in het lokaal dat kort daarna de grote ontvangsthal zou worden.

Beyaert was een sterke persoonlijkheid en beschikte over ten minste twee essentiële kwaliteiten van de architect. Hij hield van grote werken en wilde dat zijn gebouwen in de behoeften van de opdrachtgever zouden voorzien, wat een zeer duidelijk begrip van die behoeften veronderstelt, vaak duidelijker dan dat van de cliënt zelf. Zowel in de periode dat hij met anderen samenwerkte als daarna, achtte hij het van fundamenteel belang de met organisatie en inrichting gepaard gaande problemen op te lossen, alvorens aan het uiterlijke aspect van het gebouw te denken. « Het facet kunst, schreef hij in 1860 samen met Janssens, was niet onze hoofdbekommering : wij hebben er slechts in laatste instantie aandacht aan besteed, toen alle problemen i.v.m. de diensten waren opgelost. Maar zelfs indien dat belangrijke aspect van het gebouw niet in het programma was vermeld, zo voegde hij eraan toe, hadden wij ons toch niet van de verplichting kunnen ontslaan het een monumentale indruk te laten uitstralen, als symbool van de industriële vooruitgang, de rijkdom en de publieke welvaart » (10). Hoe dikwijls heeft hij er zich later niet over beklaagd dat de raad van beheer, die in feite hem uitleg moest verschaffen, zelf geen duidelijk beeld had van de behoeften waaraan de gebouwen moesten voldoen (11).

In de tweede plaats streefde Beyaert de perfectie na (12). Vrijwel alle decoratieve elementen - de details van de plafonneringen en van het lijstwerk, de tekeningen in de marmerbewerking, in het siergietijzer en in de balustrades - werden door hem vervaardigd en onverbiddelijk herbegonnen als de maquettes hem niet bevielen. Hoewel dat een dure aangelegenheid was, aarzelde de Bank niet, op zijn aandringen, steeds opnieuw modellen in gips te laten vervaardigen, tot zelfs die van de trekstangen van de bellen aan het hotel van de gouverneur, en evenmin, een model van de gevel op een schaal van een tiende te laten maken.

In 1876 schreef Beyaert in een brief aan De Puydt die hem biografische nota's had gevraagd in het kader van een historisch werk over de stad Doornik, vanwaar hij afkomstig

Courtrai : l'église Saint-Martin (tapisserie).

Kortrijk : De Sint-Maartenkerk (wandtapijt).

was : « ...welk voorbereidend studiewerk en welke ervaring zijn er niet vereist om op papier het effect vast te leggen dat bij de uitvoering van de werkzaamheden door bepaalde combinaties van lijnen zal worden opgeleverd ! Uit de handen van een schilder, een beeldhouwer, een musicus, een graveerder ontstaan slechts voltooide werken ; zij kunnen tot op het laatste ogenblik hun werk corrigeren en wijzigen ; enkel de architect moet perfect en zonder bijwerkingen ontwerpen, en iedereen kan zien hoe zijn werk wordt geboren, hoe het groeit en hoe het wordt voltooid » (13).

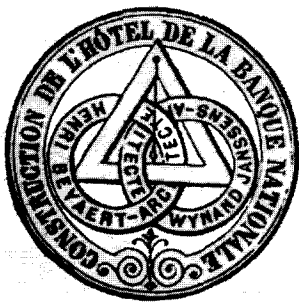
Daarbij fierheid, maar geen hoogmoed. Hij besloot diezelfde brief als volgt : « Ter afronding van mijn artistieke loopbaan zou ik graag de kans krijgen een kritische analyse van mijn eigen werk te maken ; het zou mijns inziens het meest perfecte werk zijn dat ik ooit zou maken, want er is geen enkel van mijn bouwwerken dat ik niet sterk zou bekritisieren teneinde mijn architect-opvolgers te vrijwaren voor de talrijke flaters die ik heb begaan ».

ZES JAAR ACHTERSTAND OP HET TWEEJARIGE PLAN

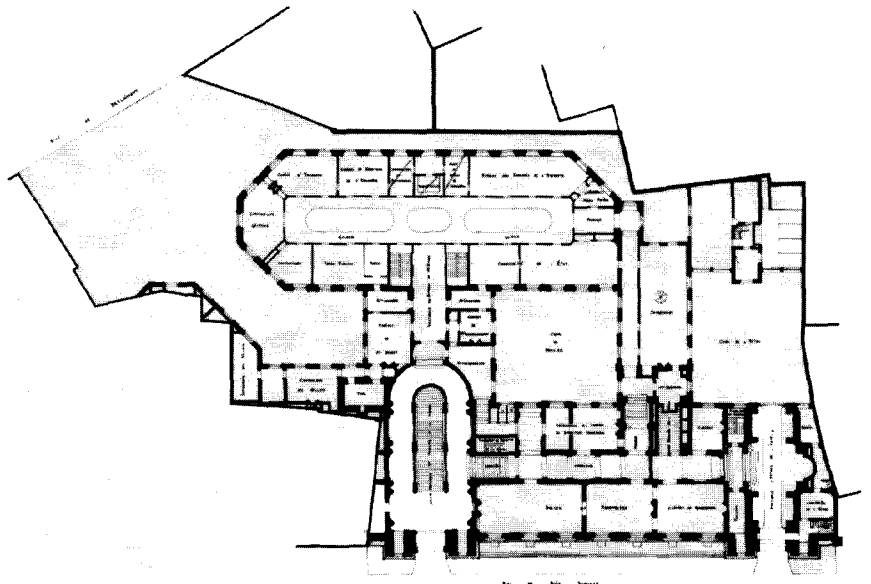
De werkzaamheden werden omstreeks het einde van 1860 aangevat. In november hadden de architecten beloofd dat de gebouwen tegen het einde van het daaropvolgende jaar onder

dak zouden zijn. Het duurde echter tot 15 september 1865 vooraleer enkele diensten in het nieuwe hotel konden worden geïnstalleerd, en de voltooiing liet tot 1868 op zich wachten (14).

Pas dan kon men het naar de Koningstraat verbannen meubilair van de hand doen, de archieven verhuizen en het eerste gebouw van de Bank verkopen (15). Dat betekende zowel voor de raad van beheer als voor Beyaert en Janssens het einde van een lange lijdensweg. Onder druk van de censoren en de publieke opinie had de gouverneur beide architecten onophoudelijk op de hielen gezeten en soms de betaling van de voorschotten op de erelonen achtergehouden. Zijn verslagen bevatten ieder jaar opnieuw dezelfde ontgoochelingen (16). Het regende klachten : « Weldra zal het vier jaar zijn, zo schreef hij op 2 april 1864, dat de overeenkomsten die de voorwaarden regelen van uw medewerking aan de werkzaamheden van het nieuwe hotel van de Bank afgesloten zijn... Nog zeer recentelijk zijn er in onze algemene raad klachten geuit ; de raad van beheer, in zekere zin aangemaand door de interpellaties ter zake aan zijn adres, kan in het kader van zijn verantwoordelijkheden niet langer nalaten maatregelen te nemen ». Die klachten waren zo hevig dat de gouverneur, die de ironie van de situatie niet inzag, en evenmin besefte dat hij nog vier jaar zou moeten wachten, op het voor het secretariaat bestemde klad schreef : « vandaag, 2 april, dringend versturen ».

Le cachet de Beyaert et Janssens.
Zegel van Beyaert en Janssens.

Plan du rez-de-chaussée de la Banque élaboré par H. Beyaert et W. Janssens.

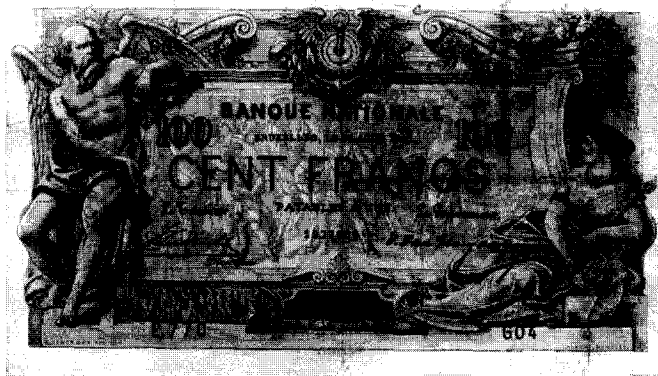
Plan van de benedenverdieping van de Bank getekend door H. Beyaert en W. Janssens.

Dergelijke vertragingen waren nochtans niet uitzonderlijk wanneer het om belangrijke gebouwen ging. Op datzelfde ogenblik lachte het publiek om de vertraging die werd opgelopen bij het aanbrengen van de trap, de trapleuning en bij het inrichten van het gedeelte van de constructie in de onmiddellijke omgeving van Sint-Goedele : het Théâtre du Vaudeville stak er in zijn tijdschriften de draak mee ⁽¹⁷⁾.

De architecten deden nochtans hun best. Ze begonnen echter tegen administratieve moeilijkheden aan te botsen. De raad van censoren, afgeschrikt door de omvangrijke uitgaven, verplichtte hen in 1860 hun plannen te wijzigen. Men begrijpt de teleurstelling van architecten die hadden gedacht ten minste één keer in hun carrière te kunnen werken zonder met een gebrek aan middelen te worden geconfronteerd.

Hun grootste moeilijkheden waren nochtans van een andere aard. De ene hielden verband met de zeer bijzondere samenstelling van de ondergrond — mul zand en slijkerige oppervlakten — alsook met de forse glooiing van het terrein : tussen de ingang van het publiek in de Wildewoudstraat en de ingang gelegen de Berlaimontstraat bedroeg de helling 6,95 meter. De overige problemen kwamen voort uit de noodzaak om vooraf en tot in de details de problemen te regelen i.v.m. de inrichting van de kantoren, en tegelijkertijd de mogelijkheid open te laten om in de toekomst te kunnen uitbreiden, wat zeer moeilijk was te midden van een sterk verkavelde buurt en zeer onzeker in een stad die met overbevolking werd bedreigd. Nog andere complicaties waren het gevolg van de noodzaak om enerzijds het gebouw tegen brandgevaar en anderzijds de kassen en kluisen tegen inbraak te beveiligen, wat voor tal van nieuwe en ingewikkelde problemen zorgde.

Slechte seizoenen en uiterst moeilijke werkomstandigheden maakten er de hele zaak niet gemakkelijker op. De werkzaamheden waren nauwelijks aangevat of verschrikkelijk slechte weersomstandigheden kwamen spaken in de wielen steken. Tijdens de winter werden de werken telkens stilgelegd. De oprichting van de Association internationale des travailleurs in 1864 in Brussel en de rellen van 12 augustus vertraagden de activiteit op de bouwplaatsen. In 1866 werden de werkzaamheden lange tijd gehinderd door de verwoestingen van de cholera, die het gemeentebestuur er uiteindelijk toe deden besluiten een aanvang te maken met de overvelving van de Zenne. Bovendien bestond het gewapende beton nog niet. Van standaardisering was nog geen sprake. De problemen van verwarming en verlichting vereisten een lange en veel moeilijker studie dan heden ten dage. De aanvoer van bepaalde materialen verliep problematisch, gelet op de bescheiden spoorweginfrastructuur en de soms afschuwelijke staat van het wegennet. Toen E. Metz, de leverancier van de gevelstenen, een van die stenen, waarvan de Luxemburgers de afmetingen kwamen bewonderen, van Bollendorf naar Luxemburg moest vervoeren via de nieuwe weg naar Pruisen, bleef de wagen, waarvoor tweeëndertig paarden waren gespannen, een zestigtal keer in

Billet de/ Biljet van 100 F. Type 1869.

Billet de/ Biljet van 50 F. Type 1887.

de modder steken en deed er acht en een halve dag over om een goede vijftig kilometer af te leggen. Op 8 augustus 1861 schreef hij uit Esch-sur-Alzette : « Ik heb alle arbeiders en voermannen uit de buurt moeten inschakelen om vooruit te komen ; om uit het slijk te geraken, waren er op sommige ogenblikken meer dan vijfenveertig paarden voor de wagen gespannen ».

Ten slotte dienden Beyaert en Janssens voor het decoratieve aspect van de gebouwen overeenstemming te bereiken met tal van kunstenaars die er een andere mentaliteit op nahielden, te druk bezet en vaak lichtgevoelig waren.

Het is niet allemaal rozegeur en maneschijn in het vak van de architect die door ongeduldige klanten wordt lastiggevallen, het bestek moet respecteren, het hoofd moet bieden aan complicaties die het gevolg zijn van partiële aanbestedingen en het mikpunt is van afgunst, soms zelfs van kwaad opzet van niet in aanmerking genomen inschrijvers.

Met dit laatste werden Beyaert en Janssens geconfronteerd toen in 1862 de profilering en het beeldhouwwerk van de gevel werden aanbesteed ; dat voorval veroorzaakte trouwens grote opschudding. *L'Association générale des Sculpteurs belges*, ondanks haar benaming een beperkte groepering waarvan de meeste toenmalige leden volkomen in de vergetelheid zijn geraakt, protesteerde heftig tegen het opmaken van het bestek en daarna tegen de eventuele aanwijzing van Franse vakmensen om het gevelbeeldhouwwerk uit te voeren naar de modellen van Fiers, Wiener en Melot. Op dat ogenblik konden in België enkel sculpteurs, gespecialiseerd in de gotische stijl, ter plaatse beeldhouwen ; er waren echter geen mensen die terzelfder tijd « vertrouwd waren met de grote decoratieve beeldhouwkunst » en « handige en ervaren vaklui waren die perfect wisten hoe harde en duurzame materialen moesten worden gehouden ». Volgens de architecten was dat toe te schrijven aan « het feit dat in België nog helemaal geen dergelijke werken waren uitgevoerd »⁽¹⁸⁾. Dat was in dusdanige mate waar dat de kunstenaars die in principe bereid waren de opdracht te aanvaarden, daar zeer naïef aan toevoegden dat « ze zich geen enkele moeite zouden ontzien om de beste Parijse beeldhouwers ter beschikking te stellen »⁽¹⁹⁾. Voor de minister van Binnenlandse Zaken was dat eveneens de enige mogelijkheid geweest om de Congreskolom te laten beeldhouwen ; ook later, toen de stad de Beurs met beeldhouwwerk wilde opsmukken, zou het de enige uitweg blijken. Het voordeel ervan was dat Franse kunstenaars, onder wie Carrier-Belleuse en de meest geniale beeldhouwer van het einde van de negentiende eeuw, Auguste Rodin, naar Brussel werden gebracht.

HET EERSTE BELGISCHE BANKGEBOUW ONTWERPEN VOLGENS FUNCTIONELE PRINCIPES

In 1868 waren de gebouwen voltooid, behalve de decoratie van de grote feestzaal van het hotel die tot in 1874 zou aanslepen. Vóór hij op 19 oktober 1869 overleed, had

gouverneur de Haussy nog het genoegen in zijn nieuwe kantoor te werken en de sedert 1850 afgelegde weg te overschouwen door de lokalen die hij zopas had verlaten te vergelijken met die waarnaar hij zo sterk had verlangd.

De Bank zat eindelijk ruim. In de Koningsstraat besloeg het geheel van de kassen een oppervlakte van 368m, dat is een blok van ongeveer 30 meter bij 12. Op die oppervlakte was het personeel gehuisvest, werden de dagelijkse kastegoeden bewaard en werden, op vervaldagen, 200 à 300 personen ontvangen ; het scheelde zowat de helft opdat die lokalen voldoende ruim zouden zijn geweest. De discontokantoren namen ongeveer 200m in ; er waren er ongeveer nog eens zoveel nodig. De algemene vergaderingen werden gehouden in een lokaal dat meer dan tweemaal zo groot had moeten zijn.

Het gebouw in de Wildewoudstraat was niet alleen voldoende groot voor de noodwendigheden van dat ogenblik en voor de te verwachten behoeften, het beschikte tevens over rationeel verdeelde lokalen.

Een vleugel was voorbehouden voor de directie van de Bank, waarin de appartementen van de gouverneur werden ingericht. Die vleugel bevatte alle gebouwen langs de Wildewoudstraat, de raadszaal, de zaal van de algemene vergaderingen, het kantoor van de gouverneur en, tegenover die lokalen, het kantoor van de directeur-secretaris, dichtbij het secretariaat waarvan het centrale gedeelte tot in 1952 niet zou worden verplaatst.

Het tweede gedeelte, totaal onafhankelijk van het eerste, was voorbehouden voor de kassen, de algemene administratie en de boekhouding ; het beantwoordde aan het principe dat van toepassing was in alle grote nieuwe gebouwen in Frankrijk, Groot-Brittannië en Duitsland, een principe dat erin bestond het publiek te ontvangen in éénzelfde zaal, van waaruit alle kassen en dagelijkse diensten bereikbaar waren.

De kantoren van de directeuren daarentegen lagen niet centraal, maar bevonden zich in de onmiddellijke nabijheid van hun respectieve diensten. Op die manier was een gemakkelijk en permanent contact mogelijk.

Dit tweede gedeelte was het meest opmerkelijke, niet wegens het monumentale karakter ervan, maar door de rationele inrichting die op dat ogenblik in ons land werkelijk uniek was. Het staat in tal van publikaties beschreven, met name in gidsen over Brussel, die in de loop van het derde kwartaal van de vorige eeuw werden gepubliceerd. Reeds in 1861 roemt Maroy de « enorme overdekte galerij van 36 meter lang bij 5 meter breed en 14 meter hoog, waaromheen kantoren zijn ingericht. Rondom de galerij, aldus Maroy, loopt ter halver hoogte een ononderbroken balkon dat wordt ondersteund door zuiltjes en ijzeren consoles en dat als doorloop dient voor de zalen op die verdieping. Aan de

binnenkant vormt het een aaneenschakeling van bogen waarin zich afwisselend de loketten en de toegangsdeuren van de kantoren bevinden »⁽²⁰⁾.

De nieuwe inrichting voorzag niet enkel in de specifieke behoeften van de instelling, ze was ook in overeenstemming met haar waardigheid, zoals bleek uit het monumentale karakter, de perfect geslaagde schikking en de overweldigende afmetingen van de gevel in de Wildewoudstraat. De constructie deed niet klein aan, zelfs niet met de kathedraal in de buurt. Sommigen vonden ze nochtans buiten verhouding tot de rest van het gebouw. Froger, de architect van De Nederlandsche Bank, die in 1864 de bouwterreinen bezocht, was van oordeel dat het nieuwe gebouw « in feite slechts een paleis was voor de gouverneur, dat uitkwam op kantoren die, gelet op de weinig gediversifieerde activiteiten van de instelling en op de verschillen in gebruiken, geen voorbeeld waren voor de Nederlandse centrale bank »⁽²¹⁾. Die mening van een kunstenaar hield geen rekening met het feit dat het hotel derwijze was opgevat dat het niet aan relatief belang zou inboeten naarmate « een instelling die permanent — vermits onmisbaar voor 's lands handel en industrie — verder zou worden uitgebreid », zoals vijf jaar eerder in het wedstrijdprogramma was vermeld.

In 1869 mochten Beyaert-Janssens terecht schrijven : « De hele publieke opinie heeft zich uitgesproken over de uitgaven die het optrekken van de nieuwe gebouwen met zich heeft gebracht. Zij heeft zonder voorbehoud het beheer van de Bank om zijn initiatief geloofd en vaak met genoegen de aandacht gevestigd op het schitterende voorbeeld dat de Bank op die manier aan de regering en aan alle grote besturen heeft gegeven, een voorbeeld dat trouwens vruchten heeft afgeworpen »⁽²²⁾. In feite begonnen tal van andere instellingen te bouwen volgens de principes van de Bank, zij het na min of meer lange periodes van aarzeling. De in de Nieuwstraat gevestigde Banque de Belgique verhuist in 1870 naar de hoek van de Koningsstraat en de Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuwstraat in een door Beyaert ontworpen gebouw ; het Bestuur van de Posterijen, gehuisvest in de lokalen van een vroeger rusthuis tussen de hoek van de Markiesstraat en de Collegialestraat, verhuist in 1895 naar het Muntplein, op het oude Munthotel ; van de Spaarkas, in 1865 ondergebracht op het de Brouckèreplein, krijgt Beyaert vijftienvintig jaar later een bouwopdracht.

(wordt vervolgd)

NOTA'S

(¹) A. WILMAR, o.c., blz. 421, 464-465, 468, 471, 474, 477, 481, 482, 617.

(²) Zij koos Beyaert en Van Hove, welke laatste enige tijd nadien uit de vereniging stapte om met pensioen te gaan. Hij droeg overigens aan zijn collega het geestelijke vaderschap van het monument over (*Bulletin communal de Bruxelles*, 1863, deel I, blz. 204-205).

- (³) Deze plannen gelijken slechts in grote lijnen op die welke door Beyaert en Janssens n.a.v. de wedstrijd werden ingediend. Ze houden rekening met de wijzigingen die door de directie na inzage van de plannen werden voorgesteld, tenminste wat de indeling van de kantoren betreft.
- (⁴) Overeenkomstig de betaling van de honoraria en een biografische noot van Beyaert, opgenomen in : *Exposition de l'œuvre de Henri Beyaert* (vert. : Tentoonstelling van het verzamelde werk van Henri Beyaert), o.c., blz. 11.
- (⁵) Op het ogenblik dat Beyaert en Janssens door de Bank werden aangezocht, was eerstgenoemde bezig met de bouw van verschillende huizen voor de uitgeverij waarvan A. Jamar de stichter was. In verband daarmee schreef hij : « Mijn best geslaagde huizen uit deze eerste periode — t.w. van 1858 tot 1860 — zijn die van de h. Jamar. Het betreft de huizen met de nummers 5, 7 en 9 aan de Charleroisesteenweg te Sint-Gillis (*Exposition de l'œuvre de Henri Beyaert, o.c., blz. 10*).
- (⁶) Janssens heeft kennelijk geen aanstoot genomen aan die voorkeur. De samenwerking tussen architecten heeft als nadeel dat zelden de gezamenlijke faam van de betrokkenen wordt gediend. Janssens lijkt geen wrokgevoelens te hebben opgevat, niettegenstaande dat de verdienste voor het bouwen van de Bank toentertijd reeds, in het algemeen, alleen aan Beyaert werd toegekend. Toen de oud-leerlingen van Beyaert in 1904 een tentoonstelling over zijn oeuvre organiseerden in de *Musées Royaux des Arts décoratifs*, belastte Janssens zich met de uitnodigingen voor de Bank, tot meerdere eer van zijn overleden collega.
- (⁷) *L'architecture moderne en Belgique*, Brussel, 1936, blz. 12.
- (⁸) Zie hierover M. Berge, *Léopold Ier vu par son peuple*, Brussel, 1946, blz. 8-9.
- (⁹) Ingewijd in oktober 1866.
- (¹⁰) Beyaert-Janssens aan Haussy, 25 augustus 1860.
- (¹¹) « Plus que l'administration de la Banque, je souffre de ne pas être, avec mes études de plans, au courant des travaux à exécuter ! En ce moment encore je vogue au jour le jour, satisfaisant aux besoins immédiats ». (Beyaert aan A. Jamar, 24 mei 1873).
- (¹²) « Le désir de bien faire nous entraîne quelquefois, nous en convenons, et nous avons pu perdre de vue l'impatience que vous êtes en droit de manifester » (Beyaert-Janssens aan Haussy, 6 april 1864). Zijn schoonzoon, architect Brunfaut, vertelt in dat verband het volgende : *Beyaert demandait parfois : « Savez-vous quel est l'instrument dont je me sers le plus pour mes dessins ? C'est ma gomme ! ». Il effaçait, effaçait jusqu'à ce qu'il eût trouvé l'esquisse ou le profil désiré. D'autres fois, après avoir essayé divers motifs décoratifs : « Je crois, disait-il, que rien du tout fera encore mieux ». J. Brunfaut, o.c., blz. 16.*
- (¹³) Tentoonstelling van het werk van Henri Beyaert, o.c., blz. 17.
- (¹⁴) Notulen van de Raad van Beheer, 20 november 1860 : *Verslag van de gouverneur aan de algemene vergadering van aandeelhouders*, 1865, blz. 22, id., 1867, blz. 23, id. 1869, blz. 22.
- (¹⁵) Het gebouw werd verdeeld in acht kopen en definitief toegewezen op 4 mei 1869. De verkoop bracht F 261.150 op, aanzienlijk minder dan het pand had gekost. Het gebouw was echter afgeschreven ; de lokalen waren slechts ten dele geschikt voor particulieren en bevonden zich niet in uitstekende staat (Notulen van de Raad van Beheer, 8 en 25 februari, 5, 14 en 24 maart, 4 april en 5 mei 1868).
- (¹⁶) *Verslag van de gouverneur aan de algemene vergadering van aandeelhouders*, 1862, blz. 23 ; id. 1863, blz. 25 ; id. 1864, blz. 20 ; id. 1865, blz. 20 ; id. 1866, blz. 23 ; id. 1867, blz. 25 ; id. 1868, blz. 23-24.
- (¹⁷) L. Quievreux, *loc. cit.*, blz. 18.
- (¹⁸) Beyaert aan Haussy, 7 september 1862.
- (¹⁹) IBIDEM.
- (²⁰) E. Maroy, *Bruxelles ancien et moderne*, Brussel, 1861, blz. 232-233.
- (²¹) *De Nederlandsche Bank*, 4e jaargang, nr. 8, juni 1949, blz. 13.
- (²²) Beyaert aan Haussy, 20 mei 1863.

DE GEBOUWEN VAN DE BANK (IV) : EEN KWARTEEUW VERGROTING EN VERBOUWING

De drie eerste delen van de studie die Pierre KAUCH in het begin van de jaren 60 heeft geschreven, verschenen in onze nummers 1993.5, 1993.6 en 1993.9.

BLOEI VAN DE TRANSACTIES NA DE DUITSC-FRANSE OORLOG. EEN ENG BEHUISDE ADMINISTRATIE.

In alle landen die in de greep van de industriële revolutie zijn gekomen, neemt de economie na de oorlog van 1870 een hoge vlucht, die scherp contrasteert met de vroegere ontwikkeling die door een veeleer bezadigd groeitempo was gekenmerkt.

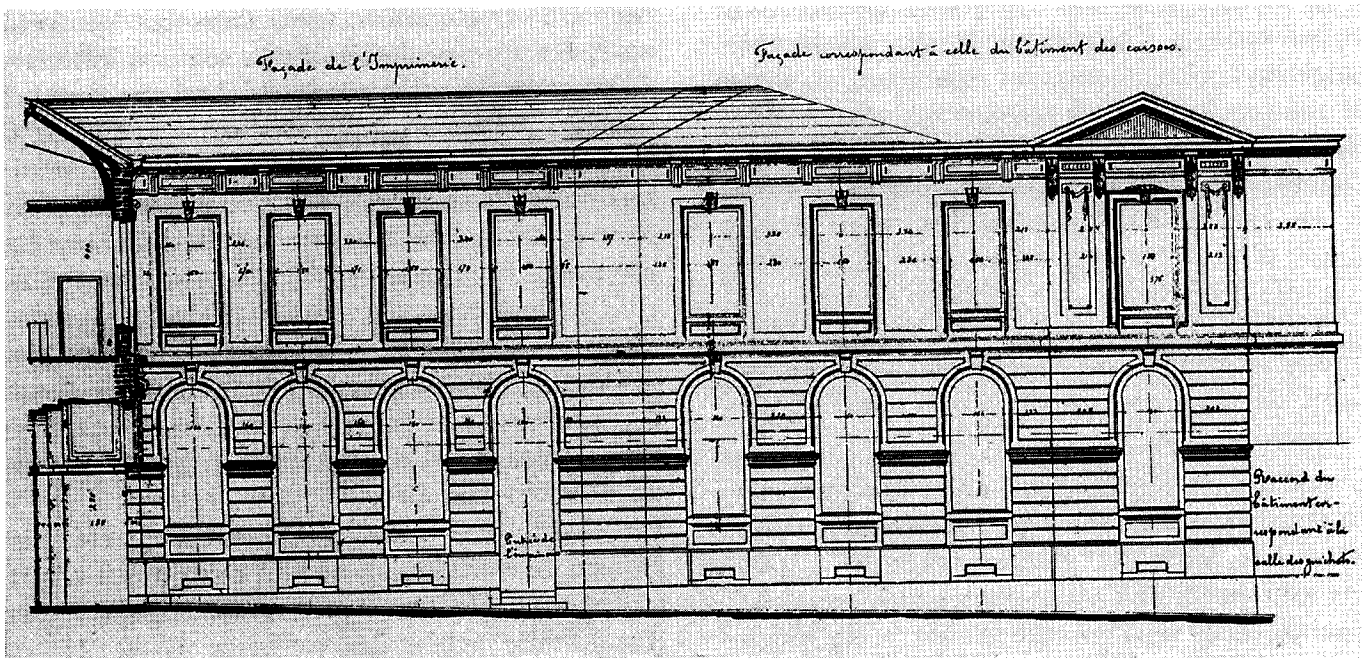
De transacties van de Bank ontwikkelen zich heel wat vlugger dan voorheen. Net zoals alle andere Europese zustervenootschappen speelt zij een rol in de intekening op twee leningen die bestemd zijn voor de financiering van de oorlogsschade die Frankrijk aan Duitsland moet betalen. Zij is tevens betrokken bij de zeer omvangrijke valutatransacties die daarmee gepaard gaan. Die operaties zijn zo belangrijk, dat

alle andere financiële transacties gedurende lange tijd vrijwel bevroren worden (1). Een en ander geeft aanleiding tot een fors aanzwellen van de bankbiljettencirculatie en tot de opstapeling in de kelders van de Bank van een speciaal depot, bestaande uit waardepapieren, klinkende munt en bankbiljetten ten bedrage van ongeveer 525 miljoen goudfrank (2). Het was de fameuze « Duitse Schat », de enige in zijn soort die het land ooit enig voordeel heeft opgeleverd.

De operaties groeien in die mate dat de nauwelijks voltooide gebouwen al vlug te klein worden. Op grote vervaldagen worden er tot 12.000 wissels betaald aan de 24 loketten waarover de Bank beschikt ; de overrompeling is onbeschrijflijk ; de onregelmatigheden zijn groot ; de politie dient de orde te handhaven en gauwdiven hebben er vrij spel. Er is dringend een nieuwe zaal met ten minste 50 loketten nodig. Ook de kantoren van de discontodienst zijn veel te eng ; de drukkerij is niet langer voor haar taak berekend. In luttele jaren is het personeelsbestand verdrievoudigd. De Bank « krijgt het benauwd » (3).

De gevel van de Bank langs de binnenkoer in de Berlaimontlaan, zoals die eruit zag voor de constructie van het huidige gebouw voor de Directie.

Façade de la Banque à l'intérieur de la cour de Berlaimont avant la construction du bâtiment actuel de la Direction.

De Bank beschikt slechts over één reservewoning in de Berlaimontstraat, bewoond door de agent van de Schatkist. Toen hij zijn ontwerp voor de architectenwedstrijd had gemaakt, had Beyaert reeds het idee opgevat daar supplementaire loketten te installeren. In 1869 had ook de Bank eraan gedacht dat huis en een gedeelte van de binnenplaats van de Berlaimontstraat te gebruiken om er een lokettenzaal, een nieuw lokaal voor de drukkerij en twee verdiepingen te bouwen, waarvan de ene bestemd zou zijn voor de dienst van de biljetten, de andere voor het disconto. Dat ontwerp zou enkele jaren later worden gerealiseerd. Het lot van de lokalen van de agent van de Schatkist lijkt dan ook bezegeld : tot in de twintigste eeuw zouden die lokalen her en der in de gebouwen van de Bank worden gevestigd, waarbij de Bank voortdurend het gevoel heeft dat zij te eng behuisd is. Het feit dat zij ervoor dient te zorgen dat die lokalen duidelijk gescheiden zijn van de eigenlijke kantoren van de Bank vormt een supplementaire last⁽⁴⁾.

De vergroting van de gebouwen is geen gemakkelijke klus. De directie gaat op zoek naar gebouwen of gronden in de

Wildewoudstraat, de Nieuwe Sint-Goedelestraat, de Berlaimontstraat. De eigenaars van de belendende huizen kunnen er evenwel niet makkelijk toe worden overgehaald om hun panden te verkopen ; overal gaan de zaken uitstekend, de prijzen vliegen de pan uit en de stijging van de door de Bank uitgekeerde dividenden jaagt vanzelfsprekend de inhaligheid van de potentiële verkopers in de hoogte. Het is dan ook met heel wat moeite dat de Bank erin slaagt het huizenblok waarin ze als het ware ingekapseld zat, op te slokken.

In 1871 verwerft zij een onroerend goed, gelegen in de Berlaimontstraat 19, op een terrein dat vroeger aan de Engelse Benedictinessen behoorde ; het jaar nadien koopt ze de nummers 17 en 21 op. In 1873 slaagt zij erin gebouwen te kopen, die op de nummers 23 en 25 gelegen zijn. Dat laatste huis was in het bezit van de familie Dansaert, die heel wat illustere personen aan Brussel heeft geschonken ; het huis steunde op resten van de omwallingsmuur van de stad, die trouwens spoedig zouden worden afgebroken. Hetzelfde jaar werd de Bank eigenaar van twee huizen in de nieuwe Sint-Goedelestraat, die gedeeltelijk opgericht waren op gronden

van de vroegere bezittingen van de Gravin van Thurn en Taxis. In een van die huizen, gekocht van Juff. de Penaranda de Franchimont, zou de drukkerij tot 1952 onderdak vinden.

EEN ONGEDULDIGE CLIËNT EN EEN AFGETOBDE ARCHITECT

Dankzij die aankopen beschikte de Bank in 1874 over voldoende grote bouwterreinen om het hoofd te bieden aan de onmiddellijke en voorzienbare behoeften. Zij waren evenwel niet volgens een voorafbepaalde planning verlopen, hetgeen Beyaert in dusdanige moeilijkheden bracht dat hij er spoedig spijt van kreeg dat hij de taak om de Bank te vergroten, op zich had genomen. De constructie van de eerste gebouwen had de twee vennoten maar luttele winst opgeleverd. Het hoeft dan ook geen verwondering te wekken dat Wijnand Janssens het contract dat hen beide bond, had opgezegd, nog vóór de voltooiing van de werkzaamheden. Hij gaf de voorkeur aan meer lucratieve ondernemingen, o.m. de renovatie van de Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuwwijk⁽⁶⁾, waarvan het armzalige uitzicht en de weinig florissante buurt mede aan de grondslag lagen van het feit dat de Bank de Koningsstraat had verlaten.

Beyaert daarentegen bleef zijn diensten aan de Bank verlenen, aangezien hij van oordeel was dat « hij zijn artistieke positie voor een belangrijk deel aan de Bank te danken had »⁽⁶⁾.

Gedurende lange tijd, zou hij zich over zijn loyaleiteit beklagen. De vele beslommeringen die hij voorheen aan zijn hoofd had gehad, waren maar een kleinigheid in vergelijking met de moeilijkheden die hij zich voortaan op de hals zou halen. In maart 1871 maakte hij een eerste project betreffende een bijgebouw in de Berlaimontstraat. In de loop van de volgende jaren veranderden de opvattingen van de directie echter voortdurend. Na de vernieuwing van het privilege in 1872 namen ze een hoge vlucht, maar tegelijkertijd werden ze veel wispelturiger.

In december van dat laatste jaar was Beyaert zowat aan zijn tiende ontwerp toe, omdat elke nieuwe aankoop, van gebouwen of terreinen, een, twee of zelfs drie nieuwe plannen in het leven riep « waarbij de diensten van de Bank en die van de agent van de Schatkist, en zelfs van twee agenten van de Schatkist », zoals hij later schreef, « van links naar rechts, van voren naar achteren, van het oude naar het nieuwe gebouw en van het nieuwe naar het oude holden ». Toen hij eind januari 1873 met de uitvoeringsplannen klaar was, nodigde de Raad hem uit de nieuwe installaties van de drukkerij van de Banque de France, in de rue Hauteville in Parijs, eens te gaan bekijken. Het resultaat van die reis laat zich raden. De controleur der biljetten, E. Morel, die geen weet had van de technische behoeften van een drukkerij, had Beyaert ertoe verplicht tien drukpersen in een lokaal van 14,8 meter bij 9 meter te proppen. Zodra Beyaert bij de directeur verslag van zijn trip had uitgebracht, werden

plannen en werktekeningen in de papiermand gegooid. Een nieuw pand werd aangekocht, nieuwe plannen getekend. Maar de directie veranderde weer eens van mening, wat de bestemming van dat gebouw betreft, zodat ook die plannen doelloos werden. Tenslotte werd het pand « Peneranda » gekocht : Beyaert zette zich aan het werk om een 14e plan te maken, dat definitief werd goedgekeurd.

Middelertijd waren er aanbestedingen gedaan, die nadien dienden te worden geannuleerd ; funderingen waren gelegd, maar moesten nadien worden overgedaan ; bestekken waren opgemaakt die nadien weer in de scheurmand verdwenen ; problemen inzake gemene muren waren gerezen waarover met de tegenpartij moest worden onderhandeld ; onwillige huurders dienden uit hun huizen te worden gezet ; gebouwen had men moeten afbreken, muren had men dienen te verstevigen of te bouwen, dat alles dikwijls helemaal voor niets.

Beyaert verloor er zijn spreekwoordelijk goede humeur niet bij, behalve begin 1875, toen hij, op een moment dat hij reeds genoeg had van het niet-aflatende gezeur van de Bank, die de nieuwe lokalen onverwijld wou betrekken, van bepaalde leden van de Raad te horen kreeg dat hij alle werktekeningen vóór de aanbestedingen had dienen af te geven ; zulks zou volgens hen meegebracht hebben « dat de Bank veel gunstigere prijzen van de aannemers had kunnen krijgen dan die welke zij uiteindelijk had moeten betalen »⁽⁷⁾. Dat was de druppel die de emmer deed overlopen. Architect Beyaert was een uiterst nauwgezet man ; om de Bank te dienen had hij verschillende andere, meer winstgevendende opdrachten geweigerd ; hij had toen een achterstand van een jaar opgelopen bij het maken van de plannen van het station van Doornik, plannen die Koning Leopold II hem sinds verschillende maanden vroeg. Hij stuurde de Gouverneur een respectvolle rechtzetting, waarvan de teneur helemaal in de lijn lag van een legendarische anecdote die onder de toenmalige architecten vaak verteld werd⁽⁸⁾. De rechtzetting eindigde als volgt : « Als mijn werkzaamheden iets minder zouden gestoord worden door de talloze geschriften die ik moet beantwoorden en waarvan de drie vierde volstrekt nutteloos is, dan zou ik de uitvoeringsplannen nog vlugger kunnen afwerken ; de Bank zou mij hierin op een efficiënte manier kunnen bijstaan »⁽⁹⁾.

Het ongeduld van de raad van beheer was evenwel begrijpelijk. De toestand van de bankbiljettenomloop was inderdaad slecht ; de persen konden nauwelijks in de behoefte aan nieuwe biljetten voorzien ; bovendien maakte de in 1872 afgekondigde verhoging van het kapitaal het drukken en de emissie van 50.000 nieuwe aandelen noodzakelijk ; uitstel was hier onmogelijk. De spanningen tussen architect en bouwheer verdwenen echter op het moment dat de reden ervan werd weggenomen. Toen de arbeiders op 30 oktober 1875 de meiboom op de nok van de gebouwen, waarvan de ruwbouw was voltooid, plaatsten, bracht vice-gouverneur A. Pirson een warme hulde aan architect

Beyaert : « Uw reputatie moet niet meer gevestigd worden », schreef hij, « zij is voortaan in een groot aantal gebouwen gebeiteld. De felicitaties die ik tot U richt, zullen uw reputatie geenszins veranderen. Het doet mij echter een groot plezier als ik constateer dat uw karaktereigenschappen even talrijk zijn als uw talent groot is en dat U bij de uitvoering van de U toevertrouwde werken nauwgezetheid en intelligentie op een harmonieuze wijze weet te combineren »⁽¹⁰⁾. Dat was een, trouwens zeer discreet, bewijs van bewondering voor de verdiensten van een man die toen onvermoeibaar aan de constructie van de Bijbank in Antwerpen werkte.

In 1876 trokken de diensten in de nieuwe lokalen, waarvan de afwerking nog enkele maanden zou duren. De drukkerij verrijkt met verschillende nieuwe machines functioneerde in de Nieuwe Sint-Goedelestraat, de huidige Bankstraat ; de Discontodienst en de Invorderingskas waren gehuisvest rechttegenover de plaats waar vroeger het oude « klooster van de Koningin van alle Heiligen » stond.

DE VLEUGEL VAN DE BERLAIMONTLAAN EN DE TEGENSLAGEN VAN DE INVORDERINGSKAS

De gevels van de nieuwe gebouwen die toen in de Berlaimontstraat en in de Bankstraat werden opgetrokken, hebben nooit veel aandacht gekregen ; zij bevonden zich immers op een terrein dat te veel doodliep om het gebouw echt goed te kunnen bekijken. Dat is de reden waarom Beyaert een eenvoudiger voorgevel wou, helemaal aangepast

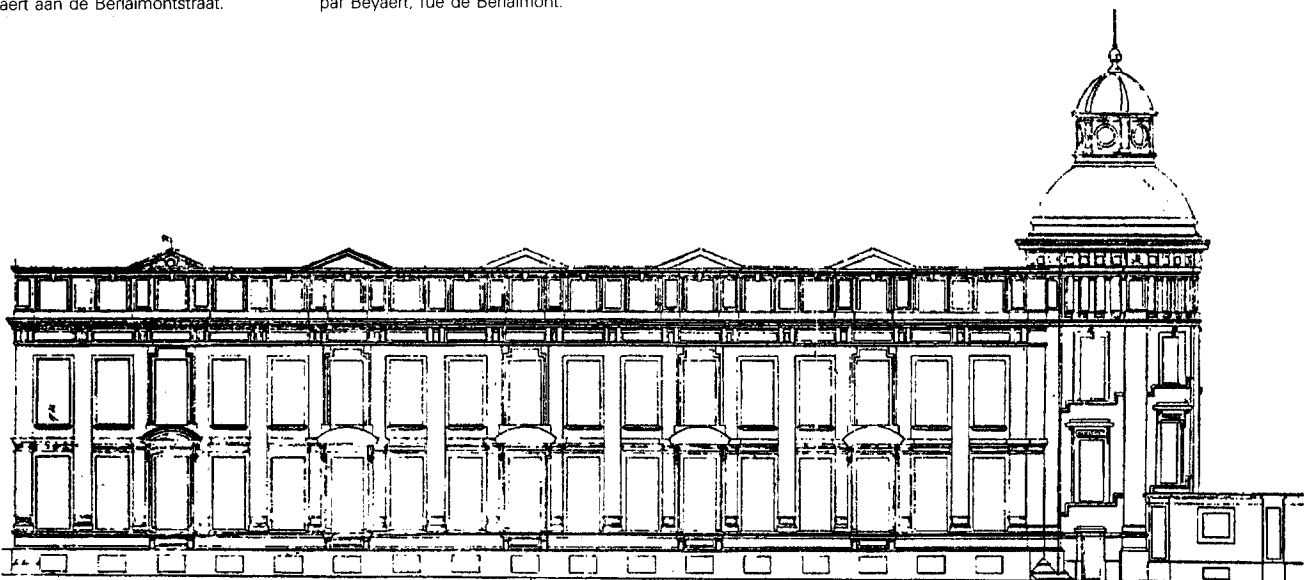
aan de burgerlijke sfeer van de buurt die als het ware een zekere soberheid opdrong. De gevel was nochtans indrukwekkend, schreef architect J. Brunfaut, leerling van Beyaert, « door zijn zuivere aanpak, de soberheid van zijn indeling en het uitgekende profiel, dat van een zeldzame elegantie getuigt »⁽¹¹⁾.

Aan het hoofd van de nieuwe vleugel plaatste de architect een toren, waarvan de contouren zich reeds duidelijk in zijn verbeelding aftekenden op het ogenblik dat hij de eerste schetsen voor de tekenwedstrijd met Janssens neerkrabbelde. Hij koesterde hem zoals alleen een artiest met een romantische ziel dat kan. De binnenafwerking was heel wat karakteristieker dan de gevel « een prachtige wenteltrap met open spil laat er zijn schroef wentelen » zegt nogmaals Brunfaut. « De pilaren en de booggewelven zijn in een fraaie Louis XVI-stijl uitgevoerd en leidden de blik naar de colonnade van de koepel ». Beyaert zelf was er erg aan gehecht. In 1876 schreef hij in dat verband : « het is wellicht de enige trap met zo'n vorm en in die stijl ; daarom heb ik hem dan ook bijzonder geliefkoosd »⁽¹²⁾.

In de traditie van de bouwmeesters van de Middeleeuwen en de Renaissance stond er onder de koepel het beeld van de meester die, op zijn ellebogen steunend, het publiek bekijkt dat zijn werk aan het bewonderen is. In 1954 werd dat standbeeld boven de grote trap aan de ingang van de Wildewoudstraat geplaatst. Boven de buste prijkt er een humoristische tekst, die Beyaert zelf had geredigeerd, maar die pas in 1908 werd aangebracht, lange tijd na zijn

De gevel van de uitbreidingen door Beyaert aan de Berlaimontstraat.

Façade des agrandissements réalisés par Beyaert, rue de Berlaimont.

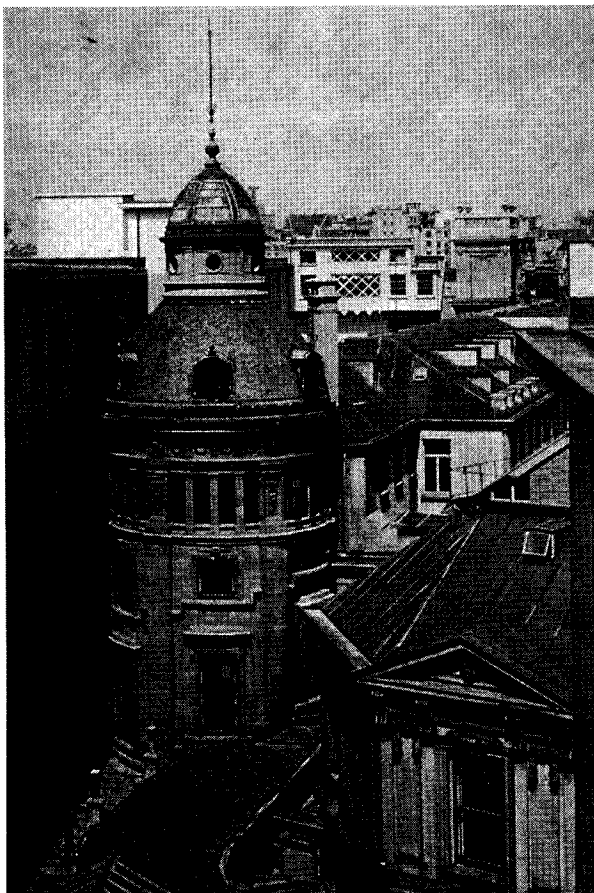
overlijden. In de constructies van Beyaert komt men herhaaldelijk zulke « stenen mannen » tegen⁽¹³⁾, maar geen enkele is zo belangrijk als deze of heeft dezelfde elegantie. De buste werd gebeiteld door Egide Mélot die ook de kariatiden (vrouwenbeelden) boven de ingang van het Hotel had vervaardigd.

De nieuwe gebouwen werden met het centrale gebouw verbonden via passages, die de nieuwe kassen met de Hoofdkas verbonden en, op de eerste verdieping, de galerij met de kantoren van het Disconto.

De Invorderingskas was ruim en helder, maar zij vertoonde een grote tekortkoming : er was een gebrek aan verse lucht. Behalve de in- en uitgang deur die beide op dezelfde gang uitkwamen, was er geen enkele andere opening waarlangs de vervuilde lucht kon worden geëvacueerd. Beyaert had weliswaar een beweeglijk raamwerk in de vensters geplaatst en achttien luchtkokers in de wanden van het lokaal, maar de schoorstenen werkten slecht en het spel van de raamwerken had weinig succes bij de bedienden, wegens de tocht die

dat meebracht. De toestand was zo erg, dat de directie een beroep deed op de beroemde chemicus Stas, die sinds 1873 technisch adviseur van de Bank was. Als doorgewinterd wetenschapper voerde Stas een reeks experimenten uit, stelde vast dat de klachten van het personeel gegrond waren, dat het onmogelijk was de ramen te openen zonder het aantal neusverkoudheden te vermenigvuldigen en dat « tijdens bepaalde dagen de lucht in de zaal dermate verontreinigd was dat ze vrijwel verstikkend was ». Hij deed een reeks voorstellen waarvan de uitvoering hem echter zo gecompliceerd leek, dat hij zijn verslag in dier voege besloot : « het is onontbeerlijk dat de Bank een reglement opstelt om te voorzien in de dienst van de verluchting van de Invorderingskas en dat zij een bediende ermee belast zorg te dragen voor de uitvoering van de bepalingen van dat reglement ! ».

In plaats van een dergelijk reglement op te stellen, een bediende met de uitvoering ervan te belasten, en van een nieuw buizenet te fabriceren, voorzien van gasbranders die overdag zouden worden aangestoken om tocht te creëren,

De Beyaertoren tussen oud en nieuw.

La « tour Beyaert » entre anciens et nouveaux bâtiments.

deed Beyaert van zijn kant ook enkele suggesties. Vermits de gerechtvaardigde vrees voor verkoudheden, waarvan het personeel in werkkleding als het ware bezeten was, het enige beletsel was om de ramen te openen, was hij van oordeel dat zulks niet het geval was met de cliënteel die met handschoenen aan en hoed op, goed ingeduffeld was. Het was derhalve voldoende de indeling van de loketten aan te passen : hij had ze oorspronkelijk langs de muren, onder de ramen, opgesteld, terwijl de klanten in de tussenruimte konden circuleren. Hij wou de loketten in het midden van de zaal hergroeperen, zodat de bedienden zouden beschut zijn door een soort groot vierkant gevormd door het glas van de diverse loketten.

Zijn voorstel werd niet aanvaard behalve, en om andere redenen, een twintigtal jaren na zijn dood. De ergste ongemakken werden ondertussen met wat men bij de hand had, ondervangen. Boven de Invorderingskas werd het Disconto geïnstalleerd. Bij deze verhuizing werd de dienst in tweeën gesplitst : de Discontodienst en de Portefeuille⁽¹⁴⁾. De lokalen van de centrale galerij, waaruit het Disconto verhuisd was, werden tot kantoren voor de directeuren, de schatbewaarder en de secretaris omgebouwd. Enkele tijd nadien werd de tweede verdieping, die een soort reserve vormde, ingenomen door de dienst der Bewaarnemingen en de Overheidsfondsen die zeer slecht gehuisvest was. Bij gebrek aan voldoende plaats, waren de dossiers in sombere hoekjes opgeslagen ; die waren zo onpraktisch dat de klanten nauwelijks een behoorlijke plaats vonden om hun coupons af te knippen⁽¹⁵⁾. De verdieping werd tot een enorme serre omgebouwd. Een zaal voor het publiek, afgescheiden van de beampten door een toonbank, leidde ernaar toe. Op die verdieping waren ook een aantal kantoren, waaronder dat van directeur Gustave de Vigneron, ondergebracht.

De agent van de Rijksschuld werd in het vroegere lokaal van de Drukkerij gehuisvest ; dat gebouw zou aan het begin van de twintigste eeuw verdwijnen. De trap die naar de verdieping leidde werd afgebroken, zodat die kantoren volledig afgescheiden werden van de andere lokalen van de Bank.

DE VLEUGEL VAN DE BANKSTRAAT EN DE LATERE UITBREIDING VAN DE DRUKKERIJ

Terwijl de dienst der Bewaarnemingen introk op de tweede verdieping van de Berlaimontstraat, waarbij aandeelhouders en deponenten het karwei van coupons knippen in een duister hoekje omruilden voor het oplopen van enkele tientallen treden in de Beyaerttoren, betrok de drukkerij gebouwen in de Nieuwe Sint-Goedelestraat. Zij zou er meer dan 70 jaar blijven, zich met veel moeite vergrotend, o.m. via het geleidelijk « buitenwerken » van de dienst der Biljetten, door het hijsen van haar steeds talrijker wordende machines naar de verdiepingen, waarbij er dikwijls wonderen dienden te worden verricht om die machines in totaal ongeschikte lokalen te krijgen.

De drukkerij vormde een « lichaam » dat duidelijk onderscheiden was van de rest van de Bank ; met deze laatste was zij verbonden met passages, waarvan de veiligheidsmiddelen ervoor zorgden dat er zowel een duidelijke scheiding met de administratieve gebouwen ontstond als een beschutting voor de buitenwereld ; zij was aldus maximaal beveiligd. De drukkerij bestond uit een gebouw vlak aan de straat, dat oorspronkelijk alleen kantoren, papiermagazijnen, een lokaal met de persen van de zogenaamde « griffeurs » (d.w.z. personeel dat handtekeningstempels aanbracht) gelegen aan de achterzijde van de derde verdieping en de woning van de conciërge bevatte. Achter dat gebouw en een beetje lager gelegen bevond zich er een werkplaats, met daarnaast de schoorsteen van een stoomketel die de drijfkracht leverde. In het souterrain was er een regenbak, waarin het regenwater werd opgevangen dat gebruikt werd om de stoomketel te bevoorraden : dat water kreeg de voorkeur op leidingwater dat de machines aantastte ; alleen tijdens periodes van vorst of droogte, die het reservoir « drooglegden », maakte men van leidingwater gebruik.

De drukkerij werd nadien herhaaldelijk aangepast, deels ten gevolge van de erg vlug evoluerende grafische technieken, deels ten gevolge van de stijgende vraag naar bankbiljetten. Er was nog een andere factor. In 1886 besloot de Bank het gebruik van elektrische verlichting te veralgemenen.

De vrees voor brandgevaar had haar tot die heroïsche beslissing gebracht, hetgeen als een aardverschuiving inzake tradities, gewoonten en smaak werd aanvoeld. Kort voordien, in 1883, hadden twee memorabele branden de latente vrees voor brand aangewakkerd : namelijk die van het warenhuis « Printemps Universel » in Parijs en vooral het in de vlammen opgaan van het Paleis der Natiën. Beyaert restaureerde het Parlement op een zodanige manier, dat hij niet alleen de bijval van het grote publiek genoot, maar dat het hem ook het Commandeurschap in de Orde van Leopold opbracht. Hij adviseerde de directie het gebruik van kaarsen, olielampen en zelfs van gas in de Bank te bannen. Zonder problemen haalde hij zijn slag thuis. Het probleem was echter het vinden van voldoende elektrische stroom ! De stoommachines van de Bank ontwikkelden normaliter acht paardekracht. Er waren er 25 meer nodig. Alle topfiguren op wetenschappelijk gebied werden geraadpleegd. G. Montefiore-Levi, senator, neef van wijlen censor Bischoffsheim en stichter van het Instituut aan de Universiteit van Luik dat zijn naam draagt, raadde de Bank ten stelligste af het rendement van een machine die er vijftienvintig jaar goede en loyale dienst had opzitten, tot het uiterste op te voeren. Wetenschappelijke instellingen en terzake zeer gespecialiseerde en competente bedrijven werd advies gevraagd. Na lange maanden touwtrekken werd er uiteindelijk beslist dat de oude machine de stroom voor de drukpersen zou blijven leveren en dat een nieuwe machine met een paardekracht van 25 zou gebouwd worden voor de verlichting.

De toestand van de ketels baarde eveneens grote zorgen, omdat ze vrijwel net onder de drukkerij waren geïnstalleerd. Ortmans, een specialist aangewezen door de Ingenieursvereniging, constateerde dat zij een reëel gevaar betekenden en dat hun ongelukkige plaatsing de levering van de nodige steenkolen heel wat bemoeilijkte⁽¹⁶⁾.

De werken namen een aanvang terzelfdertijd als de vergroting van de drukkerij die nodig was om nieuwe machines te installeren. Dat was geen kleine klus, want de persen moesten tijdens die verbouwingen blijven draaien. Bovendien was de winter 1891-1892 zeer streng. Het bouwen van nieuwe funderingen was heel moeilijk : de fundamenteën van andere muren dienden immers hersteld en geconsolideerd te worden om te beletten dat belerende panden zouden instorten. Een belangrijk gedeelte van de riolering die bloot gelegd werd bij het opruimingswerk bevond zich in een belabberde toestand en diende gerepareerd te worden. Tenslotte moesten belangrijke werkzaamheden worden uitgevoerd, gevolg van de karakteristieken van een ondergrond die op die plaats nauwelijks geëxploreerd was en die weinig geschikt was om de fundamenteën van machines, stoomketels en een nieuwe schoorsteen, gebouwd door een Akens bedrijf, te dragen⁽¹⁷⁾. Beyaert beleefde opnieuw de ellende die hij tijdens de eerste constructies had meegemaakt. Dat nam niet weg dat hij er flink tegenaan ging : midden 1895 waren de nieuwe installaties van de drukkerij, die voortaan ook nr. 6 van de Bankstraat bevatte, afgewerkt en was het materieel up to date. Al die werkzaamheden werden uitgevoerd achter de voorgevel die op de plaats van het vroegere hotel Penaranda was opgericht. Het was een sobere, zelfs strenge voorgevel die toch iets elegants had. Daarnaast was in 1877 de voorgevel van het agentschap van de Schatkist opgericht ; die was veel rijker opgesmukt, het stempel dragend van de zeer speciale stijl van Beyaert.

Tijdens de tweede fase van de constructies van de Bank werd bovendien de oude conciërgewoning in de Berlaimontstraat omgebouwd tot een woning voor de chef van het Secretariaat⁽¹⁸⁾ ; tevens werd er in die periode een huis gebouwd aan het einde van de vleugel in de Berlaimontstraat, dat voor een andere functionaris van de Bank was bestemd en waarlangs ook voorraden werden aangevoerd.

De uitbreiding van de Bank waartoe na de eerste vernieuwing van het privilege van de Bank was besloten, gaf aanleiding tot belangrijke uitgaven. Dat zette de Bank ertoe aan om nadien uiterst spaarzaam te werk te gaan. Behalve voor de drukkerij, die vitaal was, deed zij gedurende decennia alleen nog de strikt noodzakelijke uitgaven. Beyaert diende hemel en aarde te bewegen om achteraan in de Invorderingskas een eigenhandig ontworpen wijzerplaat met een elektrisch uurwerk te kunnen laten ophangen ; het model in gips dat volgens hem nodig was vooraleer tot de eigenlijke uitvoering over te gaan, kostte immers 300 frank ! Twee jaar later besloot de

directie een binnentelefoon, die men echt niet langer kon missen, te installeren⁽¹⁹⁾.

VOORBEREIDING VAN EEN NIEUWE EXPANSIEFASE. EERSTE INSTALLATIE VAN DE OPEN BEWAARNEMINGEN

Omdat zij er zeker van was dat ze zich vroeg of laat opnieuw zou moeten uitbreiden, deed de Bank toch enkele uitgaven ten einde het hele huizenblok, waarin ze zich sinds de jaren 1860 had gevestigd, op te kopen. In de eerste plaats trachtte zij zich uit te breiden in de Wildewoudstraat. Tussen 1872 en 1893 had ze heel wat pogingen gedaan om een zekere Mevrouw Ghémar, uit de echt gescheiden van Notaris G.F. Jouret, ervan te overtuigen de hoekgebouwen die zij rechttegenover de Lignestraat bewoonde aan de Bank af te staan : de nummers 10 en 11 van de Wildewoudstraat [die gebouwen behoorden vóór de revolutie toe aan het Kapittel van Sint-Goedele] en nummer 4 in de Bankstraat en nummer 2 van dezelfde straat, waarin tot het midden van de 19e eeuw een herberg « Aux Armes du Prince de Ligne » was gevestigd. Maar zelfs het vooruitzicht op een aantrekkelijke lijfrente van 17.000 frank — 2.924.000 frank van 1993 — kon haar niet vermurwen. Die slimme dame had de hoek die ze in 1864 van haar zuster geërfd had, geduldig uitgebreid, wel wetend dat de Bank op zekere dag toch over de brug zou komen en er een gouden prijs voor zou betalen ; dat geschiedde inderdaad in 1893, maar dan ten voordele van haar erfgenamen⁽²⁰⁾. Ondertussen was Henriette Ghémar in de Wildewoudstraat net zo beroemd of berucht geworden als Virginie Chasse dat vroeger in de Koningstraat was geweest.

In 1889 kon de Bank, door bemiddeling van Notaris Defefortrie, die de instelling zeer genegen was, het huis gelegen in de Bankstraat nr. 14 verwerven ; nadien bezorgde hij haar nog een aantal huizen die onderhands werden gekocht. Hetzelfde jaar werd het pand Waucquez, Bankstraat 18, aangeschaft ; in 1890, nr. 6 van dezelfde straat, dat toebehoorde aan de Laveleyes, eigenaars van het blad « Moniteur des Intérêts Matériels » ; in 1891 nr. 16 en in 1899 nr. 12 dat toebehoorde aan Emile 't Serstevens. Op dat ogenblik had de Bank de hele linkerkant van de oude Sint-Goedelestraat in haar bezit. Zij kocht eveneens de huizen die de hoek vormden tussen de Berlaimonstraat en de Komediantenstraat omstreeks 1890. Een ervan was tot 1855⁽²¹⁾ eigendom van bankier A. Oppenheimer geweest. In 1896 kocht ze dan de nummers 7 en 8 van de Wildewoudstraat, waar in 1909 de lokalen van de directie zouden opgericht worden.

Na aankoop werden laatstgenoemde gebouwen onmiddellijk tot kantoren omgevormd. De gelijkvloerse verdieping van nr. 8 werd aan de beambten van de agent van de Schatkist, die tot dusver in de lokalen van de oude drukkerij gehuisvest waren, overgelaten ; de verdieping werd gebruikt om de Algemene Boekhouding te vergroten. Nummer 7 was bestemd voor een nieuwe dienst, de Open Bewaarnemingen.

Sinds 1872 had de Bank er inderdaad dikwijls over nagedacht om een dergelijke dienst in het leven te roepen. De panden op de hoeken van de Bankstraat, de Komediëntenstraat en de Berlaimontstraat waren precies met dat oogmerk gekocht. Beyaert had volledige plannen getekend, na grondige voorafgaande studies in de Banque de France en de Reichsbank. Maar de directie was steeds teruggedeinsd voor de kosten, de noodzaak om nieuw personeel te recruter en de vrees dat het hele opzet met een sisser zou aflopen⁽²²⁾. Toen ze in het voorjaar van 1896 uiteindelijk toch de knoop doorhakte, wou ze de nieuwe lokalen vliegensvlug inrichten. De opening der loketten liep evenwel nieuwe vertraging op ten gevolge van een staking van de Brusselse timmerlieden die, onder druk van de Belgische werkliedenpartij en een groep van progressieve liberalen, weken aansleepte⁽²³⁾. Pas in 1897 werd de dienst opgestart en onder de leiding van de Schatbewaarder geplaatst. De kantoren waren, in vergelijking

met wat ze later zouden worden, heel gewoontjes, net als de operaties zelf trouwens. Aan het einde van het eerste jaar waren er slechts 13.000 depots met een totale waarde van 155 miljoen; dat alles bracht de Bank nauwelijks 50.000 frank op. Weldra namen ze echter een dermate grote vlucht dat de lokalen ontoereikend werden. De Raad van Bestuur die ook had geconstateerd dat andere diensten eng behuisd waren, besliste dan ook een tweede fase vergrotingswerken aan te vatten. Hierdoor zouden de sinds 1890 gekochte gebouwen — die bij wijze van gunst waren verhuurd aan handelaren die doorgaans wat blij waren dat ze op hun briefhoofd konden zetten « dat ze naast de Nationale Bank waren gevestigd » — definitief verdwijnen.

(wordt vervolgd)

NOTA'S

(1) P. Kauch, *La Banque Nationale de Belgique*, deel I, Brussel, 1950, blz. 194-195.

(2) Indien men dit bedrag extrapoleert volgens het indexcijfer der verbruiksgoederenprijzen, krijgt men voor 1993 een cijfer van ongeveer 80 miljard BEF.

(3) Notulen van de Algemene Raad, 25 juli 1874.

(4) In 1872 huisvestte de Bank de agent van de Schatkist in een huurhuis, gelegen aan de Berlaimontstraat 4 (Notulen van de Beheerraad, 25 april 1872).

(5) Er bestaat geen bibliografie van de bouwwerken van Janssens. In het tijdschrift « L'Emulation », uitgegeven door de in 1872 gestichte Société centrale d'Architecture de Belgique, zijn evenwel platen gepubliceerd i.v.m. sommige van de door hem opgetrokken gebouwen. Wynand Janssens was o.m. de architect van de herenhuizen nrs. 75 en 77 in de Aarlenstraat, de huizen nrs. 17 en 18 aan de Gulden Vlieslaan, een appartementswoning voor arbeiders aan de Noordstraat, het huis nr. 61 aan de Louizalaan (1886), de woning op de hoek van de Koningstraat en de Congressstraat (1878) (bron: het tijdschrift « L'Emulation »). Hij bouwde eveneens de Etablissements de Bains et de Lavoirs publics, Huidevettersstraat 87, een naamloze vennootschap waarvan hij commissaris was. Tot de bestuurders behoorde toentertijd Charles van Hoegaerden, directeur van de Bank.

(6) Beyaert aan Prévinaire, 28 januari 1875. Aldus is een anekdotisch probleem opgelost waarop M. Van Goethem hier de aandacht had gevestigd (*La Banque Nationale et son architecture*, BNB nr. 1, oktober 1945, blz. 5-6).

(7) Prévinaire aan Beyaert, 31 december 1874.

(8) Beyaert had als cliënt iemand van adel die bekend was om zijn dilettantisme, zich liet voorstaan op zijn estheticisme en de betreurenswaardige gewoonte had de kantoren van zijn architect binnen te dringen en de tekenaars te overstelpen met raadgevingen. Toen hij op een dag door Beyaert verrast werd en zich probeerde te verontschuldigen onder het voorwendsel dat hij het nuttig geacht had enkele aanwijzingen te geven, viel Beyaert, zonder een blad voor de mond te nemen, als volgt tegen hem uit: « Alors, Monsieur, c'est vous l'architecte et moi l'imbécile » (M. Van Goethem, loc. cit. p. 6).

(9) Beyaert aan Prévinaire, 28 januari 1875.

(10) A. Pirson aan Beyaert, 30 oktober 1875.

(11) J. Brunfaut, o.c., blz. 11.

(12) *Exposition de l'œuvre de Henri Beyaert*, o.c., blz. 14.

(13) De H. de Sauvage-Vercour, eigenaar van het kasteel van Faulx — dat Beyaert als één van zijn beste werken beschouwde (*Exposition de l'œuvre de Henri Beyaert*, blz. 13) —, liet op de ereplaats, aan de grote trap, het bronzen standbeeld van de architect neerzetten. Het is een kopie van het standbeeld op de Kleine Zavel, dat gemaakt werd door de beeldhouwer Vande Kerckhove. Bij wijze van handtekening heeft Beyaert zijn profiel laten aanbrengen op het uiteinde van één van de bronzen rankenversieringen van de bovenste trapleuning van het beroemde huis « In de Kater en de Kat », gelegen aan de Noordlaan (J. Brunfaut, o.c., blz. 9 en 10; P. Meirschaut, *Les sculptures en plein air de Bruxelles*, 1900, p. 85). In de bijbank te Antwerpen is zijn hoofd, uitgehouwen in steen, te zien in een nis van één van de torentjes die uitgeven op de binnenplaats.

(14) Notulen van de Algemene Raad, 31 oktober 1876.

(15) Idem, 29 november 1879.

(16) Idem, 25 januari 1891.

(17) Idem, 25 juni 1892.

(18) De H. Hendrickx, chef van het Secretariaat woonde er tot aan zijn pensioen. Tijdens W.O.II was daar de Medico-Sociale Dienst gevestigd.

(19) Notulen van de Beheerraad, 27 januari 1883...

(20) De vier gebouwen werden op 21 januari 1893 voor 275.000 frank gekocht van de erfgename Ghémar. Het erfdeel van Mevr. Ghémar had 52.377 fr. gekost en de andere eigendommen 74.000 fr., dat is 126.377 fr. in totaal (volgens de aankoopakte verleden voor Notaris Dupont).

(21) Het nr. 27 van de Berlaimontlaan werd verkocht onder het nr. 19.

(22) Notulen van de Algemene Raad, 28 maart 1896.

(23) Notulen van de Algemene Raad, 12 september 1896...

DE GEBOUWEN VAN DE BANK (V) VAN DE EEUWWISSELING TOT DE CONSTRUCTIE VAN DE EEUWFEESTGEBOUWEN

Wij zijn nu aan de herdruk van het vijfde deel van de belangrijke studie van Pierre KAUCH (zie *NBB* 1993.5, 1993.6, 1993.7/8 en 1993.9).

BRUSSEL BIJ DE EEUWWISSELING

Op het moment dat de Directie het plan opvat om op een coherente manier nieuwe vergrotingen — die de Bank het uitzicht zouden geven dat ze gedurende bijna vijftig jaar zou behouden — te realiseren, legt ook Brussel de laatste hand aan een grote schoonmaakbeurt, die de stad gedurende tientallen jaren een onveranderde aanblik zal geven.

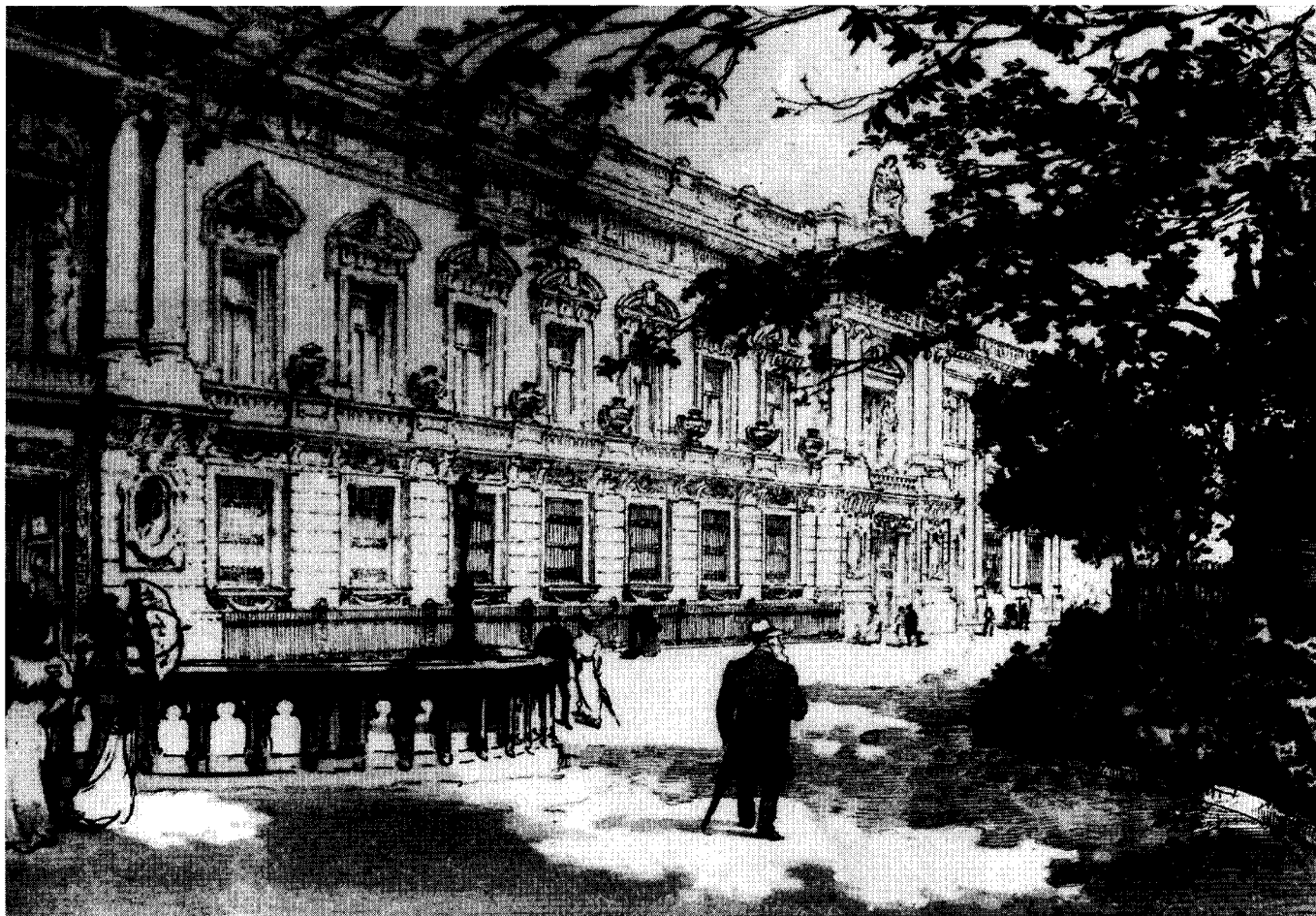
Brussel is een grootse hoofdstad doordrenkt van de architecturale ideeën van Leopold II. Het strekt zich tot ver

buiten de ring van zijn boulevards uit. Zijn sobere gevels, met aristocratische of burgerlijke trekjes, reiken via belangrijke verkeersaders tot aan het Zoniënwood of het Terkamerenbos, destijds geliefde toevluchtsoorden van de contemplatieve orden. Handelswijken en industriële stadsdelen zijn tot in Vorst, Oudergem, Ukkel, Anderlecht, Jette en Alsemberg opgerukt. Maar terwijl Brussel buiten zijn tweede omwalling nog de zuivere lucht inademt van plekjes waarop omstreeks 1850 nog Brabantse koeien graasden, slaagt het er binnen deze muur nauwelijks in zuivere lucht en voldoende licht te geven aan een deel van de bevolking die liever slecht gehuisvest blijft dan de ongezonde woonsteden van haar voorvaders te verlaten.

Toch durft Brussel bij de eeuwwende de breuk met de Middeleeuwen niet definitief te bezegelen. De stad is dapper,

La façade des bâtiments de la Banque vers 1900, d'après une eau forte de L. Titz. (*Collections de la Banque.*)

De voorgevel van de Bank omstreeks 1900, naar een ets van L. Titz. (*Verzamelingen van de Bank.*)

werklustig en vol goede voornemens. De financiële middelen waarover zij beschikt beantwoorden evenwel niet altijd aan haar wensen. Terwijl de gemeentelijke overheid talmt, boeken de aanbidders van het verleden, verdedigers van oude pittoreske geveltjes, waarachter echter heel wat miserie schuilgaat, overwinningen. Nu zij erin geslaagd is de Zenne, die kweekplaats van cholera, te overwelden en zij de toestemming heeft gekregen de binnendokken, broeinesten van de moeraskoorts, te dempen, voelt de stad zich veel te moe om nogmaals de degens te kruisen met de verdedigers van het verleden. De nieuwe aanleg van een sectie van de oude koopmansroute, die eenmaal de Kunstberg zal worden, laat nog altijd op zich wachten; nochtans denkt men hierover sinds decennia na en het zal uiteindelijk nog tot aan de Wereldtentoonstelling van 1958 duren eer die droom verwezenlijkt wordt. Het is duidelijk dat Brussel nog eerst even op adem wil komen, alvorens zijn eeuwenoude plattegrond weer eens om te woelen, zijn straten opnieuw te verleggen en nogmaals te kerven in de wankle muren van zijn oude huizen. Zovele andere belangen staan op het spel: de trams die karren en postkoetsen uit het stadsbeeld verdreven hebben en die haar met aandrang vragen dat de dampende paarden de plaats zouden ruimen voor het gesis van de stoomtram, later nog voor die mysterieuze energie, de elektriciteit; of de telefoon die zijn draden als

spinnewebben naar alle richtingen uitstrekt, die de zakenlui nieuwe diensten bewijst en die de babbelzieke echtgenotes die niets om handen hebben nieuwe mogelijkheden tot kletsen biedt, maar die anderzijds telegrambestellers werkloos maakt en het leven van de loopjongens ondersteboven haalt; het graven van kanalen dat de stoutste dromen van de aanhangers van Brussel-Zeehaven verwezenlijkt, maar dat aan de andere kant andere inwoners, beducht voor de banbliksems van de Antwerpse metropool, met vrees vervult; de Noord-Zuidverbinding waarvoor de onteigeningen in 1894 waren begonnen en de slopingswerken in 1897 werden opgeschort om te vermijden dat de bezoekers van de Wereldtentoonstelling van 1897 tegen een verwoeste zone zouden moeten aankijken.

Harerzijds heeft de wijk van de Bank het uitzicht behouden dat ze had toen het Hotel door Beyaert en Janssens was opgericht. Sint-Goedele heeft sinds lange tijd haar huidige aanblik: de laatste huisjes die zich aan haar voeten hadden genesteld, zijn verdwenen; de trap en de hellende vlakken die naar de ingang leiden zijn omzoomd met lantaarns, die pas vijftig jaar later van elektrische gloeilampen voorzien worden. Achter de hoge muren van de Sint-Elisabethkazerne, die de grenadiers hadden verwisseld voor de kazerne van de Kleine Klaren, verbergt zich een bont stort. In de Zandstraat

« Bruxelles fin de siècle. Trop de téléphones !!! Aspect du parvis Sainte-Gudule à la hauteur du bureau central téléphonique ». (L'illustration Européenne, 13 septembre 1891.)

« Brussel op het einde van de eeuw. Te veel telefoons !!! Gezicht op het voorplein van Sint-Goedele ter hoogte van het centraal telefoonkantoor ». (L'illustration Européenne, 13 september 1891.)

weerklinkt het rumoer van uitgelaten volksmensen. Van in de tijd dat het in die buurt nog krioelde van vrolijke vechtjassen, houdt de Sint-Laurensstraat nog een serie in een kwalijke geur staande huizen over ; tot grote ontzetting van de Directie gaat de klandizie van die etablissementen soms tot in de kalme en donkere Berlaimontstraat met haar uitgelaten spel door⁽¹⁾. In de Bankstraat en in de Wildewoudstraat hebben zich enkele winkels in oude herenhuizen gevestigd. De « Tigre Indien » stelt in zijn etalage een ruime keuze tentoon : bontstola's uit Mongolië, hermelijnen kraagjes, sjaltjes van otterbont, moffen van beverpels en astrakanmantels. Afchain pronkt met zijn Brusselse en Mechelse kant, zijn kant uit Alençon, zijn namaaktule, zijn wollen en zijden mousseline. Een beetje verderop fabriceert Schneider, die aan de spits van de

voortgang staat, elektrische bellen, batterijen, telefoons, microfoons en bliksemafleiders⁽²⁾.

In deze vreedzame buurt zal het geraas van de elektrische trams, die de helling van de Wildewoudstraat afdonderden, zich pas omstreeks 1909 laten horen. Bij de eeuwwende lachen de « vélocipèdes » de sjezen, de tilbury's, de huurrijtuigen en de koetsen « in hun gezicht uit ». Die fietsen worden zo talrijk dat een erg actieve Touringclub bij de Bank tussenbeide komt om een fietsenstalling in de Berlaimontstraat in het leven te roepen⁽³⁾. Verder gaan de vernieuwingen evenwel niet. De Collegiale blijft van het stadslawaai gevrijwaard tot op het ogenblik dat de Bank, die dankzij de verlenging van haar privilegie in 1900 zeker was van haar toekomst, de beslissing neemt om weer eens uit te breiden.

DE TWEEDE FASE VAN DE VERGROTING EN DE ARCHITECTEN ERVAN

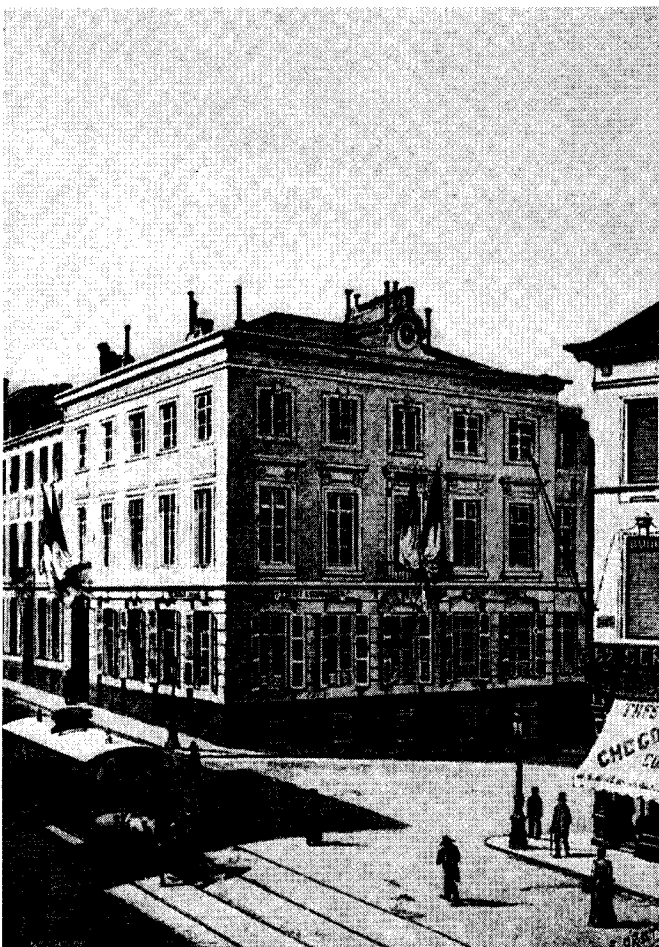
Het werd tijd. Het was zo klaar als een klontje dat de lokalen ontoereikend waren. Tussen 1870 en 1900 was het personeelsbestand van 140 tot 443 gestegen. De kassen konden niet langer in de behoeften voorzien. Gouverneur van Hoegaerden, door Descamps geciteerd in het verslag dat hij namens de centrale afdeling van de Senaat uitbracht inzake de verlenging van het privilegie, maakte de volgende schilderachtige beschrijving, in weerwil van haar officieel karakter, van het gedrang dat in de Bank heerste op dagen dat er een grote publiekstoeloop was : « Wie zich een beeld wil vormen van het zeer grote gewicht van de diensten van de Rijkskassier in het geheel van de transacties van de Bank, die moet op bepaalde dagen maar eens in onze grote lokettenzaal binnengaan. De helft van die zaal is uitsluitend voor die dienst bestemd, die niet minder dan twaalf loketten bevat. »

« De andere helft van de zaal dient voor de operaties die de Bank voor eigen rekening uitvoert. Men wisselt daar biljetten tegen baar geld, of vice-versa, om ; daar komen de discontoneemers de mandaten afhalen in ruil voor hun borderellen ; daar worden tevens alle betalingen door middel van cheques afgewikkeld ; daar worden de rekeningen-courant gevisieerd ; alle accreditieven betaald. En toch is de drukte daar, in weerwil van de veelheid van de verschillende geleverde diensten, veel minder erg dan aan de kassen waar de transacties voor rekening van de Staat worden afgewikkeld. »

« Aan de andere kant van de zaal — op momenten dat de coupons van de Staatsschuld, van de Annuïteitenkas, van het Gemeentekrediet en van de Buurtspoorwegen vervallen, aan de vooravond van de aanbestedingen van de Staat en zelfs twee dagen tevoren, op het ogenblik dat de pensioenen betaald worden — is de toevloed zo groot dat de toezichhoudende bodes er bij het publiek dienen op aan te dringen dat iedereen aan de loketten in de rij zou gaan staan in volgorde van aankomst. En als er dan, wat frequent

Le coin de la rue Royale et du Treurenberg vers 1890. (L'illustration Européenne, 15 septembre 1889.)

De hoek van de Koningstraat en de Treurenberg omstreeks 1890. (L'illustration Européenne, 15 septembre 1889.)

voorvalt, bij die reeds zo talrijke transacties nog stortingen vanwege allerlei overheidsdiensten, van de Posterijen en de Spoorwegen komen of neerleggingen plaatshebben voor rekening van de Deposito- en Consignatiekas, dan dient ons personeel blijk te geven van een uiterste koelbloedigheid en schranderheid om de dag zonder kleerscheuren, vergissingen of klachten van de cliënteel door te geraken (*). »

De toestand van de vestigingen in de provincie laat eveneens te wensen over. In Gent, Turnhout, Ath, Péruwelz dienden gebouwen te worden opgetrokken ; in Luik, Namen en nog elders moesten de gebouwen vergroot worden.

Er diende niet alleen gebouwd of verbouwd te worden, er moest ook een architect worden gevonden.

Les abords de Sainte-Gudule sous la neige, d'après une aquarelle de L. Titz. (L' *Illustration Européenne* du 24 décembre 1902.)

Sint-Goedele en omgeving onder een sneeuwtapijt, naar een ets van L. Titz. (L' *Illustration Européenne* van 24 december 1902.)

Beyaert was in 1894 gestorven, toen hij al een vaag idee had van de manier waarop hij de voorgevel van de Wildewoudstraat en de Bankstraat met die van de Berlaimontstraat zou kunnen verbinden. In zijn levensavond had hij al enkele schetsen gemaakt die zijn ideeën daaromtrent laten voortbestaan. Er bestaan nog enkele getuigenissen van : ze bewijzen dat hij erin geslaagd zou zijn een zekere eenheid van stijl te geven aan de verschillende constructies die hij gedurende drie decennia had opgericht naargelang van de nieuwe aanwinsten. Zijn onmiddellijke opvolger zou de grondideeën van Beyaert, zoals ze op die eerste schetsen tot uiting kwamen, overnemen.

Geen enkele van de vier architecten die Beyaert opvolgden, zou de kans krijgen een faam als architect te verwerven door de werken die zij voor de circulatiebank uitvoerden ; zij hadden immers geen enkele andere keuze dan hun constructies aan de bestaande gebouwen aan te passen. Het waren respectievelijk Louis Derijcker, Frans Neiryck en Henri Jambers. Derijcker werkte in de Bank tot aan zijn dood in 1909 : hij voltooide de nieuwe gevels van de Wildewoudstraat, de Bankstraat en de Berlaimontstraat. Hij bouwde het agentschap te Gent, maar werd vooral bekend door zijn uitstekende restauratie van het Geraard de Duivelssteen in dezelfde stad ⁽⁵⁾. Frans Neiryck, die stage had gelopen bij de voorgaande, heeft niet veel persoonlijke werken op zijn naam ; hem kan, in het kader van de geschiedenis van de architectuur, de verdienste worden toegeschreven de belangrijkste werken van Beyaert op steengravures te hebben vereeuwigd ⁽⁶⁾.

Henri Jambers, die Neiryck in 1928 opvolgde en wiens carrière zich vrijwel helemaal in de Bank afspeelde, heeft heel wat veranderingen aan de gebouwen van de Bank aangebracht, zowel in Brussel als in de provincie. Hij bouwde de agentschappen van Moeskroen, Tienen, Kortrijk, Luxemburg, Aalst. Na de oorlog 1940-1945 bouwde hij twee

vernieelde agentschappen herop : Oostende en Leuven ; nadien maakte hij de plannen van de agentschappen Doornik en Nijvel, wellicht de mooiste realisatie uit zijn carrière.

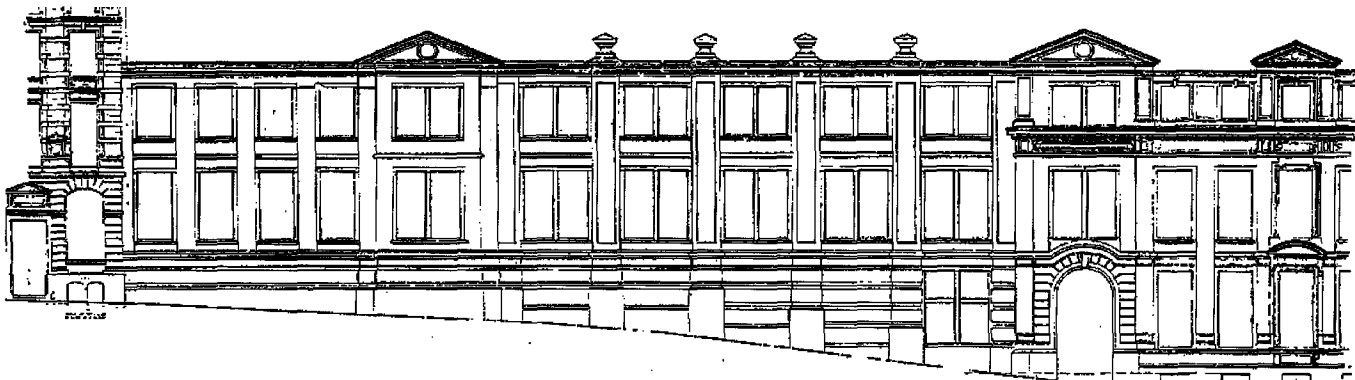
Begin oktober 1900 werden de plannen van Derijcker goedgekeurd. Zij stelden de voorgevels van de Wildewoudstraat, de Bank- en de Berlaimontstraat voor en de diverse verbouwingen aan de binnenkant, kelders en verdiepingen. De directie was in de wolken. Gouverneur Van Hoegaerden verklaarde het volgende aan de Algemene Raad : « De aanblik van het gebouw, waarvan het imposante volume van de constructie opvalt, zal voor allen een getuigenis zijn van het algemene belang van de opdracht van de Bank die zich binnen haar muren afspeelt. Er zal ook uit blijken dat de Bank, die nog een lang leven beschoren zal zijn, de nodige offers kan brengen om haar grootse opdracht te vervullen ⁽⁷⁾ ».

De offers die de Bank zich getroostte, waren zeker belangrijk, maar die van het personeel waren er niet minder om : gedurende lange jaren moest het in ellendige omstandigheden werken, van het ene naar het andere lokaal verhuizen, zich verdringen in enge kantoren, werken te midden van het helse lawaai van de truwelen, schoppen en karren, in een periode dat men nog niet gewend was aan het lawaai van onze huidige steden. De werken schoten maar traagjes op, maar werden veel minder gecontesteerd dan in de tijd van Beyaert. De materiële problemen waren heel wat minder groot ; er was in de tussentijd een grondig bodemonderzoek van de gevaarlijke ondergrond verricht en sedert een twintigtal jaar waren zowel de bouwtechnieken als de transportmiddelen grondig gemoderniseerd.

Tussen 1900 en 1908 werden de laatste vergrotingen vóór het einde van de Tweede Wereldoorlog gerealiseerd : de uitbreiding van de drukkerij, technische installaties en nieuwe schatkamers ; de gebouwen die de hoek vormen tussen de Bankstraat en de Berlaimontstraat, die in het verlengde liggen

Projet des agrandissements au coin des rues de Berlaimont et de la Banque.

Ontwerp van de uitbreiding op de hoek van de Berlaimontstraat en de Bankstraat.

van de vroegere Invorderingskas en die van de gebouwen die aansluiten op het agentschap van de Schatkist door een lange gang gescheiden zijn ; de hoekconstructies aan de Wildewoudstraat en de Bankstraat, waarin de diensten van de Open en Gesloten Bewaarnemingen zich in september 1904 vestigden en, tenslotte, de linkervleugel die aan het oude Hotel is bijgebouwd, tegenover de Kathedraal, en die bestemd is voor de lokalen van de Directie.

In de mate van het mogelijke trachtte Derijcker een harmonie tot stand te brengen tussen de nieuwe gevels en die van Beyaert ; hij gebruikte o.m. dezelfde witte steen, dezelfde stijl, een Louis XVI die iets soberder was dan die van Beyaert, waardoor het Hotel van de Bank als het ware een uitsprong vormt in de Wildewoudstraat. In de Bankstraat bouwde hij aan het uiteinde van de Open Bewaarnemingen een vrij logge toren en fantaisistische torentjes aan het uiteinde van het afgeronde gebouw dat de hoek vormde tussen de Bank- en de Berlaimontstraat. De Bluts maakte de beelden van de hoofdgevel, Houtstont de ornamenten. De geest van Beyaert bleef aldus rondwaren. Het interieur van de Bank werd grondig omgewoeld, o.m. door de vergroting van de kassen, de galerij, het secretariaat, door de toevoeging van kantoren voor de leden van de directie en zalen voor de Regentenraad en het Discontocomité. In de administratieve organisatie van de Bank kwam er een kleine revolutie tot stand : de directeuren waren niet meer in onmiddellijk contact met hun diensten, hetgeen op een indirecte manier bewijst dat de Bank een lange weg had afgelegd.

DE AANPASSINGEN TIJDENS HET INTERBELLUM

Sindsdien werden er geen wijzigingen meer aangebracht aan de gevels van de Bank tot aan het einde van de Tweede Wereldoorlog. De kantoren van de Gouverneur en het zogenaamde Hotel, dit wil zeggen de ontvangstlokalen van de Bank en het woonhuis van de Gouverneur, zijn gebleven wat ze in 1870 waren. Maar in de andere lokalen heerste een nerveuze bedoening van een steeds talrijker wordend personeel, dat een koortsachtige activiteit aan de dag legde, dat van het ene naar het andere lokaal verhuisde, dat dikwijls in onbeschrijflijke omstandigheden moest werken, in een wirwar van nieuwkomers, in altijd weer gerepareerd, opgekalefaterd en bijgetast meubilair. Alle hoeken en gaten van de Bank werden gebruikt, dikwijls op de meest buitenissige manieren. Net zoals het Stadhuis van de stad Brussel — dat een soort nest of hol was geworden waarvan het kleinste plekje, waar vroeger alleen spinnenwebben huisden, tot een kantoor voor een belangrijke functionaris werd omgetoverd of waarvan de zolders, waar eertijds wind en duiven vrij spel hadden, omgebouwd werden tot werkhokken — werd ook de Bank, die aan het einde van de Eerste Wereldoorlog nog min of meer bewoonbaar was, een echte mierennest ; de vroegere vrije ruimten werden aan de meest diverse diensten toegewezen ; kantoren die vroeger slechts een enkele ambtenaar herbergden, werden gesplitst om verschillende personen onderdak te kunnen geven.

Weldra was ze genoodzaakt uit te wijken : nieuwe diensten werden extra muros gehuisvest. Wel geschiedde dit zo dicht mogelijk in de buurt van de Bank, net zoals een moeder die haar kinderen aan de buurvrouw toevertrouwt, om ze weer bij zich te nemen als haar was eenmaal gedaan is. Aldus werden diverse diensten in de Lignestraat geïnstalleerd, in een gebouw dat gelegen was op een terrein waar vroeger het Epinoy-Hotel stond. Haar Studiedienst plaatste ze op de Grote Markt in het Brouwershuis, onder het teken van de « étalon d'or » van Karel van Lorreinen. Nog andere afdelingen brengt ze onder in gebouwen die ze aangeschaft heeft met het oog op toekomstige vergrotingen. In sommige van die gebouwen wordt de gelijkvloerse verdieping tot een garage omgebouwd. Op de plaats waar eens een eeuwenoude waterpomp had gestaan, waarmee de heer van Boisschot zijn wijn had

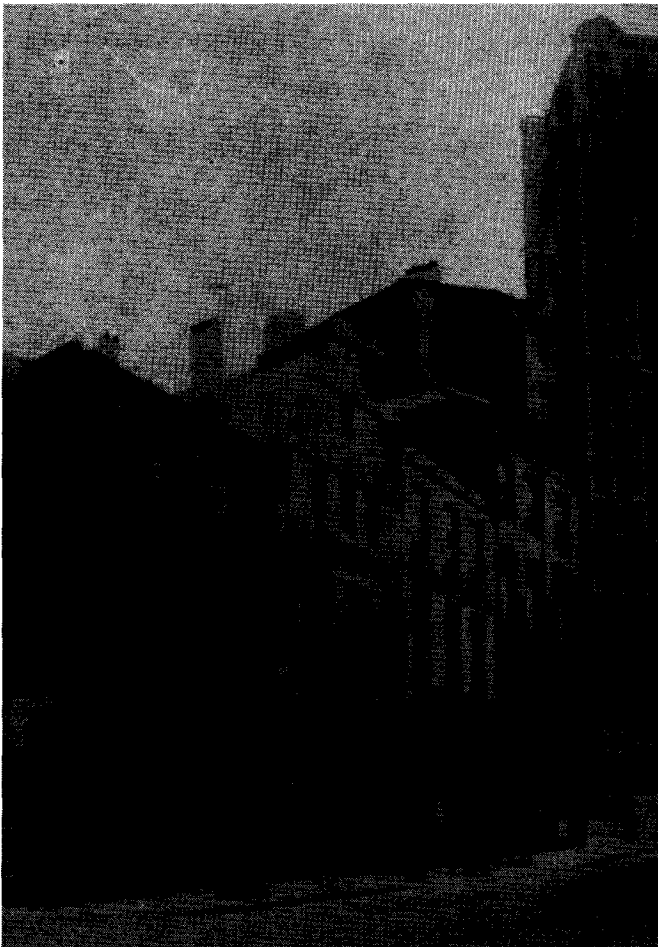
L'entrée de la rue de la Banque.

De ingang aan de Bankstraat.

aangelengd en die van zijn buurman 't Serclaes, verscheen nu een benzinepomp. Alzo voltrok zich, naast de gebouwen waarin de monetaire revolutie zich afspeelde, een nog veel spectaculairder revolutie, met name die van de transportmiddelen. Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog verplaatste de Gouverneur zich nog met een paardenkoets. Als de poorten van het Hotel opengingen, was dat om doorgang te verlenen aan vurige voskleurige paarden die een glanzende karos voorttrokken die door in de puntjes geklede koetsiers werd gemend. De eerste automobiel die door de Bank werd gekocht, was een Minerva, even onverslijtbaar als een Rolls Royce, en die werd gebruikt om wat er in de Bank in 1914 nog aan goud restte naar Antwerpen over te brengen. Sinds 1918 zijn de paarden verdwenen. De paardenstal van de Gouverneur werd een

Aspect de la rue de la Collegiale au moment des démolitions.

Gezicht op de Collegialestraat tijdens de slopingswerken.

garage. Andere auto's werden aangeschaft, nadien volgden vrachtwagens die de hoofdzetel met de vestigingen in de provincie verbonden en die dat heel wat directer deden dan het bodebedrijf « Messageries Van Gent », nadien de spoorwegen, dat ooit hadden gekund.

Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog kwamen de lokalen hoegenaamd niet meer overeen met de behoeften. In Brussel was het personeelsbestand van 853 in 1919 twintig jaar later tot 946 opgelopen, de biljettenomloop was gestegen van 4,7 tot 27,8 miljard ; nieuwe diensten werden opgericht en alle bestaande waren in volle expansie ; verschillende instellingen die sinds het begin van de economische crisis waren opgericht, hadden een voorlopig onderkomen in de Bank gevonden. Zij bevond zich in een soortgelijke toestand als toen zij, enkele jaren na haar oprichting, in de enge lokalen van de Koningstraat woonde.

Het hoeft dan ook geen verwondering te wekken dat de Bank, die het beu was van altijd maar een beroep te moeten doen op lapmiddelen, er ettelijke jaren vóór de Tweede Wereldoorlog serieus over nadacht een totaal nieuw vastgoedprogramma op het getouw te zetten. De internationale spanningen, de binnenlandse politieke discussies zouden de uitvoering ervan echter uitstellen tot op een moment dat het leven van de directie iets minder zenuwachtig zou worden.

(¹) Notulen van de Beheerraad, 9 maart 1892. Net als de bewoners van de Berlaumontstraat dient de Raad zijn beklag in bij het gemeentebestuur : « afin de signaler les scènes d'inconvenance et même d'immoralité qui se passent fréquemment dans ce quartier de la ville. Des rondes d'agents en bourgeois ont été organisées, mais sans résultat ».

(²) In « Le Tigre Indien », Wildewoudstraat 6-7 ; G. Afchain, Bankstraat 12 ; J. Schneider, Berlaumontstraat 17.

(³) Op initiatief van de Touring Club werd in 1895 een eerste stap in de goede richting gedaan : op de binnenplaats werden steunliggers met kettingen geplaatst. Opnieuw door toedoen van de T.C.B. werd in 1909 een « vélo-garage », zijnde een afdak van 10 op 2,50 meter, gebouwd. Op dat ogenblik kwamen ongeveer 75 personeelsleden met de fiets naar de Bank.

(⁴) Banque Nationale de Belgique, Documents officiels, 1901, blz. 453-454.

(⁵) L'Emulation, 1880, plaat 13 en 14 ; 1908, nr. 4, plaat XXIX en XXX en blz. 26.

(⁶) Deze inlichtingen werden welwillend verstrekt door de « Société d'architecture de la Belgique ». Een afbeelding van het portret van de heer F. Neiryck, die beheerder was van het magazine « l'Emulation », het blad van de voornoemde vereniging, is in dit tijdschrift opgenomen (1925, nr. 2, blz. 26). Het verzameld werk van Beyaert is verschenen onder de titel : « Travaux d'architecture exécutés en Belgique par Henri Beyaert, gravés par Joseph et Franz Neiryck ». Brussel, 1885-1895, 2 delen in-folio.

(⁷) Notulen van de Algemene Raad, 25 september 1902.

DE GEBOUWEN VAN DE BANK (VI) DE EEUWFEESTGEBOUWEN

DE BANK BENUT DE WERKEN AAN DE NOORD-ZUIDVERBINDING

Op initiatief van gouverneur JANSSEN, bijgestaan door directeur Louis-Jean MAHIEU, werd een algemeen immobiëlenprogramma uitgewerkt dat echter in zijn voltooiing en uitvoering door de Duitse bezetting werd vertraagd.

Gouverneur Georges JANSSEN, die het immobiëlenprogramma van de Bank tussen 1938 en 1941 heeft uitgewerkt.
Portret door M. PIRE.
(Verzamelingen van de Bank).

Le gouverneur Georges JANSSEN, qui établit le nouveau programme immobilier entre 1938 et 1941.
Portrait par M. PIRE.
(Collections de la Banque).

Daar hij op de zaken een brede kijk had, maakte hij van de werken aan de Noord-Zuidverbinding gebruik om de gronden te verwerven die geschikt waren voor de bouw van uitgebreide en moderne gebouwen welke met de toekomstige behoeften zouden overeenstemmen.

Met de aanleg van deze spoorwegverbinding, waarvoor reeds sedert 1837 plannen bestonden, werd slechts in 1911 een aanvang gemaakt; vervolgens werd zij in 1914 opgegeven. Na bewogen besprekingen keurde het Parlement in 1935, in het raam van de strijd tegen de werkloosheid⁽¹⁾, een wet goed waarbij een Nationaal Bureau voor de voltooiing van de Noord-Zuidverbinding werd opgericht. Dat Bureau maakte spoedig een begin met de nodige onteigeningen. Aldus kwamen in de onmiddellijke nabijheid van de Bank grote percelen vrij.

Vierentwintig jaar tevoren had het ontwerp van de eerste verbinding, tussen de Sint-Elisabethkazerne en de Collegialestraat, de directie in die mate verontrust dat zij zich tot de regering had gewend. Zij vreesde voor de gevaren van de « drijfgrond », waarin de tunnel in de Berlaimontstraat zou gegraven worden, op enkele passen van de achtergevel van de Bank en op een diepte gelegen beneden de grondvesten. Bovendien vreesde zij dat de toegang tot de gebouwen moeilijk, of zelfs onmogelijk zou worden. « Behalve voor de toegang van het publiek op de drukke vervaldagen », schreef zij op 12 juli, « dient de ingang aan de Berlaimontstraat ook nog en uitsluitend voor het verkeer van rijtuigen en vrachtwagens van de Post, het transportbedrijf Van Gend, de Staatsspoorwegen, enz..., die het voor de metaalvoorraad van de Bank bestemde goud en zilver aanvoeren ».

De verbindingstunnel zou inderdaad langszij de helling lopen « zodat de vrees zeer gegrond werd een neerwaartse verschuiving te zien ontstaan, met als gevolg de mogelijke instorting, niet alleen van historische monumenten als de Kapellekerk en de kathedraal, maar ook van alle naburige gebouwen, gelegen op de oostelijke helling van de vallei, die haast zonder funderingen gebouwd waren op Brussels zandpuin van grove samenstelling⁽²⁾.

De sindsdien ondernomen studies maakten het mogelijk aan alle risico's het hoofd te bieden. In 1938 waren ze voor de directie geen bron van zorgen meer: zij hadden

nog alleen belang voor geologen en ingenieurs die met veel volmaakter technische middelen waren uitgerust dan vóór de Eerste Wereldoorlog.

Het door Georges JANSSEN uitgewerkte programma omvatte de bouw van een nieuwe drukkerij benevens uitgebreide gebouwen bestemd voor de diensten en voor de installatie van de Bankcommissie en sommige andere parastatale instellingen. Volgens de Gouverneur kon het probleem op twee manieren opgelost worden : « hetzij door de eventuele aankoop der aan de Bank palende gebouwen aan de kant van de Berlaimontstraat en van de Collegialestraat, mits heel die blok zou worden aangepast, hetzij door het optrekken van nieuwe gebouwen op de terreinen van de Noord-Zuidverbinding. De aansluiting op de ondergrondse spoorweg, met toegang tot het laadperron diende in elk geval onder ogen genomen te worden » (3). Zij was des te meer noodzakelijk om langsdar de geldswaarden zo nodig ongehinderd en discreet te kunnen wegbrengen. Bovendien leende de Noord-Zuidverbinding zich gemakkelijk tot de aanleg van ruime schuilplaatsen, zowel voor het personeel als voor de geldswaarden en de archieven. Men diende dus voldoende grote terreinen aan te kopen, op een geschikte plaats. De Bank aarzelde niet wat het gebouw van de Drukkerij betreft waarvoor de plaats van de oude Sint-Elisabethkazerne bijzonder goed geschikt was, want men kon er dadelijk met de bouw van een schuilplaats beginnen. Haar plannen stonden echter niet vast wat de ligging van de administratieve gebouwen betrof tot op het ogenblik dat het Bureau het haar mogelijk maakte de uitbreiding in de onmiddellijke nabijheid van de bestaande gebouwen te verwezenlijken.

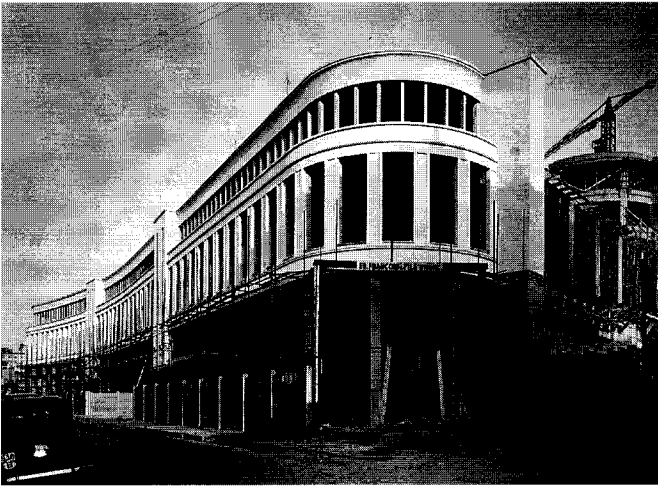
HET GEZAMENLIJK PROGRAMMA WORDT VOOR DE INVAL GOEDGEKEURD.

Op 22 januari 1940 werden de ontwerpen van de bouwwerken onderzocht op een bijeenkomst waarop, behalve sommige leden van de Algemene Raad en de technici van de Bank tegenwoordig waren luitenant-generaal TERMONIA, commissaris-generaal van de passieve Luchtbescherming, HH. WAUCQUEZ, schepen van de Stad Brussel, CASTIAU, secretaris-generaal van het Ministerie van Verkeerswezen, FRANCHIMONT, directeur-generaal van het Bureau, en DORCQ, van het Ministerie van Financiën.

Het programma omvatte twee bovengronds wel onderscheiden hoofdgebouwen, verbonden door een systeem van kelders die onder de Noord-Zuidverbinding zouden doorlopen en aansluiten op de spoorweg. Onmiddellijk was de aankoop van het perceel van Sint-Elisabeth en de bouw van een ondergrondse schuilplaats ervoor vereist. Dit programma werd door de aanwezigen de dag zelf en door de Algemene Raad van de Bank de tweede dag daarna goedgekeurd. Het was de vrucht van onderhandelingen die gouverneur JANSSEN, vice-gouverneur J. INGENBLEEK en directeur L.-J. MAHIEU onverwijld hadden gevoerd, want de oorlogsverklaring noopte ertoe alle vereiste veiligheidsmaatregelen te nemen en vooral de bouw van een schuilplaats was dringend. De onderhandelingen

Marcel VAN GOETHEM.

De nieuwe Drukkerij in opbouw in de Sint-Laurensstraat.

La construction de la nouvelle Imprimerie à front de la rue Saint-Laurent.

Op 20 januari 1948, legde gouverneur Maurice FRERE de eerste steen van de nieuwe gebouwen.

La première pierre des nouveaux bâtiments fut posée par le gouverneur Maurice FRERE, le 20 janvier 1948.

waren zeer ingewikkeld want ze moesten worden gevoerd ten overstaan van het Bureau, het bestuur van Stedebouwkunde, de Staat, de Stad Brussel, de eigenaars van de aangrenzende panden, van wie sommigen het recht hadden hun lokalen na de onteigeningsdatum te gebruiken, en verschillende reeds lang in de Berlaimontstraat gevestigde administratieve diensten.

De inspanningen gingen diensgevolge in een tweevoudige richting : naar de keuze van een architect met een beproefde ervaring, wiens stijl in overeenstemming was met de stedebouwkundige voorschriften, en naar de onmiddellijke bouw van de ondergrondse vertrekken bestemd voor de beveiliging van het personeel in geval van bombardement.

Het laatste probleem hield de aandacht van gouverneur JANSSEN sterk gaande want sedert het bezoek dat hij in maart 1938 bracht aan Hjalmar SCHACHT, president van de Reichsbank, en het stipte tegenbezoek van deze laatste de maand daarop, maakte hij zich geen illusies meer over Hitlers bedoelingen en over de gevaren die België liep. In september 1938 was hij samen met directeur MAHIEU, minister van Landsverdediging DENIS gaan opzoeken om zijn advies over de door de Bank voorgenomen beschermingsmaatregelen te horen ; deze zei hun echter « dat België's positie op internationaal politiek vlak het vooruitzicht wettigde dat het bijna zeker buiten een eventueel conflict zou blijven en dat er nog geen algemeen plan bestond met betrekking tot de organisatie van de passieve verdediging van het grondgebied ». Zijn gevolgtrekking was dat men slechts de onontbeerlijke werken, waarvan de aard aan het oordeel van de centrale bank werd overgelaten, diende uit te voeren.

Het Directiecomité trok zijn eigen besluiten, die veel minder optimistisch waren : het bestelde onmiddellijk 1.550 gasmaskers die dadelijk werden geleverd en vroeg aan het Bureau, dat reeds op 2 juni had beloofd de werken vroeger te beginnen, er nog meer spoed achter te zetten.

Doch het Bureau ontving de opdracht voor de bouw van de schuilkelder slechts op 5 februari 1940. Het ontwerp had intussen een aanzienlijke wijziging ondergaan. Het voorzag in de aanleg onder de tunnel van zeven galerijen verbonden door een zijgang, aansluitend op de kelderverdiepingen van de Bank door vier toegangen

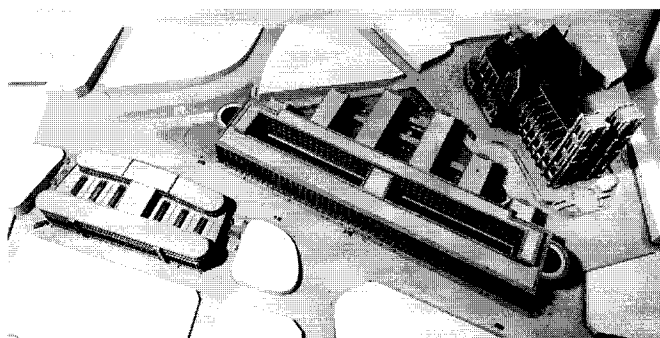
met trappen en liften. Het nieuwe ontwerp schafte twee dezer galerijen af en plaatste de schuilkelder dicht bij de tunnel, ten einde de ontruiming via de spoorweg gemakkelijker te maken.

Einde maart 1940 kondigde het Bureau aan dat de bouw twee maanden later voltooid zou zijn ⁽⁴⁾. Op 9 mei, de vooravond van de invasie, trof de directie nog beslissingen betreffende de luchtverversing in de lokalen ⁽⁵⁾. Maar het ogenblik om de werken te beginnen, was niet gunstig. Daar de toekomst zich intussen zeer somber aftekende, voorzag men in het allernoodzakelijkste door de bestaande lokalen in tijdelijke schuilplaatsen om te bouwen. En na de oorlog zag de Bank af van de bouw van een schuilkelder, waarvan zij vóór de komst van de Duitse troepen zoveel belang had gehecht.

DE UITVOERING VAN HET PROGRAMMA ONDERBROKEN DOOR DE BEZETTING

Op het ogenblik van de invasie stonden de grote trekken van de nieuwbouw dus vast : de drukkerij van de Bank zou worden opgericht op de plaats die zij thans inneemt ; de centrale zetel zou opnieuw en ruimer worden opgebouwd op het terrein dat hij sedert 1864 besloeg ; architect Marcel VAN GOETHEM was op 1 februari aangesteld en werkte aan zijn eerste plannen.

Marcel VAN GOETHEM was toen veertig jaar oud. Hij had eerst gestudeerd aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten te Brussel, vervolgens aan de School voor Schone Kunsten te Parijs. Vijf jaar verbleef hij in de Franse hoofdstad « zijn tijd verdelend tussen het werk in het atelier van Ubdenstock, bij wie hij in de leer was, en verschillende patroons bij wie hij 's namiddags ging werken » ⁽⁶⁾. Hij was een uitgenomen hoffelijk man, zeer talentvol en bezield met onverschrokken moed. Professor J. VERDEYEN, een zijner collega's van de Faculteit voor Toegepaste wetenschappen te Brussel waar hij sedert 1948 les gaf, schreef over hem : « Zijn opvattingen verdedigde hij met hoffelijkheid en vastberadenheid. Ik werkte gedurende bijna twintig jaar met hem samen aan de verwezenlijking van moeilijke en merkwaardige opgaven. » Hij koesterde grote achting voor de ingenieurs en was voorstander van een duurzame en doelmatige samenwerking tussen hen en de architecten... Hij toonde zich steeds bereid zijn opvattingen aan te

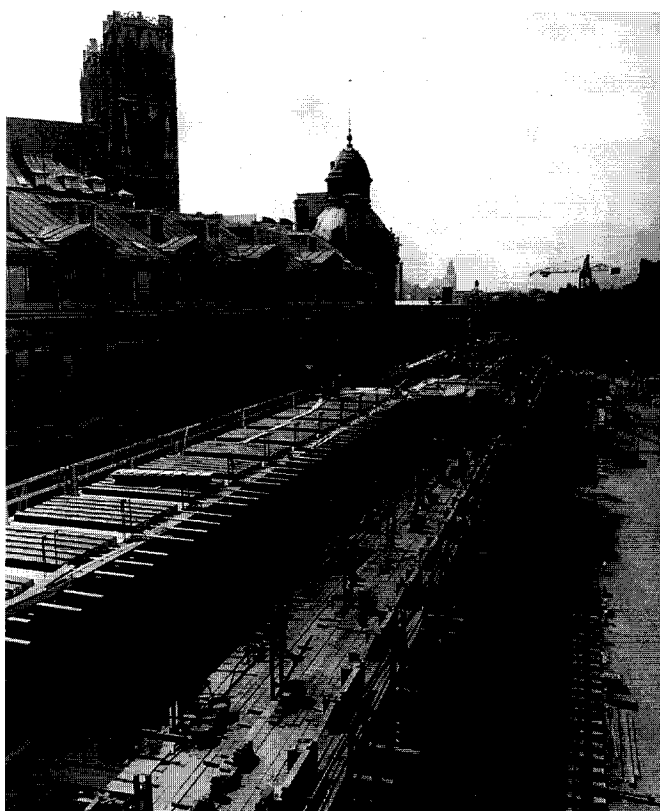

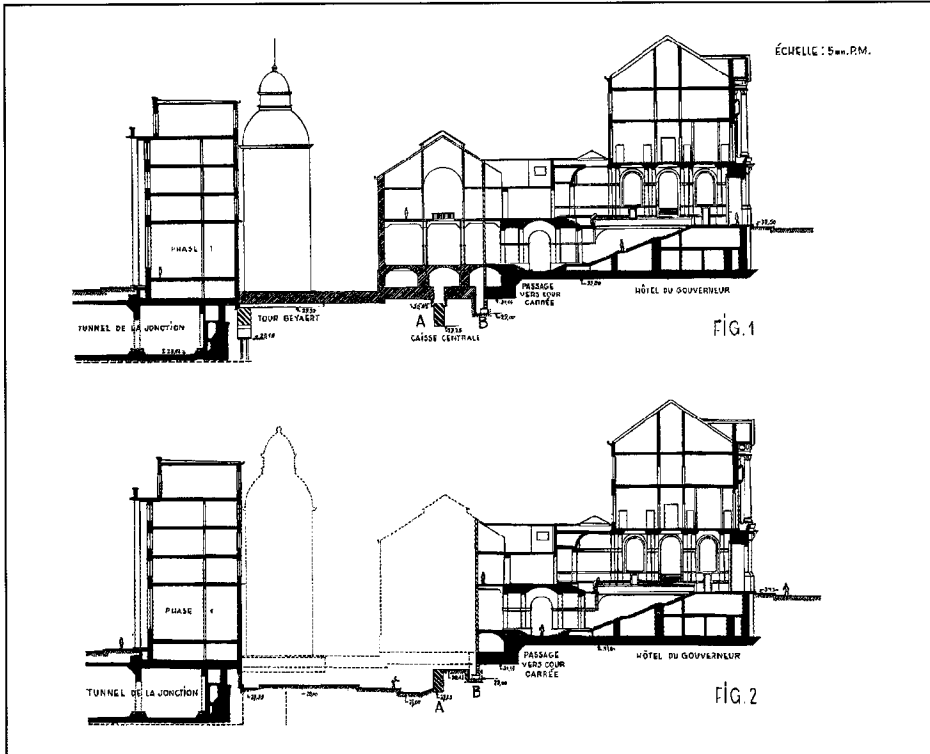
Maquette van het eerste ontwerp van de Bank en de Drukkerij.

Maquette du premier projet de la Banque et de l'Imprimerie.

De werken aan de Noord-Zuidverbinding onder de latere de Berlaimontlaan.

Les travaux de la Jonction sous le futur boulevard de Berlaimont.

◀ Doornede van de oude gebouwen in de Wilde Woudstraat en van de nieuwe in de de Berlaimontlaan.

Coupe des anciens bâtiments rue du Bois Sauvage et des nouvelles constructions boulevard de Berlaimont.

De werken aan de Noord-Zuidverbinding, de Berlaimontlaan.

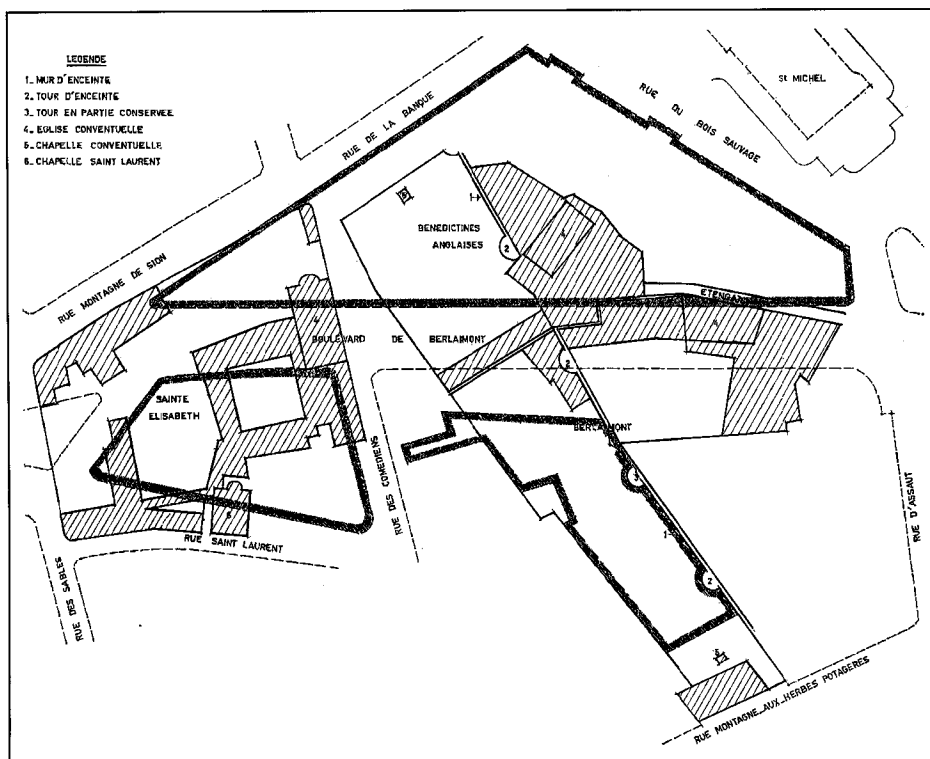
Travaux de la Jonction, boulevard de Berlaimont.

Links de overblijfselen van de « novicetoren » van het klooster der Engelse Benedictijnnonnen.

A gauche les vestiges de la « tour des novices » du couvent des Bénédictines anglaises.

De bouwwerken tegenover de kathedraal.

La construction à front de la cathédrale.

◀ Plattegrond van de juiste ligging der huidige gebouwen van de Bank t.o.v. de plaats van de kloosters van Sint-Elisabeth, de Engelse Benedictijnnonnen en de zuster van Berlaimont.

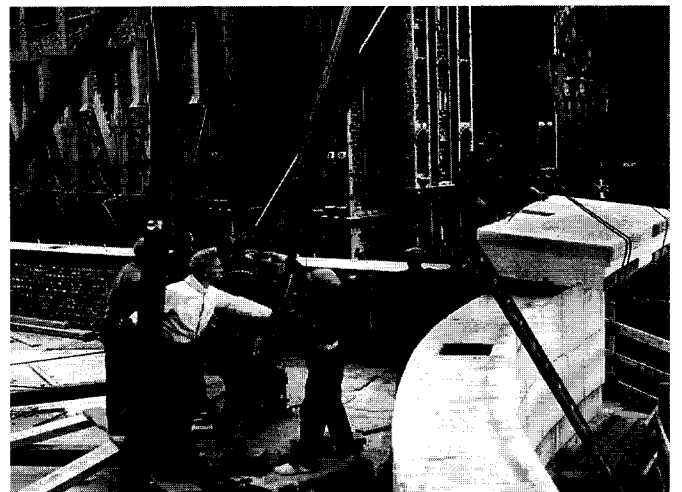
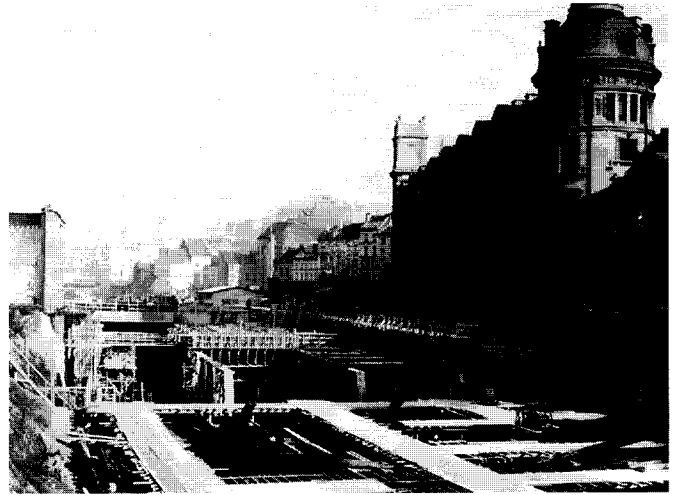
Plan montrant la position exacte des bâtiments actuels de la Banque par rapport à l'emplacement des couvents de Sainte-Elisabeth, des Bénédictines anglaises et des dames de Berlaimont.

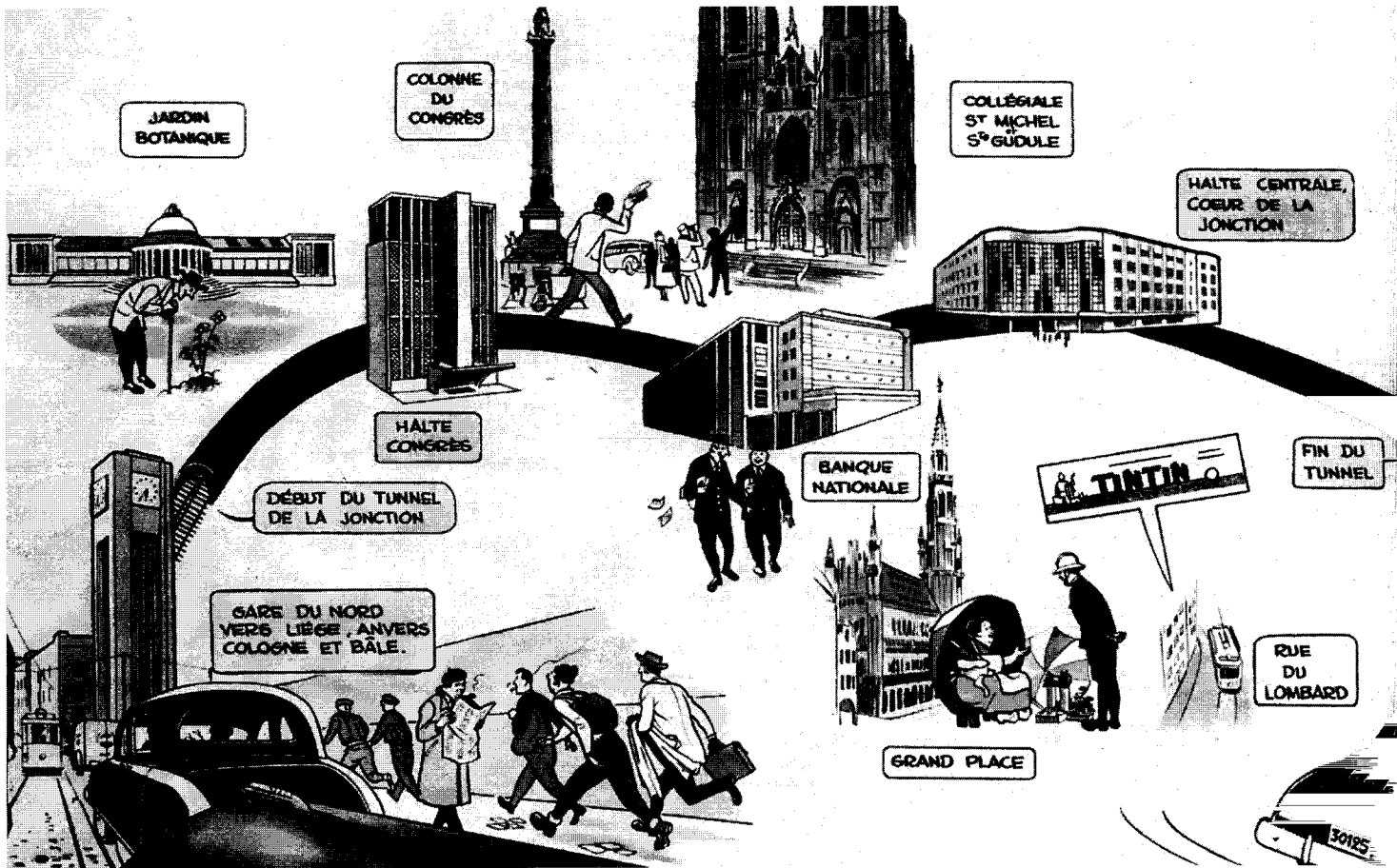
passen aan de methodes van de moderne techniek, waarvan hij de toepassingen uitvoerig en met kennis van zaken met de ingenieurs besprak (?).

Zoals zijn collega hem beschreef na zijn voortijdige dood in 1959, zo was hij op het ogenblik dat hij tot het kader van de Bank toetrad. Hij had toen de aandacht op zich gevestigd door de oprichting van moderne en functionele gebouwen, zowel openbare als particuliere, vooral als medewerker en later als vennoot van architect Alexis DUMONT. De Bank had hem op grond van zijn kwaliteiten gekozen. Zijn uitzonderlijke waarde bewees hij niet alleen met de oprichting van de nieuwe Nationale Bank te Brussel en de agentschappen te Waver en Malmédy, maar ook met het werk dat hij leverde, eerst als adjunct van de chef-architect en daarna als chef-architect van de Wereldtentoonstelling 1958 te Brussel, verder met de oprichting van het Instituut voor de Burgerlijke Bouwkunde en het Groot Auditorium van de Universiteit van de hoofdstad en met de uitwerking van de plannen van de Central Bank of Ceylon, die door zijn medewerkers werden uitgevoerd, en van het nieuwe Munthof van België, te bouwen naast de drukkerij van de Bank, maar waarvan de werken wegens begrotingsredenen werden uitgesteld.

De bezetting brak de uitvoering van het immobiëlenprogramma niet onmiddellijk af, daar de werken aan de Verbinding, zij het tegen vertraagd tempo, konden voortgezet worden. Niets belette daarenboven de architect de plannen van de Bank uit te werken.

De verbindingstunnel tussen de nieuwe drukkerij en de nieuwe administratieve gebouwen werd voor een groot deel tijdens de oorlog aangelegd, nog vóór met de werken aan de overwelfde sectie van de Noord-Zuidverbinding werd begonnen. Marcel VAN GOETHEM beschreef de wijze waarop die doorgang werd getrokken als volgt : « De grond waarin deze tunnel diende gegraven, lag helemaal verdrinken in het grondwater ; hij kon echter drooggelegd worden door het water via bronbuizen neer te slaan. De buitenzijde van de doorgang werd beschermd door een waterdicht beslag, samengesteld uit asfalt en gewalst koper, waarna dit ruw bouwwerk aan het water werd overgelaten gedurende heel de duur van de bouw van de tunnel ; het was pas in 1949 dat twee verticale

toegangen, beschermd door tot op 20 m diep ingehaide damplanken, werden gegraven ten einde in de bestaande doorgang uit te monden ».

« Een tweede neerslag van het grondwater maakte de drooglegging en de aanleg van twee regeneratievoegen mogelijk. Beide voegen dienden het horizontaal element van de doorgang te verbinden met de twee verticale elementen terzijde... De regeneratievoeg heeft de vorm van drie U's, de ene in de andere geplaatst... Tussen deze drie U's werd een laag asfalt gegoten ; indien er zich nu, om een of andere reden, een lek of een verharding in de elastische voeg voordeed, zou het mogelijk zijn door introductie van heet water in de middenste buis, het asfalt in gesmolten toestand te brengen en de ontbrekende hoeveelheid te regenereren of te vervangen »⁽⁸⁾. Dergelijke werken, die maar kinderspel schijnen in vergelijking met de Simplontunnel

of de toekomstige tunnel onder het Kanaal, zien er nochtans niet zo onschuldig uit.

De algemene opvattingen in verband met de op te richten nieuwe gebouwen kwamen gedurende de bezetting tot uiting in nauwkeurige inplantings- en elevatieplannen die men na de bevrijding van het grondgebied nog alleen hoefde bij te werken. Het eerst ontwerp, voorgesteld op 1 augustus 1940, onmiddellijk na de terugkeer van gouverneur JANSSEN uit ballingschap in Frankrijk, dat bestemd was om in het allernoodzakelijkste te voorzien, bood geen oplossing voor het probleem van de volledige aanpassing der gebouwen. Daar er op dat ogenblik geen haast meer bestond en de bouwwerken voor onbepaalde duur uitgesteld werden, ontwierp Marcel VAN GOETHEM twee andere plannen van inplanting op verschillende plaatsen. Een ervan voorzag in het

Deze tekening van A. WEINBERG verscheen in het weekblad *TINTIN* van 1952. Zij illustreerde een tekst over de Noord-Zuid verbinding. Aan de voet van de Collegiale Sint-Goedele (haar naam destijds) zien we de Nationale Bank. De twee inkasseerders dragen het uniform en de tas uit die tijd. Zij hebben blijkbaar plezier en de man links heeft zijn tas niet goed gesloten!

Ce dessin d'A. WEINBERG paru dans l'hebdomadaire *TINTIN* en 1952 accompagnait un article sur la Jonction Nord-Midi. La Banque Nationale apparaît ici sous la collégiale Ste-Gudule (son nom du moment). Les deux encaisseurs hilares portent l'uniforme et la sacoche de l'époque. Tiens, celui de gauche n'a pas bien refermé la sienne...

© Uitgeverij LOMBARD 1994-WEINBERG

© Editions du LOMBARD 1994-WEINBERG

de Wilde Woudstraat, opgericht door BEYAERT, en van de kantoren van de Directie, gebouwd door DERYCKER, knoopte de Bank nieuwe onderhandelingen aan met het Bureau.

Dit laatste kon haar voldoening geven door de lijn van de nieuwe laan tussen de Collegialestraat en de Bankstraat naar het westen te verleggen, zodat een 9 meter brede strook over de hele lengte van het gebouw langs de nieuwe laan vrijkwam.

Het overlijden van gouverneur JANSSEN op 9 juni 1941 en de toenemende zorgen van de Bank gedurende de bezetting waren er oorzaak van dat de Directie de bestudering van de ontwerpen van Marcel VAN GOETHEM staakte. De architect echter werkte verder aan de plannen, die in hun grote trekken na de oorlog werden aangenomen.

prijsgave van de oude gebouwen en in het aanleggen, in de as van de Congreskolom en lager af, van een geheel van gebouwen, eensdeels bestaande uit de administratieve wijk aan de oostelijke zijde van de nieuwe laan, waar zij op gebouwd is, en anderdeels uit de Bank aan de westelijke zijde. Dit ontwerp bood het groot voordeel dat men kon bouwen zonder ondertussen rekening te moeten houden met de werking van de diensten.

Noch de Commissie voor Stedebouwkunde, noch het Bureau gingen echter akkoord met de ontworpen hoogte van de voorgevel. Volgens het tweede ontwerp zouden de gebouwen weer opgericht worden op de plaats die de Bank thans inneemt, op een terrein dat 8.560 m meer zou beslaan. Daar deze oppervlakte nog ontoereikend was om alle kassen te installeren op het niveau van de ingang, met behoud van het hotel aan

(1) Cf. F. BAUDHUIN, *Code économique et financier*, 2e uitg. 1954, d. I, blz. 1195-1199.

(2) F. BRUNFAUT, *L'O.N.J. Brussel 1959*, blz. 37 en E. FRANCHIMONT, *Les grands travaux de la Jonction Ferroviaire Nord-Midi*, in : *Trains*, 2e jaargang, nr. 11, augustus 1947, blz. 23.

(3) Notulen van het Directiecomité, 28 maart 1938.

(4) Notulen van de Regentenraad, 27 maart 1940.

(5) Notulen van het Directiecomité, 9 mei 1940.

(6) Marcel VAN GOETHEM, *Œuvres et Etudes*, 1940-1959, Brussel, 1962, blz. 7.

(7) *Ibidem*, blz. 45.

(8) *Ibidem*, blz. 21.

DE GEBOUWEN VAN DE BANK (VII) DE BOUWPROBLEMEN NA DE OORLOG

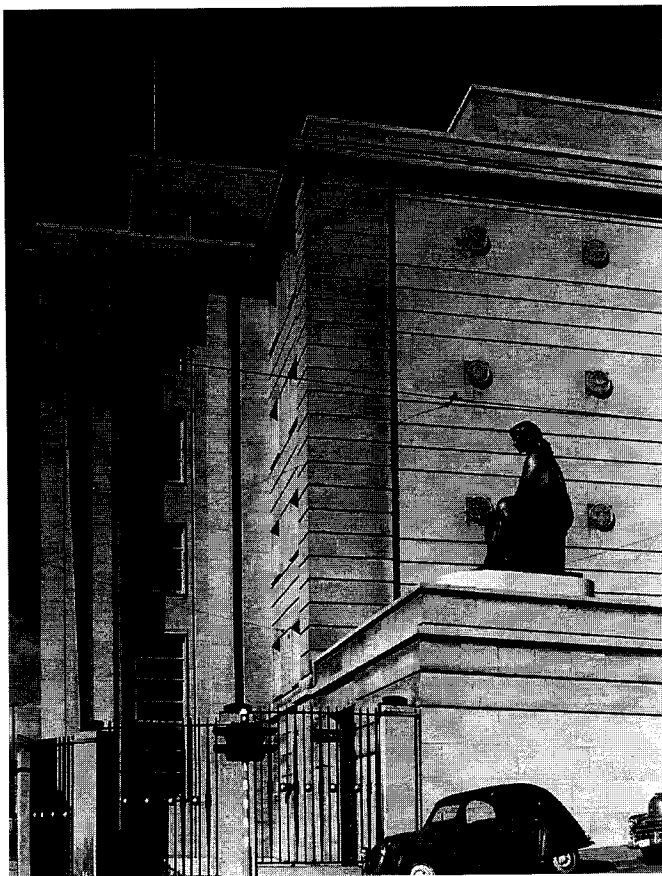
Onmiddellijk na het beëindigen der vijandelijkheden nam gouverneur FRÈRE het bouwprogramma weer ter hand en deed hij de bestudering ervan voortzetten, niet alleen in het licht van de stedenbouwkundige voorschriften in verband met de nieuwe verkeersader en van de functionele behoeften van een moderne centrale bank, maar ook rekening houdend met de opgave dat men diende te bouwen zonder veel belemmering van het werk.

Aan dit programma besteedde de directie al haar aandacht daar er aanzienlijke uitgaven mee gemeoid waren terwijl men diende te letten op de meest rendabele aanwending van de middelen.

Bewust van de enorme vooruitgang die sedert vele jaren inzake bouwtechniek werd gemaakt, belastte zij

La « rotonde » Sud et la « Femme assise » de G. GRARD.

De « rotonde » aan de zuidkant en de « Zittende vrouw » van G. GRARD.

directeur VAN NIEUWENHUYSE ermee Marcel VAN GOETHEM in de uitvoering van zijn taak bij te staan. Geen enkel informatiemiddel werd verwaarloosd. « Marcel VAN GOETHEM en ikzelf, schreef de h. VAN NIEUWENHUYSE, bezochten talrijke bankinstellingen in het buitenland. Zo gingen wij o.m. naar de *Bank of England* te Londen, waar de bouwwerken, onder leiding van architect FABER, achttien jaar duurden, naar de *Banque de France* te Parijs, naar de *Federal Reserve Board* te Washington en naar de *Federal Reserve Bank*, de *Chase National Bank*, de *Bankers Trust Company* en de *National City Bank* te New-York. De architect verleende bijzonder veel aandacht aan de drukkerijen der centrale banken : hij bezichtigde tot in de bijzonderheden die van de *Bank of England* en van de *Sveriges Riksbank*, alsook het *Engraving and Printing Bureau* te Washington » (1).

Die studies namen twee jaar in beslag. De eerste steen van de nieuwe gebouwen werd op 20 januari 1948 gelegd. De werken zouden meer dan tien jaar duren.

Toen Marcel VAN GOETHEM overleed, bleef er nog alleen de reconstructie over van het gedeelte van de oude lokalen gelegen op de hoek van de Wildewoudstraat en de Bankstraat.

Dit gedeelte interesseerde de architect maar zo en zo want het kwam niet overeen met de opvattingen die hij ter zake hoopte te verwezenlijken. Veeleer wenste hij de gebouwen door Beyaert en zijn opvolgers opgericht langs de kathedraal te slopen en er nieuwe op te trekken die zoals de « tanden van een kam » zouden georiënteerd zijn. Deze oplossing was hem ingegeven door de vorm en het niveau van het terrein dat wegens zijn onregelmatige glooiing talrijke trapconstructies noodzakelijk maakte. In de commentaar op het ontwerp dat hij diende prijs te geven, zei hij : « Door te bouwen met vertakkingen en op verschillende niveaus tuinen aan te leggen, kan men een architecturale eenheid bewaren terwijl tevens maximum ruimte gelaten wordt aan licht en lucht... De uitsnijding, de symmetrie en het volume van de gebouwen brengen ze in overeenstemming met de grote bouwwerken die aan de Berlaimontlaan zullen oprijzen ; zij vormen een bestanddeel van een homogeen geheel ».

Maar zoals ten tijde van Georges JANSSEN werd ook nu dit plan niet aanvaard, niet alleen omdat de openbare

opinie zich tegen de vernieling van een der zeldzame voortreffelijke gebouwen uit de vorige eeuw verzette, doch ook omdat gedurende tientallen jaren het hotel met de activiteit van de Bank zelf vergroeid was en er geen hogere reden bestond om haar te beroven van de indrukwekkende zalen waarin zich de grote officiële gebeurtenissen hebben afgespeeld die de mijlpalen zijn geweest van de geschiedenis van de centrale bank.

Zo werd het gebouw niet opgericht in de vorm van de « tanden van een kam », maar wel in die van een rooster.

De vertakkingen werden binnen in de blok van de Bank geplaatst ondanks de aan binnenplaatsen verbonden bezwaren en het feit dat het geheel daardoor minder harmonisch werd.

TIEN JAAR INGEWIKKELD WERK

Weinig mensen hebben een idee van de moeilijkheden waarmee het personeel had af te rekenen gedurende de tien jaren die aan de nieuwe bouw werden besteed.

Daar men op de plaats van de Bank zelf diende te bouwen en de werking der diensten niet mocht onderbroken worden, ging men in achtereenvolgende fasen te werk, waarbij kassen en afdelingen naargelang de noodwendigheden verhuisden. Ambtenaren en bezoekers maakten jarenlang een oorverdovend concert mee, voortgebracht door het inheien van damplanken, hamerslagen, snerpande zaagmachines, neerkomende muurbrokken, gedreun van betonmolens, gesuis van hefkransen, gedonder van motoren en compressoren. Het kantoorwerk werd op sommige ogenblikken onmogelijk. Om van de nieuwe vleugels de oude gebouwen te bereiken, was men verplicht ontelbare omwegen te maken via tijdelijk aangelegde gangen. Terwijl het personeel mopperde, beijverden architect, ingenieurs en aannemers zich om de oplossing van de technische problemen gesteld door de aard van het terrein en het daarin verborgen liggende drijfzand, dat de vorming van zakken grondwater in de hand werkt, het hoogteverschil dat van de Sint-Laurensstraat, waarop de achtergevel van de Drukkerij uitkomt, tot aan het hoogste punt van de Wildewoudstraat 18,50 m bereikt, de dubbele bocht van de Noord-Zuidverbinding die onder de grondvesten van de hoofd vleugel in de Berlaimontstraat doorloopt en door de noodzakelijkheid

de lokalen te isoleren voor het geluid en de trillingen veroorzaakt door het treinverkeer.

Zijn de trillingen, teweeggebracht door het denderen van de locomotieven en rijtuigen, nog voelbaar, zoals dat het geval is in alle gebouwen die zich in dezelfde situatie bevinden — mochten er nog zijn die niet weten dat de Bank gedeeltelijk boven de tunnel gebouwd is — dan konden alle overige technische problemen worden opgelost zonder dat niet-ingewijden zich rekenschap kunnen geven van het zwoegen en het hoofdbreken van de studiekantoren (2).

L'escalier longeant l'imprimerie de la rue Saint-Laurent jusqu'au boulevard de Berlaimont.

De trap langs de Drukkerij die van de Sint-Laurensstraat naar de Berlaimontlaan opgaat.

Het graven van het derde vak der Noord-Zuidverbinding vergde uitzonderlijke voorzorgsmaatregelen want de tunnel loopt op 60 m van de torens der kathedraal en langs de funderingen van de oude gebouwen van de Bank. Beide bouwwerken waren dan ook nog vóór de aanvang der werken het voorwerp van wetenschappelijke waarnemingen, onder leiding van professor Vander Haegen wat de kerk betreft, en van professor Rabozée voor de Bank. Op een van de waarnemingsposten, geïnstalleerd in het midden van de vleugel van de Bank, die zich in de Berlaimontstraat aftekende, registreerde men grote hellingafwijkingen.

« Voor de periode van 3 juli tot 7 augustus 1940 », schreef hoofdingenieur F. de le Court, directeur van het Bureau, « was de gemiddelde dagelijkse toename van de helling het grootst. Het maximum dat zij bereikte, was 1,54 mm. Voor die periode van vijfendertig dagen bedroeg het hellingsaccres 54 mm voor 100 m... Begin juli 1940, toen men met het neerslagen van het grondwater begon, deden zich abnormale hellingvariaties voor ; reeds bestaande barsten waren duidelijk breder geworden » ⁽³⁾.

In het begin van 1941 verkreeg professor Rabozée echter de zekerheid dat de bodem op die kritieke plaats in een nieuwe evenwichtstoestand verkeerde. Verscheidene belangrijke technische problemen zijn

tijdens de bouwwerken gerezen. Een ervan betrof de grondvesten van beide rotondes aan de uiteinden van het hoofdgebouw. Daar zij voor een gedeelte steunen op de natuurlijke bodem en voor het overige op de tunnel, diende men te voorkomen dat er, ten gevolge van een ongelijke inklinking onder beide gedeelten van iedere rotonde, scheuren in de buitenmuren kwamen. De onderbouw van de rotonde aan de zuidkant, die ongeveer voor de helft rust op de natuurlijke bodem « werd gelegd op drie cantilever-balken, die door middel van geledingen steunen, enerzijds op de tunnel, anderzijds op een brede op de bodem rustende zool ». De rotonde aan de noordkant, die slechts voor een derde van haar oppervlakte stoelt op de tunnel van de Verbinding, steunt alleen op de natuurlijke bodem dank zij een eenzijdig gesteunde grondplaat van 7,50 m lengte.

Een ander probleem bestond erin de gebouwen te isoleren tegen het geluid vanuit de tunnel. Het werd opgelost dank zij de ervaring opgedaan in het Noord- en het Zuidstation door tussen de lastverdelingstegels en de kolommen van het geraamte akoestische kussens te plaatsen. Deze zijn berekend om de trillingen en de belastingen op te vangen ; zij bestaan uit bladen van asbest en lood, waarvan de oorspronkelijke dikte van 60 cm, na samendrukking gelijk aan de berekende belasting, teruggebracht werd tot 6 cm. Aldus rust het hele geraamte op kleine kussens en heeft het helemaal

L'entrée du public, boulevard de Berlaimont, ornée des figures de Marcel RAU.

De ingang van het publiek aan de de Berlaimontlaan, versierd met figuren van Marcel RAU.

laten tegelijkertijd overvloedig licht door, hetgeen er voor het precisiewerk vereist is ».

Een dergelijke sobere architectuur verminderde aanzienlijk de aanwending van decoratief beeldhouwwerk. Aan beide uiteinden van het hoofdgebouw staat een beeld dat de eentonigheid breekt van de blinde muur, die zelf met stenen afbeeldingen van penningen is bezet. Boven de ingang van het publiek prijken figuren van aluminium.

De penningen en de bas-reliëfs boven de grote ingang zijn van Marcel RAU, die bekendheid verwierf o.m. door het standbeeld van koning Albert, dat de invaart van het Albertkanaal aan het Monsin-eiland siert, het monument ter nagedachtenis van de slachtoffers van de eerste wereldoorlog te Elsene, de versiering van de Vrije Universiteit te Brussel, het stadhuis te Charleroi en ook door een groot aantal medailles en munten : (de stukken die van de vijftiger jaren tot de zeventiger jaren in omloop waren) van 5, 20 en 50 frank, 50 en 20 centiem en van 100 frank met de beeldenaar van onze eerste vier vorsten, hebben wij aan hem te danken. De penningen werden gekozen om hun numismatische betekenis : zij

herinneren aan de penningen waarmee de gildeleden vroeger het bewijs leverden van hun hoedanigheid ; als stempeling droegen deze penningen het symbool van het betrokken ambacht.

Van haar kant is de versiering boven de hoofdingang niet alleen merkwaardig door haar schier klassieke harmonie en de bevalligheid van de figuren met gering reliëf, doch ook omdat voor de eerste maal in België een versiering van die aard in open lucht werd aangebracht, uitgevoerd in aluminium volgens een procédé dat pas was bijgewerkt (⁴).

Links van de voorgevel, aan de kant van de Bankstraat, prijkt op haar voetstuk het « Geknield meisje », een voorbeeld van levend classicisme, het werk van Charles LEPLAE, een der meest representatieve beeldhouwers van de hedendaagse Belgische school. Dit beeld is een eenvoudig decoratief element, bestemd om het enigszins streng uiterlijk van de gebouwen te milderen. Rechts van dezelfde gevel plaatste Georges GRARD een « Zittende vrouw », wellicht het enige gedrapeerde beeld van deze grote beeldhouwer. De uitleg voor die

Vestige d'une tour d'enceinte, conservé dans le parking de la Banque.

Overblijfsel van een waltoren in de parkeergarage van de Bank.

uitzondering is dat de weelderige naaktheid van het model afbreuk zou doen aan de ingetogen sfeer van de kathedraal, die zich op de achtergrond verheft.

Aan de gevels zijn bovendien twee platen aangebracht, die een anekdotische betekenis hebben. De ene, aan de zijde van de kathedraal, herinnert aan de steunconstructie waarop het gebouw van de Bank rust boven de Noord-Zuidverbinding ; de andere, onderaan de Drukkerij, op de hoek van de Sint-Laurensstraat en de Zandstraat, huldigt de gedachtenis aan de inwoners van de Meiboomwijk, gestorven voor het Vaderland.

De hoofdgevel, door de kenners bewonderenswaardig genoemd, ontlokte aanvankelijk nochtans heftig protest bij een deel van de openbare opinie dat de moderne opvattingen niet gewoon was of in beroering werd gebracht door de vermeend hoge bouwkosten. De Bank werd grootheidswaanzin aangewreven ; de blinde gevels van de rotondes bestempelde men als « klaagmuren », de zuilenrij werd vergeleken met die van Hitlers kanselarij, ofschoon ze er nauwelijks op lijkt, terwijl de

standbeelden het mikpunt waren van spotternij. Die reacties waren echter van voorbijgaande aard. Sedert jaren wordt het werk van Marcel VAN GOETHEM als een van de bouwkundige sieraden van 's lands erfgoed beschouwd.

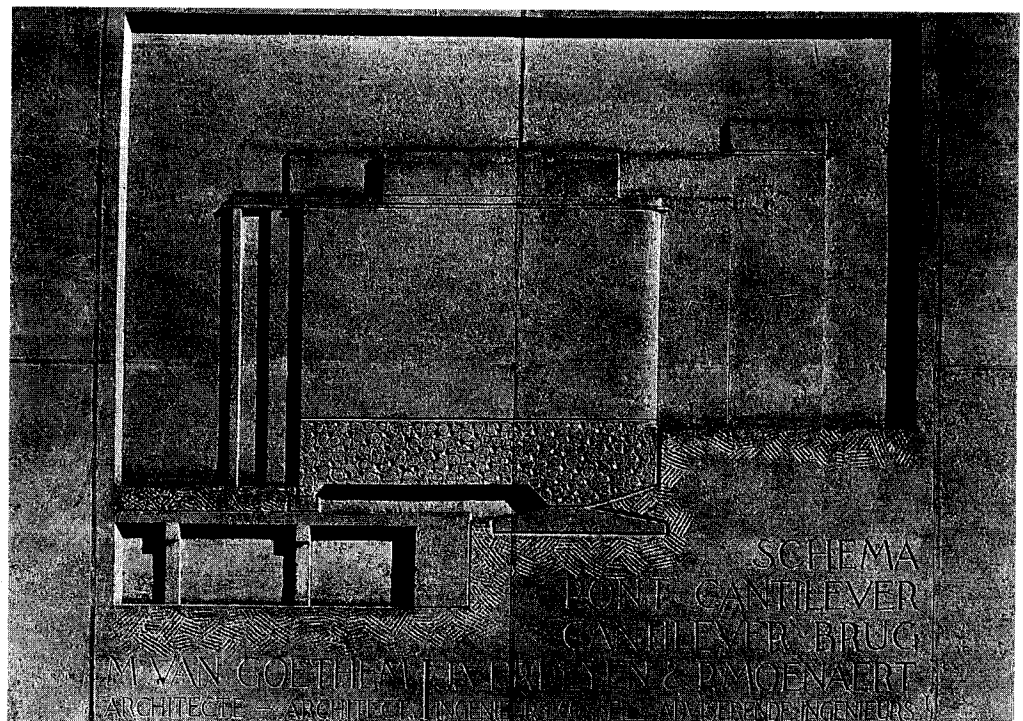
BINNENINRICHTING DER GEBOUWEN EN AFWERKING VAN HET BOUWPROGRAMMA

Bij de binneninrichting van de gebouwen werd rekening gehouden met de vereisten van een voortdurende ontwikkeling der centrale banken en met de veranderingen die uit de evolutie van hun taak van openbaar nut voortvloeien.

Met deze gebiedende eis voor ogen heeft de architect de voor de diensten bestemde lokalen opgevat volgens het systeem van het enkelvoudig bureau met verplaatsbare afscheidingen. De grote problemen waarmee men bij een dergelijke inrichting moet afrekenen, bestaan in de toegangen die een oordeelkundig gekozen plaats hebben gekregen in het midden en aan de uiteinden van de onderscheiden

Pierre illustre le système de soutien du bâtiment de la Banque, au-dessus du tunnel.

Gebeitelde steen met de illustratie van het draagsysteem waarop het gebouw van de Bank boven de tunnel rust.

vleugels, en in de geluidswering waarvoor gepaste plafonds en vloerbekledingen werden gebruikt. Marcel VAN GOETHEM had gaarne zeer uitgestrekte ruimten behouden waarin diensten en bureaus slechts zouden gescheiden worden door een tot op borsthoogte reikend functioneel meubilair, dat in de banken van de Nieuwe Wereld vrij courant gebruikt wordt. Maar de particularistische geest van de Europeanen, die in België zo levendig is, vond in de behoeften aan veiligheid, discretie en bestrijding van de tocht, die aan BEYAERT vijfenzeventig jaar tevoren zoveel hoofdbreken had gekost, voldoende voorwendsels om de dromen van de architect op weinig na teniet te doen.

Van wijde perspectieven was op de meeste plaatsen weldra niets meer te merken. Gelukkig werden ze behouden in de grote lokettenhal en op de verdieping waar de bureaus van de directieorganen zijn ondergebracht.

Langs beide zijden van de vertrekken op de vierde verdieping heeft men een onbegrensd perspectief : enerzijds is er het tweehonderd meter lange open terras, gelegen in het noorden, boven de zuilengalerij langs de laan, waar langs wijde vensterdeuren 's zomers de koelte binnenstroomt en men een heerlijk vergezicht heeft op de stad ; aan de andere zijde de gang, waarlangs men de bureaus bereikt, die ongeveer even lang is en overgoten wordt met een vloed van licht, waar de heersende kalmte de gedachte oproept aan de bij het geld- en kredietbeleid passende sereniteit en die de bekommernissen en de zorgen, waarmee de directie heeft af te rekenen, aan het oog van de bezoeker onttrekt. In het midden van deze verdieping bevindt zich een hal waarin de liften van de hoofdingang uitmonden ; het plafond wordt er ondersteund door vier pijlers van groen stuc, een uitstekend geslaagd werk van Italiaanse specialisten.

De lokettenhal omvat twee ruime zalen, gescheiden door een ranke trap en geflankeerd door bijlokalen langs de kant van de laan en door twee verdiepingen met bureaus, gelegen aan de overzijde. De bijna 8 m hoge zalen in het midden zijn overkoepeld met een licht gewelfd plafond, dat op twee rijen kolommen rust. Het geheel vormt een onberispelijke eenheid, maakt indruk door zijn grote afmetingen en bekoort door de zuiverheid van lijn.

Het gedeelte van de oude gebouwen, dat na het overlijden van Marcel VAN GOETHEM overbleef in de driehoek van de administratieve gebouwen op de hoek van de Wildewoudstraat en de Bankstraat, zal opnieuw opgetrokken worden in dezelfde stijl als de nieuwe gebouwen bezijden de kathedraal. Zullen aldus overblijven het hotel, opgericht door Beyaert en het gedeelte van de gebouwen dat de vroegere vertrekken van de Directie omvat.

Dat zijn niet de enige werken die de Bank sedert 1959 onderneemt. Dank zij de verkoop van de *Cité Dajj* en de *Saint-Sauveur*-instellingen, gebouwd op de plaats van de tuinen van het vroeger klooster van de Koningin van Alle Heiligen, tussen de Berlaimontlaan en de Warmoesberg, kwam de Bank in het bezit van het blok, gelegen tussen de aan beide straten palende kantoorgebouwen, en waar zij lokalen heeft opgericht om er verschillende bewaar- en voorraadplaatsen in onder te brengen ; ook zijn er verdiepingen bestemd voor het parkeren. Dit complex is met de Drukkerij verbonden door een ondergrondse doorgang, die aansluit op de tunnel onder de Noord-Zuidverbinding. Het nieuwe blok heeft uitgangen aan de Berlaimontlaan, de Komediëntenstraat en de Warmoesberg.

Het geheel der gebouwen van de centrale zetel van de circulatiebank is een van de meest representatieve architecturale complexen langs de verkeersader die, over de Noord-Zuidverbinding, de Kruidtuin met het Zuidstation verbindt en waar men bovendien aantreft de in opbouw zijnde administratieve wijk, het perceel gereserveerd voor het Munthof rechts van de Drukkerij van de Bank, het gebouw van de Telexdienst van de Regie van Telegraaf en Telefoon, de luchthaven-Terminus van de Sabena, het Centraal Station en, ten slotte, de Albertinabibliotheek.

P. KAUCH

(¹) Marcel Van Goethem, *Œuvres et Etudes*, 1940-1959, Brussel, 1962, blz. 15.

(²) De uitleg die volgt, steunt op gegevens geput uit een uiteenzetting van de architect, gepubliceerd in : *Marcel Van Goethem*, op. cit., blz. 26-30.

(³) F. de le COURT, « Un coup d'œil sur les grands travaux de la Jonction Nord-Midi », in *Trains*, 2e jaargang, nr. 11, augustus 1947, blz. 35-38.

(⁴) Cf. « Marcel RAU, créateur des méreaux », *N.B.B.*, februari 1952, blz. 4-10.